

Ольга Тарасова

Народилася в Харківській області. 1988 року закінчила Харківський державний інститут культури. Працює в юнацькій бібліотеці. Автор семи книжок поезії та прози, багатьох публікацій у збірниках, періодиці. Член Харківської обласної організації Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України» та Міжрегіональної спілки письменників. Лауреат низки всеукраїнських і міжнародних літературних конкурсів.

З дитинства захоплювалася рукоділлям — шиттям, плетінням, вишиванням, а також малюванням. З-поміж захоплень останніх років — ляльки-мотанки. 2012 року відбулася перша персональна виставка в Лозівському краєзнавчому музеї. Ляльки майстрині експонувалися в Музеї іграшок у Києві; про них створено кілька телепередач. Викладає майстер-класи для дітей і дорослих, бере активну участь у виставках-ярмарках.

Scan by Tetyanka

Ольга
Тарасова

УДК 39:688.721.25-037](=161.2)

ББК 63.5(4Укр)

Т19

Видання підготовлено Головною редакцією
навчально-методичних видань
Головний редактор Алла Мнишенко

Розповсюдження й тиражування
без офіційного дозволу видавництва заборонено

ISBN 978-966-06-0694-4

© О. О. Тарасова, 2015

Вступне слово

Лялька — одна з найнагальніших потреб і водночас утілення одного з найчарівніших жіночих інстинктів у дівчинці. Леліти, плекати, прикрашати, одягати, шити, трохи картати, колискати, уявляти, ніби щось є хтось, — у цьому все майбутнє жінки.

Віктор Гюго

Під час розкопок Помпеї було виявлено численні лялькові крамниці зі збереженим товаром. Ляльок за любки робили не тільки гончарі, а й великої руки скульптори та різьбярі по дереву.

Рис. 1

В Єгипті знайдено ляльку (рис. 1) епохи Римської імперії (четверте—третє століття до нової ери). Лялька заввишки 19 см. Виготовлено її з грубого полотна й начинено шматинками та папірусом. Руки зроблено зі зсуканої полотнини (на кшталт стародавніх слов'янських ляльок). Кольорова вовняна тканина, що колись покривала тулубець, практично не збереглася. Ця лялька, що дійшла до нашої доби лише завдяки посушливому єгипетському клімату, нині експонується в Британському музеї.

Виготовляли ляльки також із випаленої глини, кістки, дерева, воску, бурштину, бронзи, міді й навіть срібла із золотом.

Достеменно відомо, що в Стародавньому Римі діти бавилися не лише ляльками: ще в них були лялькові будиночки з мініатюрними меблями, іграшкові звірятка, солдатики, дзиги, кульки, хулахупи...

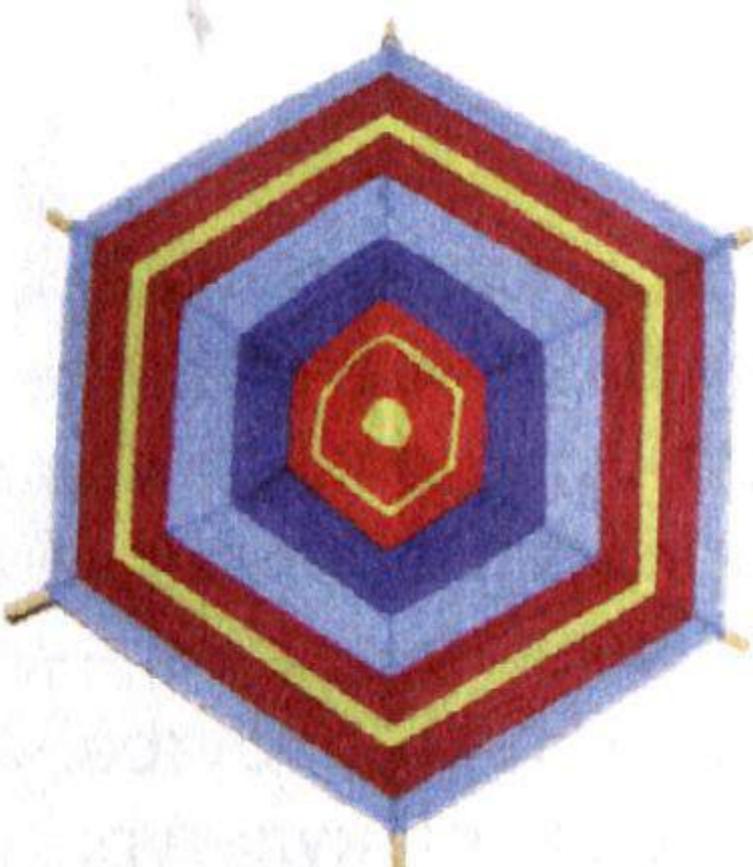
Лялька-мотанка — символ родючості, материнства, хатньо-побутовий оберіг — є віддзеркаленням прадавньої культури і традицій наших пращурів-українців. Коли дитина виростала з колиски, туди клали ляльку, щоб та охороняла місце від нечистої сили до появи новонародженого. До Різдва робили спеціальні ляльки, наповнені зерном, — на майбутній щедрий урожай.

Примітна особливість ляльки-мотанки — це її безликість, вірніше кажучи, обличчя як таке є, але без подробиць (очі, брови, ніс, рот не зображували, щоб не навроцити дитину). Часто на обличчі викладають хрест із різоколірних ниток, що є характерною деталлю мотанок. Хрест у колі — це давній солярний знак, символ Сонця. Горизонтальна лінія хреста символізує жіноче первоначало. Жінка «приземленіша» за чоловіка: в неї безліч сьогосвітніх справ і призначень, бо вона є берегинею роду, домашнього вогнища. Вертикальна лінія хреста символізує чоловіче начало — творчий розвиток, духовне зростання. Разом ці лінії символізують продовження роду. Вони переплетені таким чином, що на розхресті утворюється барвистий яскравий квадрат. То є **Боже Око**.

У давнину Боже Око виготовляли, обвиваючи хрестовину різnobарвними нитками, і серед них

Рис. 2

неодмінно мала бути нитка червоного, оберегового, кольору (рис. 2). Хрестоподібна композиція втілювала ідею поширення сил добра або сил, що охороняють від напасті, на всі чотири сторони світу. Вірили, що Боже Око здатне оберігати оселю від злостивців. Тож його розміщували над вхідними дверима, над дитячим ліжком або деінде на видноті. Яскравий і несподіваний образ оберега мав притягти увагу того, хто завітав у дім, аби той забув про свої лихі наміри щодо господарів і натомість згадав, що Бог усе бачить.

Ба більше! Вважалося, що Боже Око не лише запобігає наврокам, відбиває і спалює негативну енергію, а й навертає на правильну дорогу, освітлює її, перестерігає від помилок. Також вважали, що в родині, яка живе під захистом Божого Ока, завжди пануватимуть мир, достаток і примножуватиметься рід. Можна навіть сказати, що Боже Око було іконою для наших прадавніх пращурів.

Цікаво, що подібні обереги є в культурах багатьох народів світу. У єгиптян, індійців, арабів стилізовані зображення ока трапляються повсюдно.

Сакральність ляльки-мотанки закладається вже з першого клаптика: в основі її голови лежить давній ведичний символ — трипільський знак — скручена за спіраллю сварга. Дехто з учених вважає, що саме від цього слова походить ім'я верховного бога східних слов'ян Сварога. Світобачення наших пращурів було пронизане жагою творчості, прагненням ладувати довколишній простір із допомогою універсальної символіки одвічного круговороту Всесвіту.

Сварга характерна й для ляльок інших народів, зокрема Крайньої Півночі. Так, у ненців, ханти, мансі є лялька **Акань** (рис. 3). Погляньте на її голову — це саме і є скручена за спіраллю тканина. А ще спільним з українськими ляльками-мотанками є відсутність деталей обличчя.

Принагідно згадаю про ще одну ляльку північних народів, досить поширену й у нас, в Україні. Це **Північна Берегиня** (рис. 4). Символізує вона потаємну енергетичну сутність, складову основи жіночої сили.

Рис. 3

У ляльки є секрет: у складках її спіднички ховається червона намистинка як символ джерела жіночої сили, що знаходиться в матці. Цю лялечку (так само як і більшість особистих оберегів) слід тримати подалі від людських очей — аби вона не втрачала своїх оберегових властивостей. А зробити її дуже просто. Смужки різnobарвних тканин згортаемо втроє й рівненько складаємо одна на одну. Потім стосик перегинаємо посередині й перев'язуємо червоною ниткою в місці шиї ляльки. Під цим місцем витягуємо вліво і вправо по дві-три смужки, імітуючи ручки, і так само

Рис. 4

перев'язуємо їх. Робимо лялечці талію і обов'язково — обереговий хрест на грудях. У центральну складку спіднички прив'язуємо червону намистинку. Берегиня готова!

Переважання зображень жіночих фігур над чоловічими пояснюється тим, що з жіночим образом із давніх-давен асоціювались уявлення про богиню родючості, берегиню домашнього вогнища та помічницю в побуті. Ці уявлення про жіноче божество міцно закріпились у слов'янському язичницькому й християнському середовищі.

У книзі Марка Грушевського «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» читаємо:

«Уляльок граються тільки дівчатка. Часом від них не відірвеш і великої дівки, заміж йде і в скрині ляльки везе — так любить це добро своє! Такі речі не схвалюються людьми, хоча з усмішкою пробачаються. <...>

Скарб свій дівчатка тримають у коробці якісь, у решеті невеликому, у цідилкові покинутому чи у старому очіпкові. Ляльок-хлопчиків не роблять, а все дівчат та молодиць — зрідка бабу і дитинку у сповитку. Клатики матерії для того, щоб робити ці вузлові ляльки, звуться крам, крамники, крамки, прібір, приборинки. До них ще й прядиво держать.

Щоб ляльку зробити, спочатку пожують хліба в роті, а з нього виліплять кульку, положать її у полотничку, зав'яжуть як вузлик ниткою, сформують голівку, а зверху придушать, щоб вийшло таке як очіпок у молодиці чи стрічка у дівки. Як висохне, вив'язують, наче молодицю, хусткою, або, як дівці, вичешуть кіску з прядива і, узвіши за лоб, ззаду заплетуть її з кісниками і стрічками. У вузлик-голівку, на місці, де він зав'язаний і де буде у ляльки шия, встремлюють коротеньку паличку або ще більше обмотують її, щоб було за що зачепити сорочечку і крамки, подібні до грудей і живота. Рук немає, лише рукави й уставки приробляють і керсет одягають. Далі на поясі намотують мотузку чи прядива тісно і ним прив'язують спідницю, запаску чи плахту, попередницю чи фартух».

Матерчата народна лялька, як і ляльки з природних матеріалів, дуже мало вивчена. Якщо казати про традиційну українську ляльку, то натепер виокремилися дві історично сформовані й стабільні школи — Середньої Наддніпрянщини та почасти Карпат. Про них розповідає видатний етнограф, перший збирач і дослідник української народної іграшки О. С. Найден.

В окремих селах Середньої Наддніпрянщини вздовж річок Дніпро, Рось, Супой, Тясмин, Золотоноша народні ляльки роблять вузловим — найпростішим — способом. Вони не мають рук, ніг, у деяких із них єдиною об'ємною частиною є голова. Замість рис обличчя здебільшого зображують хрест, набраний із чорних, червоних або різокольорових ниток. Є й безлиki ляльки. На Середній Наддніпрянщині їх створювали приблизно до середини шістдесятих років минулого століття, у поодиноких випадках — до середини сімдесятих.

Майже по всій території України колись були поширені ляльки із соломи, трави, очерету, льону, кукурудзи, маківок. Давно вже виробництво їх із масового імперсонального перейшло в авторське — для виставок, салонів і галерей. Та нині відбувається відродження давніх традицій, і ляльки, зроблені власноруч, стають дедалі популярнішими. Це є зверненням до витоків, до наших звичаїв, зануренням у таємничий і наймудріший світ пізнання самого життя. І я щаслива від усвідомлення своєї причетності до цього відродження, що додає мені сил і натхнення.

Майстер-клас із виготовлення ляльки-мотанки

Для початку надам приблизні розміри застосуваних матеріалів. Точно дотримуватись їх не обов'язково — ставтеся до справи творчо.

Отже, вам знадобляться:

- ✓ клапоть грубого полотна або цупкої тканини розмірами 10×40 см — для голови;
- ✓ клаптик світлого полотна розмірами 15×25 см — для рук;
- ✓ шматок світлого полотна розмірами 25×45 см — для тулуба;
- ✓ клаптик картатої тканини розмірами 20×40 см — для спіднички;
- ✓ клаптик тканини іншої розцвітки розмірами 10×15 см — для фартушка;
- ✓ шматочок квітчастої тканини розмірами 10×8 см — для нижньої хусточки.

Ще запасіться трикутним або квадратним клаптиком для хустки, стрічечкою для пaska, нитками муліне для намотування хреста на обличчі, товстими нитками для фіксування деталей, а також ножицями.

Виготовлення мотанки розпочинаємо з голови. Відповідний клапоть скручуємо в рулончик, кладемо його посередині ближче до краю шматка полотна, призначеного для тулуба, і загортаемо трубочкою (рис. 5). Згинаємо трубочку навпіл (рис. 6) і формуємо голову, обвиваючи ниткою шию.

Рис. 5

Рис. 6

14

Рис. 7

Рис. 8

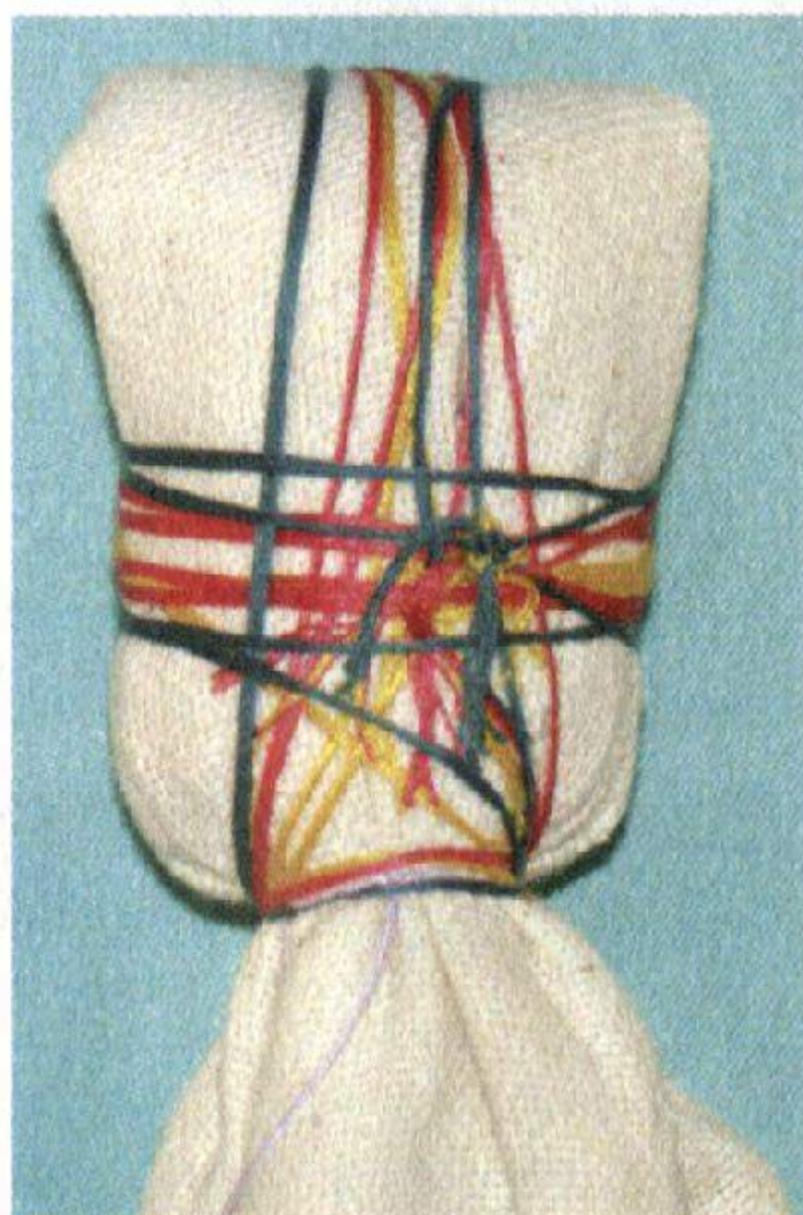

Рис. 9

Рис. 10

З кольорових ниток муліне викладаємо на обличчі хрест. Для цього нитку жовтого кольору фіксуємо, обвивши її навколо шиї, а потім багаторазово прокладаємо знизу вгору по центру обличчя, обов'язково за годинниковою стрілкою. При цьому нитку намотуємо з боків, щоб утворилося підборіддя (рис. 7). Сформувавши вертикальну смужку, переходимо до горизонтальної. Потім беремо нитку іншого кольору й усе покроково повторюємо (рис. 8).

Потилиця виглядає неохайно (рис. 9), та то байдуже, бо вона прикриється головним убором.

Зауважте, що хрести на обличчя можна намотувати різними способами (рис. 10).

Скручуємо в рулончик клаптик полотна, призначений для рук, обмотуємо його уперхрест товстою ниткою і на кінцях перев'язуємо долоньки. Потім цю конструкцію просовуємо поміж тканиною під шию та фіксуємо (рис. 11). Щоб тулуб був твердий

15

Рис. 11

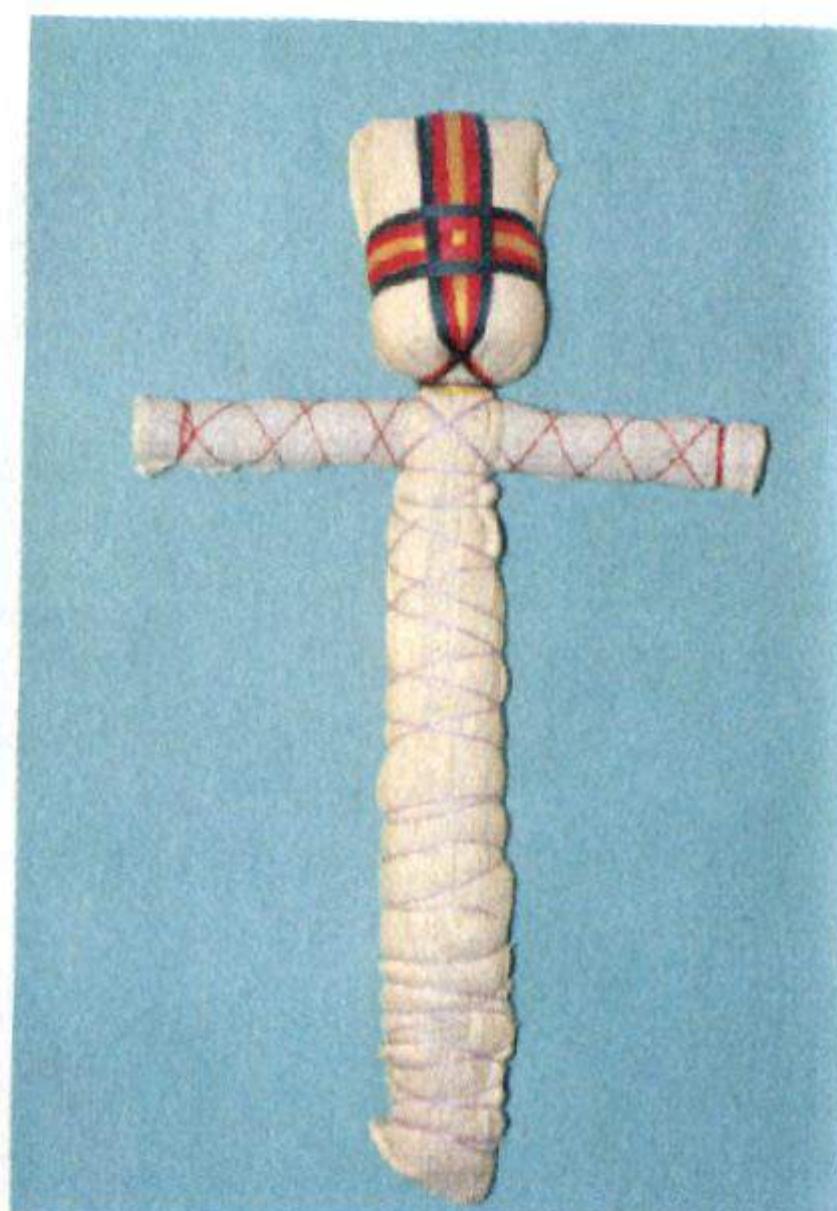

Рис. 12

і стійкий, ховаємо в складках тканини основу, за яку може правити гілочка, вилущений і висушений кукурудзяний качан або скручені в рулон газета. Після цього щільно обмотуємо тулуб ляльки товстою ниткою (рис. 12).

Залишилося вбрати ляльку.

Неодмінний елемент вбрання — головний убір. Це може бути шапка, хустка або віночок, але головний убір має бути обов'язково, бо він символізує зв'язок із космосом. Ми запнємо голову ляльки хусточками. Нижню хусточку можна зробити умовною. Для цього невеличкий клаптик тканини накладається лицьовим боком на обличчя, по верхньому краю хреста обмотується ниткою, фіксується вузликом і вивертається нагору. У нашої ж ляльки за нижню хусточку править тасьма (рис. 13). Дві смужки тієї самої

Рис. 13

тасьми перекинемо через плечі й зафіксуємо на талії — вийде жилетка.

Запинаємо голову ляльки ще однією хусточкою. Зав'язуємо її, як у Солохи (рис. 14). Вбрання та хусток на ляльці — що більше, то краще: це символізує зв'язок поколінь.

Далі надягаємо спідницю, яка є символом землі. Не завадить ще й нижня спідниця. Поверх спідниці обпинаємо фартух. Він здавна символізував зв'язок жінки із землею: що фартух довший, то міцніший цей зв'язок.

Дуже важлива деталь вбрання ляльки — пасок: він захищає від усього лихого. Пасок можна зробити зі стрічки або просто з міцної нитки.

Наша лялька-мотанка готова (див. рис. 14).

Рис. 14

Ще один спосіб виготовлення ляльки-мотанки

Так само, як і минулого разу, розпочинаємо зі скручуванням клаптя тканини в рулончик, який потім загортаем у квадратний шматок білої тканини, уникнути зморщок з того боку, де в ляльки буде обличчя. Дістали вузлик-воланчик (рис. 15). На обличчі викладаємо хрест.

Далі розправляємо тканину й випростовуємо вбоки кутики — то будуть руки. Підгинаємо кінчики й перев'язуємо червоною ниткою долоньки. А в складках нижньої частини тканини ховаємо тверду основу (рис. 16) і міцно обмотуємо ниткою.

Тепер залишилося вбрати ляльку, залучивши творчу фантазію (рис. 17).

Рис. 15

Рис. 16

Рис. 17

Обрядові ляльки - мотанки

Трипільська лялька

Із мотанкою пов'язано багато вікодавніх обрядів і традицій. Ляльки робили малесенькими й величенькими, іноді їх спалювали, інколи топили, десь-колись усе життя берегли. Це значна частина побутової культури.

Розповідь про обрядові мотанки розпочну з Трипільської ляльки. Відкрив її Вікентій Хвойка, який 1893 року вперше виявив залишки древньої цивілізації на наших теренах — поблизу селища Трипілля на Київщині. Трипільська культура існувала більш як за 6 тисяч років до нашої ери. Звісно ж, лялька, виго-

Рис. 18

товлена з натуральної тканини, не могла зберегтися в землі, бо тканина швидко перегниває. Але траплялися відбитки, рештки, якісь натяки, що дало вченим підставу стверджувати: у давніх слов'ян були мотанки. Найважливіша для історії ляльки знахідка — сила-силенна глиняних жіночих фігурок, що свідчить про культ та обожнювання жінки в трипільській цивілізації. Ці фігурки є символами Великої Праматері, яка народила все суще, яка береже та оновлює життя, а також образами богині, єдиної в трьох іпостасях — Діви, Матері, Баби — прародительки всього живого на Землі й матері всіх людей.

Свою підвісну Трипільську ляльку-мотанку (рис. 18) я виготовила за мотивами знайденої в Трипіллі глиняної жіночої фігурки — Гіперборейської Лади (рис. 19), що

Рис. 19

датуються початком п'ятого тисячоліття до нової ери. Богиня кохання, весни й краси, покровителька шлюбу Лада — одна з найголовніших богинь у язичницькому пантеоні. Більшість дослідників припускає, що такі фігурки — обов'язковий атрибут якихось ритуальних обрядів, пов'язаних із культом Матері-Землі, з прагненнями давніх людей здобути прихильність духів природи, зі сподіваннями на щедрий урожай. Фігурки мають конусоподібні ніжки, щоб легко встромлятися в землю. Поряд із ними археологи завжди знаходять зернятка або ж зерно домішане до глини, з якої зроблено фігурки. Тому моя Трипільська лялька-мотанка також має конусоподібну спідничку, а до її косиці примотано маленький клумачок із зернятками. Основною ознакою Трипільської ляльки є два хрести: на обличчі й на грудях.

Пропоную ще один із варіантів виготовлення Трипільської мотанки.

Скручуємо сваргу з двох клаптів тканини різного кольору, щоб увиразнити спіраль. Це буде голова ляльки. Обмотуємо голову шматком рядна, залишаючи «обличчя» відкритим, і міцно фіксуємо ниткою, перев'язуючи шию (рис. 20).

Тепер вмотуємо тверду основу, наприклад вилущений і висушеній кукурудзяний качан.

Далі обмотуємо тулуб ляльки клаптиком кольорової тканини — це сукня, і запинаємо голову картатою хусткою (рис. 21).

Чи не нагадує наша Трипільська мотанка ляльку Акань?

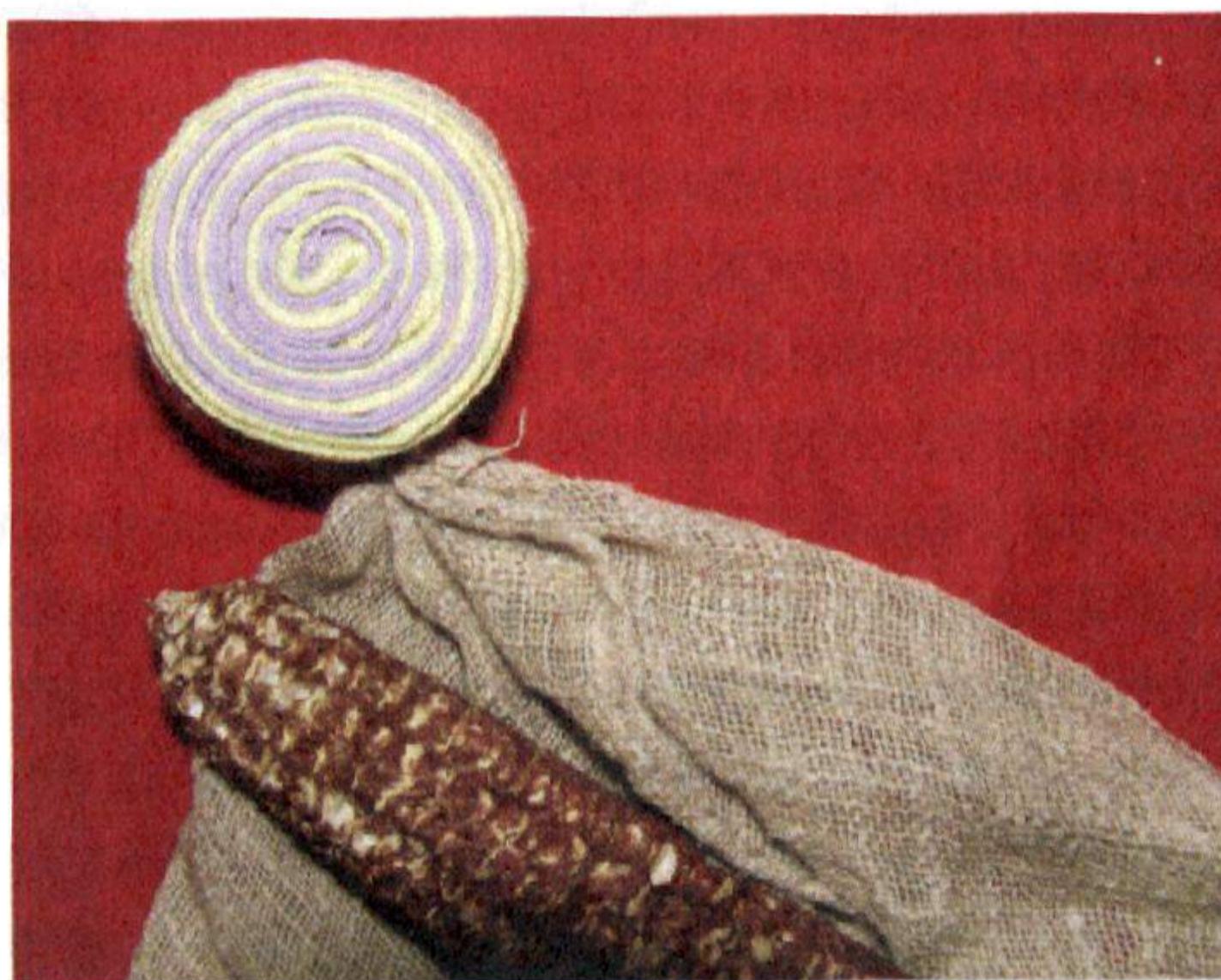

Рис. 20

Рис. 21

Звісно ж, назва «Трипільська» є умовною. Наші давні предки свою традиційну ляльку так не називали. Робили цю ляльку без ручок — щоб не схопила, без ніжок — щоб не втекла, без очей — щоб не зурочила. Спробуйте зробити її і ви.

Знадобиться квадратний (зі стороною приблизно 40 см) клапоть тканини. Можна використовувати як однотонну тканину, так і квітчасту. Ще потрібні два клаптики розмірами 10×30 см або більші, якщо тканіна тонка. Один із них складаємо у вигляді смужки завширшки 3 см і скручуємо в рулончик діаметром 4—5 см. Кладемо його в центр квадрата й загортаемо, розправлюючи складочки там, де буде обличчя ляльки. Перев'язуємо ниткою шию (рис. 22).

26

Рис. 22

Рис. 23

Інший клаптик тканини скручуємо в рулончик завдовжки 5 см і діаметром 2 см (рис. 23). Підставляємо його під шийку і знизу перехоплюємо ниткою, утворивши талію (рис. 24).

Рис. 24

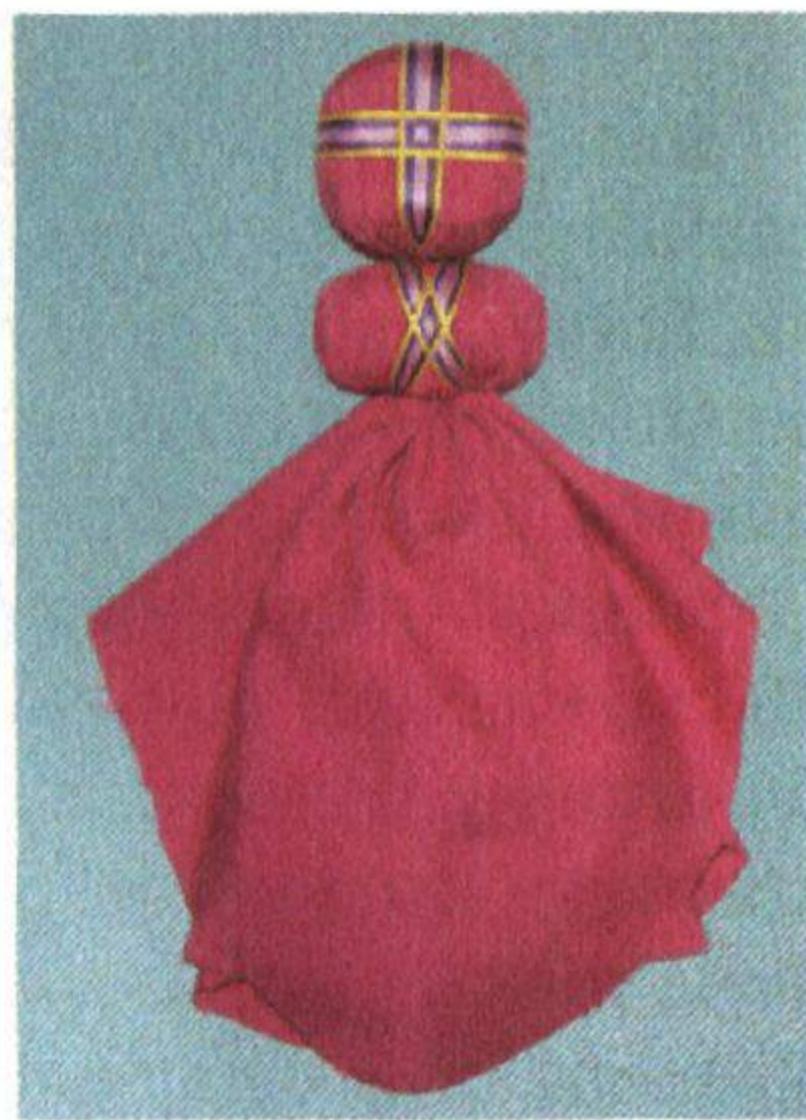

Рис. 25

Рис. 26

Далі з кольорових ниток викладаємо хрести на обличчі й грудях лялечки (рис. 25).

Голову запинаємо хусточкою з трикутного клаптика й підперізуємо ляльку або стрічечкою, або скрученими у джгут чи заплетеними в косичку нитками, або декоративним шнуром.

За бажанням можна скруглити кутиki спідницi (як у моєї ляльки), надягти ще одну спідницю чи фартушок та прив'язати пiд грудьми немовля (рис. 26).

27

Коляда

Кожне з календарно-обрядових свят має свою символіку й атрибутику. За християнським календарем рік розпочинається новорічними й різдвяними Святами. Колись у ці дні по хатах ходили колядники й славили Різдвяні свята піснями. У деяких місцевостях вони носили із собою ляльку Коляду, що була у зріст людини. А як хатньо-побутовий оберіг жінки робили мотанки ліктвового розміру (25—35 см заввишки).

Робиться Коляда на основі стовпчика, а її обов'язкові атрибути — віничок, яким вона вимітає все недобре, що назбиралося в оселі за рік, і два мішечки — із сіллю та зерном — на достаток і щастя в родині (рис. 27).

Рис. 27

Коза

З-поміж найдавніших різдвяно-новорічних містерій, що дійшли до наших днів (щоправда, у видозміненому вигляді), є обряд «водіння кози». Дійство влаштовують за тиждень після Коляди, напередодні Нового року (за старим стилем) — у Щедрий вечір (13 січня). За християнським календарем — це день преподобної Меланії. У народній традиції обидва свята об'єднались, і тепер маємо Щедрий вечір або свято Меланки. Містерія здійснюється гуртом ряджених парубків, які ходять із «козою» доожної селянської хати. Роль кози, як правило, виконує невисокий на зріст хлопець, вимазаний сажею й зодягнений у вивернутий хутром назовні кожух та шапку з прилаштованими солом'яними рогами. «Коза» сідає верхи на дугу (це частина кінської упряжі), і щедрувальники водять її від хати до хати. При цьому «коза» танцює, а її почет співає обрядових пісень.

У деяких місцевостях з предвіку побутує лялька Коза, яка виконує ту саму роль, що й переряджений у козу хлопець. Роблять таку ляльку в зріст людини. В основі її конструкції — дерев'яна хрестовина. Морда, роги, борода — з лика чи соломи. Вбирають Козу в спеціальне яскраве плаття, до якого прикріплюють обрядові предмети: дудочку, катеринку, бубон, підкову — на щастя, дзвіночки, балабончики, дерев'яні буси, сережки, торбинки з подарунками, вінки благополуччя з маленькими червоними клумачками із зерном злакових, колодку — як нагадування старим парубкам, що треба женитися.

Коза — символ доброту та родючості, уособлення життєдайної сили. Проте із самого початку цей образ, вочевидь, був пов'язаний із культом померлих предків. Водячи козу від господи до господи, наші пращури намагалися не тільки заворожити урожай на майбутній рік, а й, привавши силу померлих родичів, відновити (разом із народженням нового року) добру енергію для всього роду.

Коза за вдачею — безтурботна веселунка. Тому це амулет гарного настрою, що допомагає занадто серйозним людям стати трохи легковажнішими, а людям, які загрузли у своїх проблемах, відсторонитися від них.

Пропоную зробити Козу — ляльку, що оберігає вашу оселю впродовж усього року. Для цього нам знадобиться лико або солома.

Рис. 28

Рис. 29

Рис. 30

Рис. 31

Підготуємо чотири жмутки лика — для тулуба, ріжок, рук і бороди (рис. 28).

Жмуток для тулуба згинаємо в центрі, вставляємо в нього сплетену з іншого жмутика кіску, формуючи ріжки, та умотуємо ниткою, щоб утворилися шия та голова (рис. 29).

Далі всередину жмута під шию встромляємо руки-кіску. Уповиваємо ниткою талію, накладаємо на руки клаптик тканини й прив'язуємо — то буде сорочка (рис. 30).

Надягаємо на Козу спідничку, а потім закосичуємо нашу красуху (рис. 31). З останнього жмутика робимо бороду: обмотуємо його навколо шиї і щільно перев'язуємо ниткою. А щоб борода не стирчала, перехоплюємо її паском на талії (рис. 32).

Рис. 32

Прикрашаємо рукави сорочки стрічками, а на шию Кози надіваємо намистечко й чіпляємо дзвіночок (рис. 33). Оберіг на цілий рік готовий.

Рис. 33

Птаха-Радість

Весни в наших краях забарні; вже березень, а все ще сніги лежать. Тож, аби весні шлях проторувати, з предвіку проводили обряди її закликання, для яких виготовляли спеціальні ляльки, як-от — Птаху-Радість. Робиться вона на основі стовпчика. Погляньте на головний убір ляльки (див. рис. 41). Він зветься «сорока» і має форму птаха. Поетичне свято зустрічі перелітного птаства побутувало в Україні віддавна. Його спровали 22 березня, на Сорок Святих.

Отож, великий клапоть тканини скатуємо в рулон (рис. 34), до одного торця намотуємо ватяну кульку (це голова), зверху накладаємо білу квадратну полотинку й фіксуємо ниткою в місці шиї (рис. 35).

Рис. 34

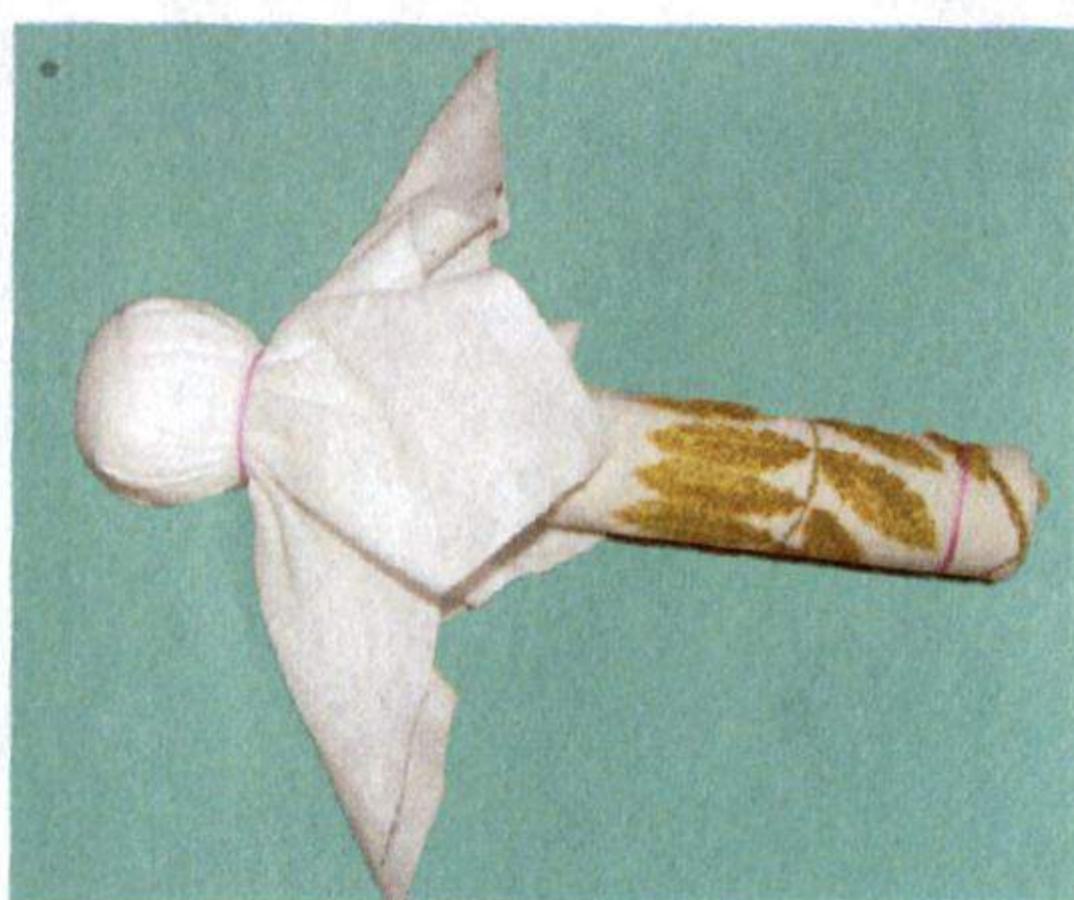

Рис. 35

Рис. 36

Розпраляємо кутики: два протилежних бічних будуть руками ляльки, а під передній підкладаємо рулончик із цупкої тканини — то будуть груди (рис. 36).

Червоною ниткою перев'язуємо ляльці долоньки. У виворотний спосіб надягаємо нижню спідницю (рис. 37), потім — верхню і фартух (рис. 38).

Рис. 37

Рис. 38

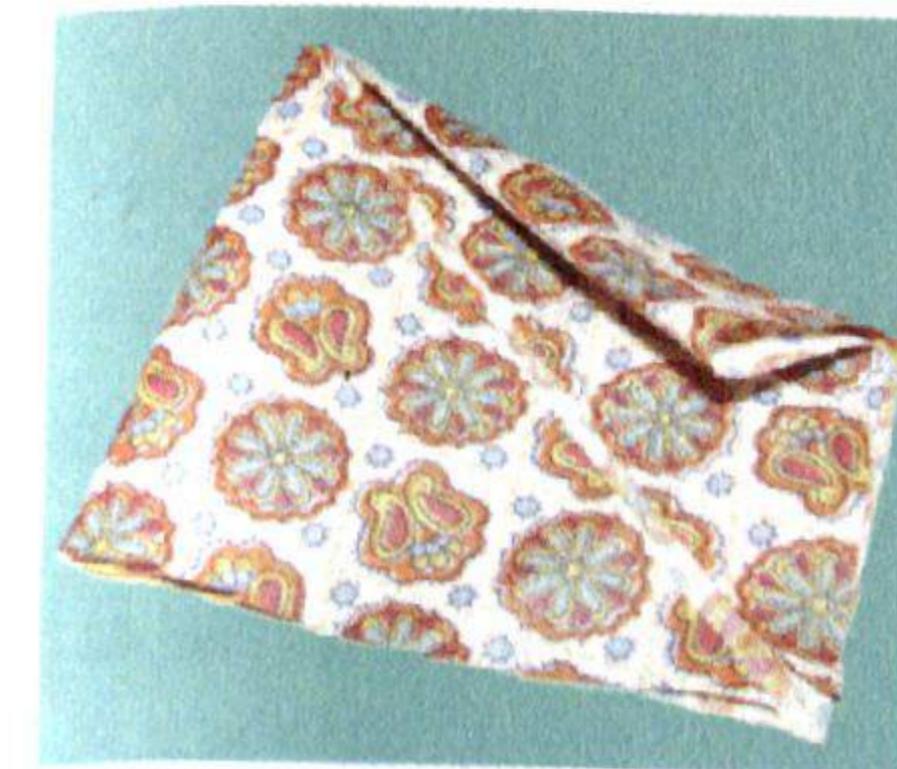

Рис. 39

Рис. 40

Далі виготовляємо головний убір. Для цього беремо трикутний клаптик, кінчики складаємо конвертиком (рис. 39), а потім згинаємо ще раз. Самий кінчик перев'язуємо ниткою — то буде дзьоб. Підкладаємо маленьку ватяну кульку, формуючи голівку, і знову зав'язуємо — виходить шия (рис. 40).

Рис. 41

Рис. 42

Рис. 43

Розправляємо кінці хустини й запинаємо нею голову ляльки. Фіксуємо ниткою навколо шиї й зав'язуємо пташці хвостик на ляльчиній потилиці (рис. 41).

З квадратних кольорових шматинок (рис. 42) виготовляємо неодмінні атрибути цієї ляльки — барвистих пташок у непарній кількості (рис. 43) — і прি�шиваемо їх до одягу, а одну — садовимо на голову (рис. 44).

Тепер весна не забариться!..

Рис. 44

Мавка

До мавок — лісових русалок, так само як і до водяних, у народі завжди ставилися неоднозначно. Хтось відгукувався про них поштиво, хтось співчував їм через знедоленість. Однак здебільшого цих істот вважали за «нечисту силу», котру слід загоджувати, улещувати, а ліпше остерігатися її.

На Зелені свята, у перший по Трійці четвер, давні слов'яни справляли Русалії, або Русальний великдень, — обряд, пов'язаний із поминанням померлих. У деяких регіонах (наприклад, на Поліссі) побутував обряд проводів русалок дівчата-ми. Учасниці обряду плели віночки, розпустивши волосся, водили хороводи й, вибравши з-поміж себе струнку юнку — «русалочку», заквітчували її, співали для неї русальних пісень. А як стемніє, на березі річки розкладали багаття й перестрибували через вогонь. «Русалочка» намагалася спіймати своїх подруг, аби залоскотати. Дійство завершувалось опівночі.

У деяких місцевостях за русалку правила солом'яна лялька. Її зодягали в жіночу сорочку й виносили на житнище. Там опудало роздягали, сорочку шматували, а солому розкидали довкола. Цим і завершувалися Русалії.

Відомі дві ляльки-русалки — старша й молодша. Старшу Русалку робили із соломи у зріст людини — одну на всіх, а молодшу, ліктьового розміру, кожна дівчина виготовляла собі сама й якомога ошатніше

вбирала, чіпляла намисто, запинала хусточками тощо. Надарюючи ляльку, вірили, що обов'язково справдяться бажання, усміхнеться доля. Потому проводили таємний обряд і зберігали ляльку весь рік.

Зробімо Мавку й ми. Отож, скручуємо клапоть цупкого полотна в рулончик або замотуємо в тканину паличку. З одного кінця накладаємо вату чи синтепон. Покриваємо квадратиком зеленої тканини (рис. 45) і обвиваємо ниткою, утворюючи шию і голову (рис. 46).

Рис. 45

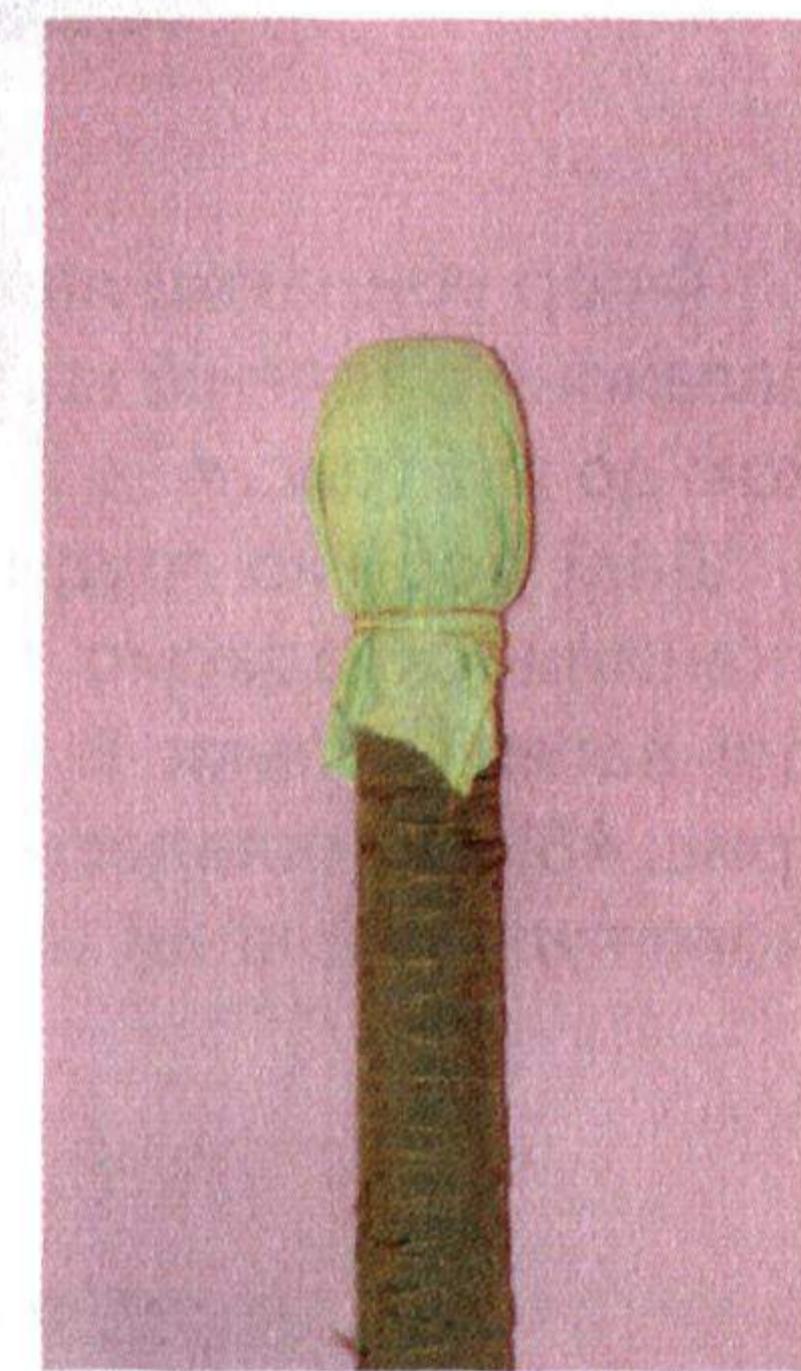

Рис. 46

Рис. 47

Тепер убираємо ляльку: надягаємо на неї два-три балахони в зеленій колірній гамі, примотуючи їх ниткою до шиї (рис. 47).

Далі робимо груди. Видовжену смужку зеленої тканини складаємо втроє, всередину вкладаємо дві ватяні кульки й тричі перекручуємо в центрі (рис. 48). Прикладаємо цю конструкцію до ляльчичного тулуба й кінці зав'язуємо на спині (рис. 49).

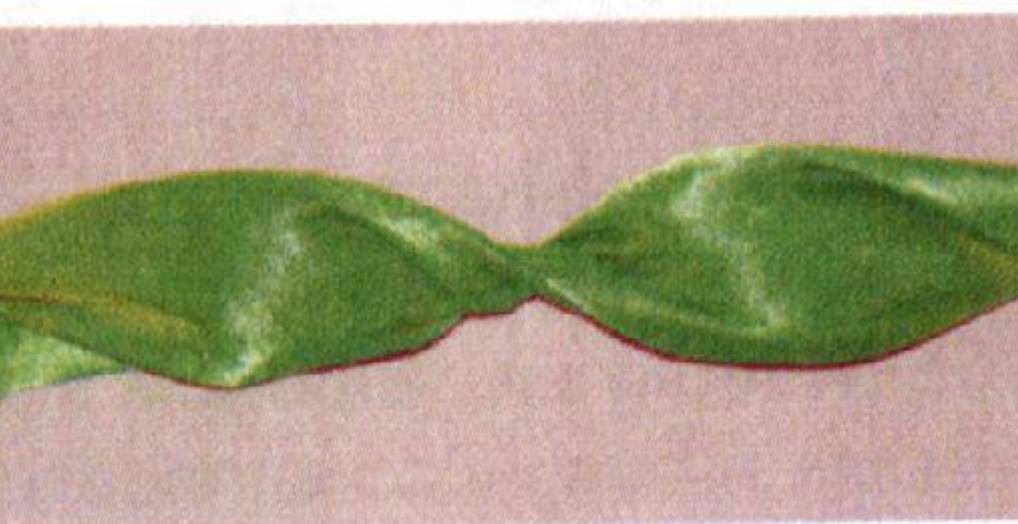

Рис. 48

Рис. 49

Рис. 50

Рис. 51

Тепер робимо ручки: складаємо вчетверо прямоугольний клаптик тканини й перев'язуємо кінчики на кшталт «цукерки». Прикладаємо руки до спини й примотуємо до тулуба хрест-навхрест (рис. 50).

Далі з ниток зеленого кольору робимо волосся, накладаємо його на ляльчину голову й примотуємо ниткою по лінії чола. Запинаємо нашу Мавку хустинкою-банданою (рис. 51) або закосичуємо її.

Нехай доля усміхнеться і нам!..

MakiVka

За народним календарем 14 серпня — свято Маковія. Цього дня у церквах святять воду, квіти, мак. Напередодні за традицією виготовляють спеціальні букети — «маковійчики» (рис. 52), в яких можуть

Рис. 52

бути різні квіти, переважно польові, колосини, зілля, маленькі соняшничини й маківки. Іноді з маківок роблять окремий букет, перев'язаний червоною стрічкою. Макові зеренця з такого букету використовували як сівбицю наступного року, домішували до куті, розтрушували в курниках, щоб добре неслася птиця, та на пасіках, аби бджоли надносили багато меду.

Сакральний статус маку в українців завжди був доволі високий.

Рис. 53

Маку приписувалися чудодійні властивості оберегу від відьом, упирів та нечистої сили.

Мак, освячений на Маковія, використовували дівки-чаклунки як засіб від збави й зурочення та від відьомських хитрощів. Вважалося, що мак-видюк (самосійний мак) розпізнає злі сили й здатний не пустити їх до оселі. На Благовіщення юнки закосичувалися квітками маку, «щоб голова не боліла та волосся було пишним і не падало».

А у фольклорі мак — це символ краси: «Гарна дівка, як маківка».

У деяких регіонах маківку вибрали лялечкою (рис. 53) і зберігали весь рік біля ікони.

Багач

Якщо ви требуєте достатку й гараздів у сім'ї, то вам просто необхідно обзавестись обрядовою лялькою Багач. Завважте: багач — це не той, хто наскладав купу грошей та коштовностей або повні засіки, а той, хто має цінності духовні, живе у вірі й веде свій рід на добро.

Багача робили напередодні Свята врожаю, приуроченого до дня осіннього рівнодення (23 вересня). А ще це свято Рода (язичницького божества) — час візнесіння подяк богам за ужинок і достаток.

Цю дуже шановану в народі ляльку (за повір'ям, від неї залежали добробут і процвітання роду) приміщали на покутті під іконами, тим самим підкреслючи сакральну суть основних його атрибутів — образів,

вишитого рушника, Дідуха (це прикрашений останній сніп жита, що заноситься до хати й вважається священим) тощо й засилуючи саме покуття.

Багач — це мішечок, наповнений будь-яким цільним зерном — пшеницею, гречкою-ядрицею, просом, вівсом, ячменем. Іще кладуть зубчик часнику для захисту від морок, монети.

Багачева одежина робиться із ситцевих шматинок яскравих осінніх барв. Під час весняної посівної мішечок розв'язували і «віддавали» зерно землі. Якщо рік видавався урожайним, мішечок начиняли зерном нового дороду. Якщо ж рік був не дуже зарідливим, Багача спалювали й робили ляльку заново. Створюючи Багача, з любов'ю і вдячністю згадували своїх родичів, пращурів.

Зазвичай Багач не відразу знаходить своє місце в оселі. Він може якийсь час «мандрувати» домом —

Рис. 54

Рис. 55

Рис. 56

так би мовити, оглядаючи як домар господарство. Якщо ж ваш Багач унишкнув, став «невидимим», тобто ви перестаєте його помічати, — виходить, він обрав собі місце.

Для виготовлення ляльки Багач нам знадобляться три клаптики тканини (для мішечка, сорочки і шапки), зерно або крупи й жмутик лляного волокна (рис. 54).

Спочатку шиємо мішечок, наповнюємо його зерном і міцно зав'язуємо.

Далі виготовляємо сорочку: квадратний клаптик складаємо удвоє по діагоналі й вирізуємо горловину відповідного діаметра. Надягаємо сорочку на мішечок і формуємо ручки: підігнувши з обох боків кінчики, перев'язуємо долоньки (рис. 55).

Тепер робимо волосся. Жмутик лляного волокна перев'язуємо посередині й прилаштовуємо зверху

Рис. 57

до мішечка. Обмотуємо ниткою і фіксуємо вузликом (див. рис. 55).

Низ сорочки підгинаємо всередину й підперізуємо паском. До пaska прив'язуємо клуночок з монетками (рис. 56) та ключ від усіх засіків.

Насамкінець робимо шапочку. Для цього обгортаємо голову ляльки клаптиком темної тканини виворотом назовні, перегинаємо до потилиці, обмотуємо ниткою, фіксуємо вузликом і відвертаємо викот (рис. 57).

Параскева П'ятниця

До пантеону слов'янських язичницьких богів належало єдине божество жіночої статі Макош (або Мокош), пов'язане з жіночою сферою в господарстві: рукоділлям, прядінням, тканням тощо. Також Макош вважалася богинею Долі, родючості, чаклунства, дикої природи. Їй як покровительці пряль і жіноцтва загалом приносили жертви у вигляді снопів льону, вишитих рушників, килимів. Пізніше «обов'язки» Макош повсюдно перебрала на себе християнська «бабська» свята Параскева П'ятниця, яка так само опікувалася рукоділлям та іншими жіночими справами. У дівиць молитва про заміжжя до святої Параскеви вважалася запорукою вдалого шлюбу.

День Святої Параскеви — помічниці й заступниці всіх жінок, оборонниці родинного благополуччя — припадає на 10 листопада (28 жовтня за старим стилем). До цього часу завершувалися основні польові роботи, і жінки й дівчата переходили до рукоділля, прядіння, ткацтва. А перш ніж братися до роботи, зверталися до своєї покровительки по допомогу і ще виготовляли обрядову ляльку-помічницю Параскеву П'ятницю. Навіть побутував обряд: усе жіноцтво села збиралося разом і водило вулицею жінку з розпущенним волоссям або ж носило ляльку у зріст людини, уряжену прядивом, нитками, із лляним волоссям на голові, нагадуючи в такий спосіб, що настав час чесати льон і прясти пряжу. Також кожна жінка старалася зробити таку саму ляльку, тільки меншого розміру, для себе.

Рис. 58

Ляльку Параскеву просили про допомогу не лише в рукоділлі, а й навіть у пологах; при цьому її слід було розчісувати.

На честь святої Параскеви п'ятниця вважалася днем відпочинку для жінок.

Оскільки Параскева — ще й покровителька садів, руки ляльки роблять із гілочки, і в руках вона тримає синичок. Ці пташки на початку листопада, коли й святкується день Параскеви П'ятниці, у пошуках покорму перелітають із лісів ближче до людських осель.

Роблячи сучасний варіант ляльки, можна не тільки передати традиційний образ, а й вкласти в нього свої «тексти» й заповітні думки, звернені і до пращурів (червоні стрічки), і до Бога (блакитні стрічки) (рис. 58).

Кузьма і Дем'ян

14 листопада православні відзначають церковне свято — день Святих Чудотворців і Безсрібників Косми і Даміана Асійських (Асією в давнину називалася частина Малої Азії), а за народним календарем — Кузьминки. За стародавнім звичаєм цього дня сільська молодь організовувала складку: дівчата приносили по курці й влаштовували своєрідний конкурс кулінарної майстерності — чия страва з курки смачніша, а за хлопцями були солодощі для дівчат і напої. І ввечері відбувався почастунок.

У господарів цього дня були свої клопоти: всі вирушали до саду обкопувати дерева на зиму. Господині

сплітали у вінки просушену цибулю-сіянку й вішали на жердку в хаті.

Рідні брати (за іншою версією — близнюки) Косма і Даміан, лікарі-безсрібники, християнські святі мученики, вважаються покровителями лікарів, аптекарів, перукарів. Добре освічені, вправні лікарі, вони володіли даром зцілювати всякий недуг у людей. Косма і Даміан допомагали не тільки людям, а й худобі, і за лікування не брали грошей, за що їх і назвали безсрібниками. Також вони вважалися захисниками людей і тварин од укусів змій та інших гадів. Крім того, їм приписували опікування ремеслами, зокрема ковальством. Саме ковалі найпишніше відзначали цей день. Тому ганчір'яні ляльки Кузьма і Дем'ян одягнені у фартухи.

Робили їх на основі куваток, зазвичай із невибіленого полотна. Ці ляльки були не для забав, а обрядові: їх традиційно приміщали над робочим місцем і залишали на рік, до наступного свята.

Ляльку Кузьма і Дем'ян можна зробити за аналогією з нерозлучниками, тобто на паличці будуть дві одинакові чоловічі фігури. Оскільки ляльки однакові сін'ї, всі деталі доцільно виготовляти відразу по дві.

Отож, із квадратних полотинок і ватяних кульок робимо голівки.

Беремо довгий прямокутний клапоть тканини, згортаємо у трубку (для твердості всередину можна закатати паличку) і перев'язуємо ниткою по краях. Вийшли руки, що об'єднуватимуть дві фігури (рис. 59).

Рис. 59

Прямокутні шматини згортаємо в сув'йчики й перегинаємо їх посередині. Місце згину — нижня частина ляльчиного тулуба. Між кінцями сув'йчиків приміщаємо голівки й міцно прив'язуємо їх до тулуబів (див. рис. 59). В утворені петлі тулубів просуваємо руки й разом із полотниками голівок обмотуємо уперехрест (рис. 60).

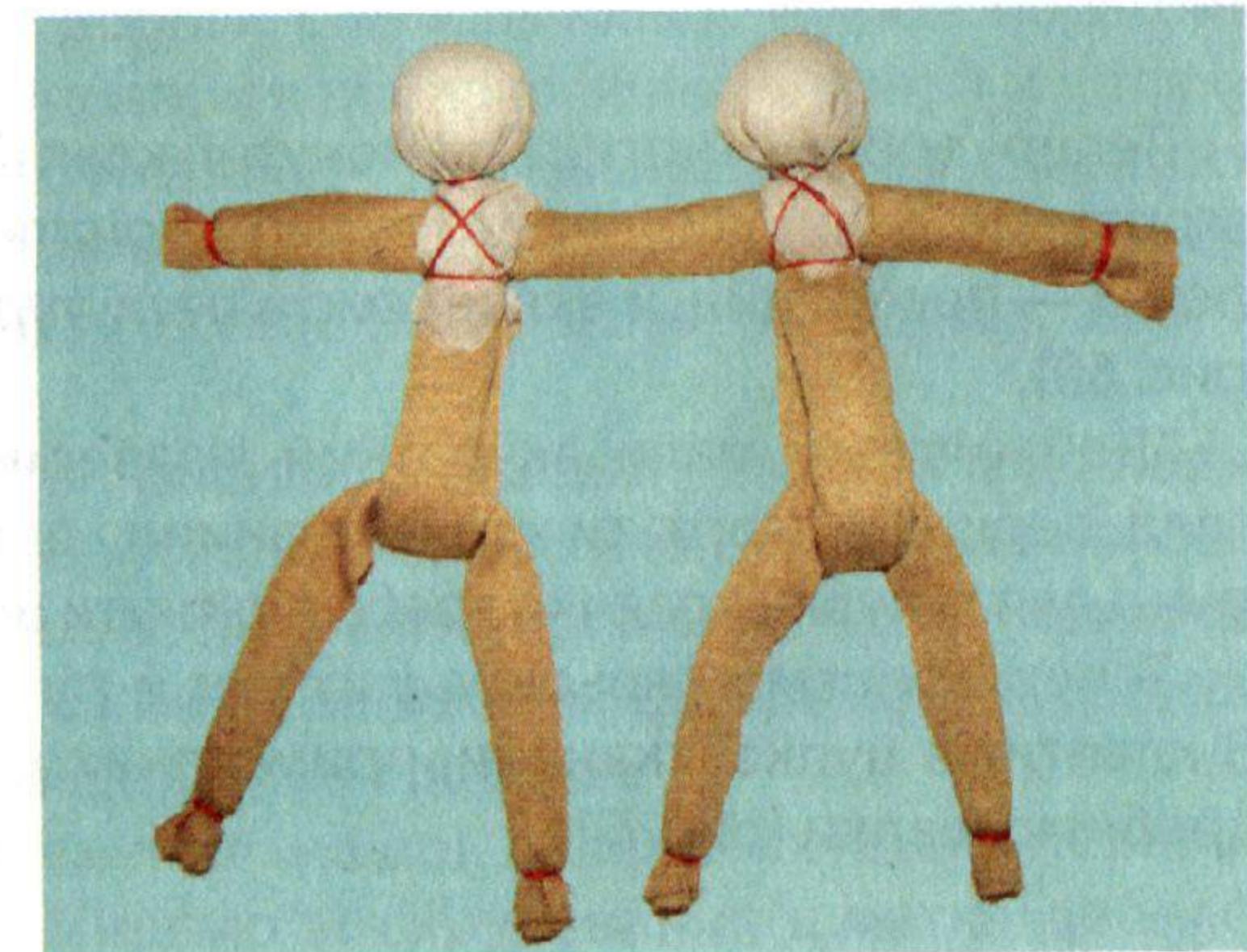

Рис. 60

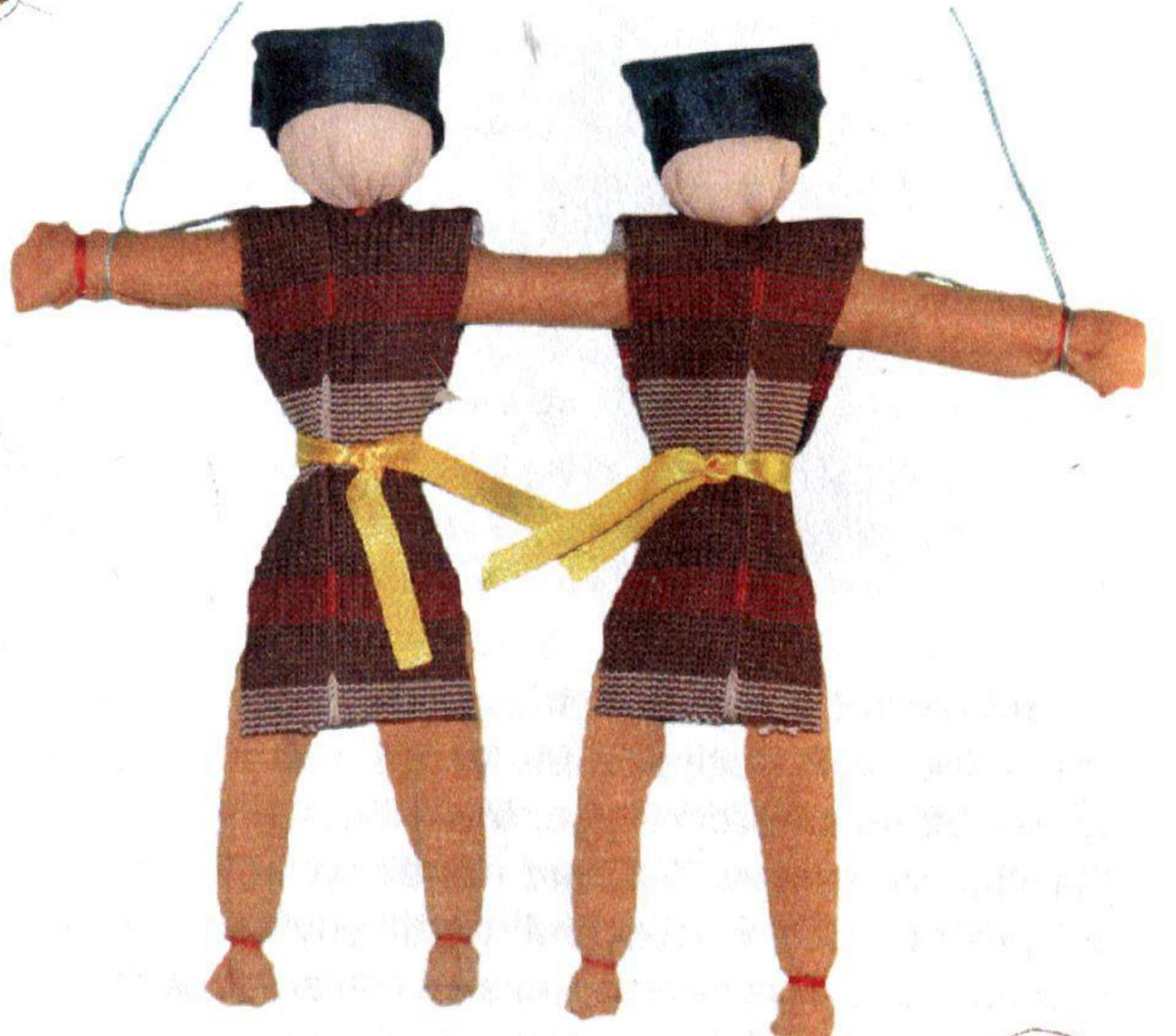

Рис. 61

Тепер робимо ноги. Прямоугутні клапті тканини згортаемо у трубки, перев'язуємо спочатку з країв, потім — посередині й вкладаємо в петлі тулубів (див. рис. 60).

Щоб фігурки мали акуратний і завершений вигляд, перш ніж згортати клапті тканини і для ніг, і для рук, і для тулубів, краєчки треба підігнути всередину.

Тепер вберемо ляльок у фартухи й підперіжемо. З клаптиків цупкої тканини, примотаних до голівок, зробимо шапки (рис. 61).

Катерина-Санница

7 грудня відзначають велике християнське православне свято пам'яті Святої Великомучениці Катерини. У давнину наші предки цього дня празднували свято Долі — з молодіжними обрядодійствами й забавами, а з поширенням християнства на нього наклалося свято Катерини, яка вважається заступницею шлюбу й наречених, покровителькою дівчат і незаміжніх жінок. Тож у переддень свята дівчата збиралися на вечорниці, заздалегідь обираючи для них оселю й відповідно паніматку. Частування влаштовували у складчину. До трапези могли приїднатися й хлопці, але тільки після того, як дівчата закінчать ворожити. А вечір під Катерину саме був часом ворожіння, коли кожна дівчина хотіла довідатися: чи бути їй просватаю.

На Катерину зазвичай ударяли морози й відкривалися санні дороги, і молодь влаштовувала перегони на санях, упрягши в них закосичених коней, а дітлахи гасали на санчатах із гори. Вважалося, що скотитися з гори на санчатах має кожен, аби звільнити душу від тягаря, зняти із себе ношу важких роздумів, знайти спокій.

Для дітей робили санниць — це такі мініатюрні ляльки в подобі дівчаток або хлопчиків у валяночках на санчатах. Їх спускали з крижаних гірок і примічали — чия санница заїде якнайдалі, в того й урожай буде щедріший, і льон довший.

Виготовлення нашої ляльки Катерини-Санниці розпочинаємо зі скручування шматка дебелої

Рис. 62

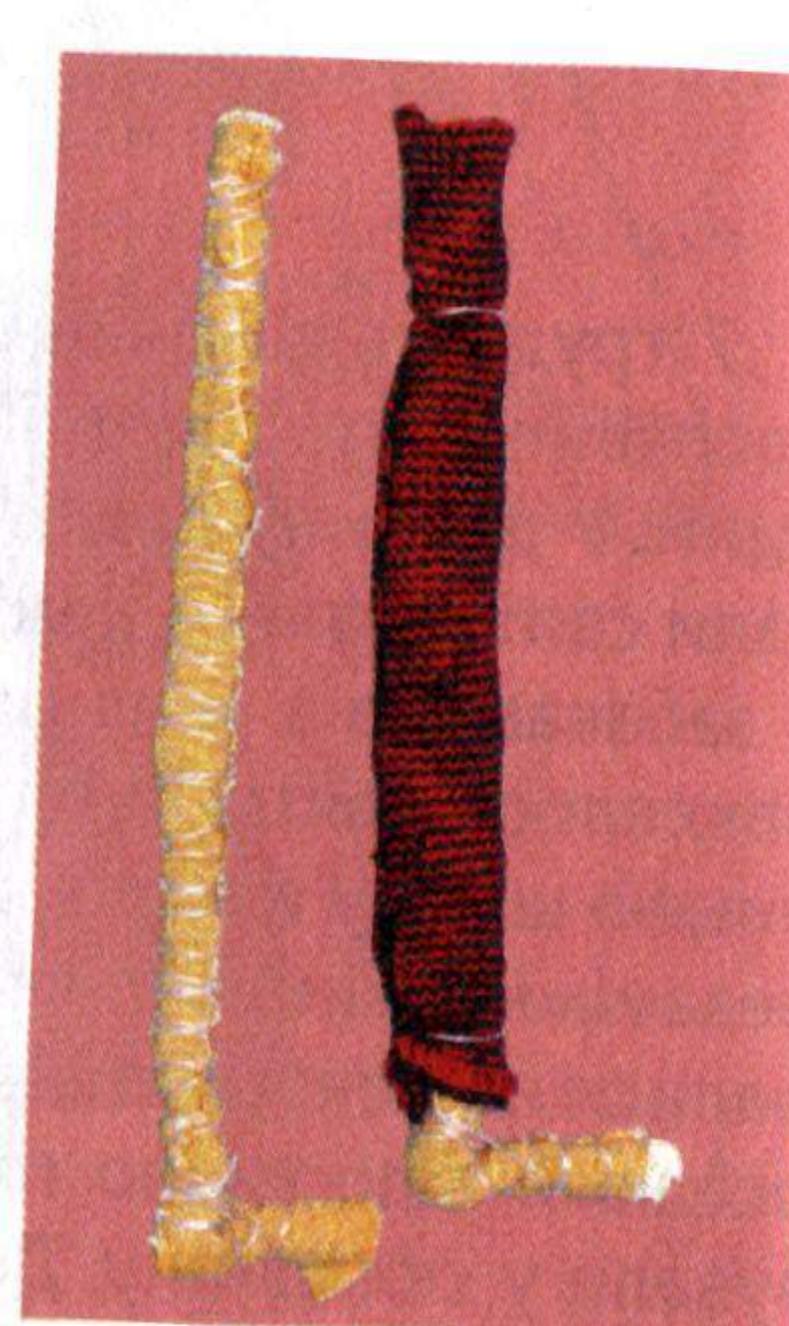

Рис. 63

Рис. 64

Рис. 65

тканини або ватину чи синтепону в рулончик діаметром приблизно 8 см (рис. 62). Це буде тулуб.

Тепер робимо ніжки: тugo скручуємо клапті цупкої тканини, обмотуємо уперхрест ниткою і формуємо стопи. Кожну ніжку обмотуємо теплою тканиною, зафіксувавши ниткою, — то будуть штанці (рис. 63), і прив'язуємо ноги до тулуба (рис. 64).

Далі припасовуємо під шубку клаптик хутра (рукави вшивати не треба), примотуємо разом із рукавами до верхнього краю тулуба, а потім прив'язуємо рукавички (рис. 65). Шубку можна замінити на плюшеве пальто, кожушок або жупанець.

Виворітним способом обпинаємо голову білою шматинкою (див. рис. 65) і запинаємо нижньою і верхньою хустинками (див. рис. 71).

Залишилося тільки взути нашу ляльку. До її вбрання найліпше пасуватимуть справжні валянки. Тож пропоную опанувати техніку валяння, тим паче, що вона не така вже й складна.

Нам знадобляться:

- ✓ шмат шерсті;
- ✓ по невеликому шматочку пухирчастої плівки та товстої поліетиленової плівки або м'якої пластмаси;
- ✓ мильний розчин;
- ✓ манікюрні ножиці.

Рис. 66

Рис. 67

Насамперед робимо викрійку відразу на два валяночки. Вирізуємо її з м'якої пластмаси (рис. 66) або з товстої поліетиленової плівки, зробивши припуск: розміри викрійки мають бути на третину більші за розміри готових валяночків.

На викрійку розкладаємо вовну в кілька шарів — уздовж і впоперек (рис. 67), поливаємо теплим мильним розчином, накриваємо пухирчастою плівкою й ретельно розгладжуємо пальцями.

Знявши плівку, шерсть із викрійкою обережно перегортаємо й по всьому периметру загинаємо краї.

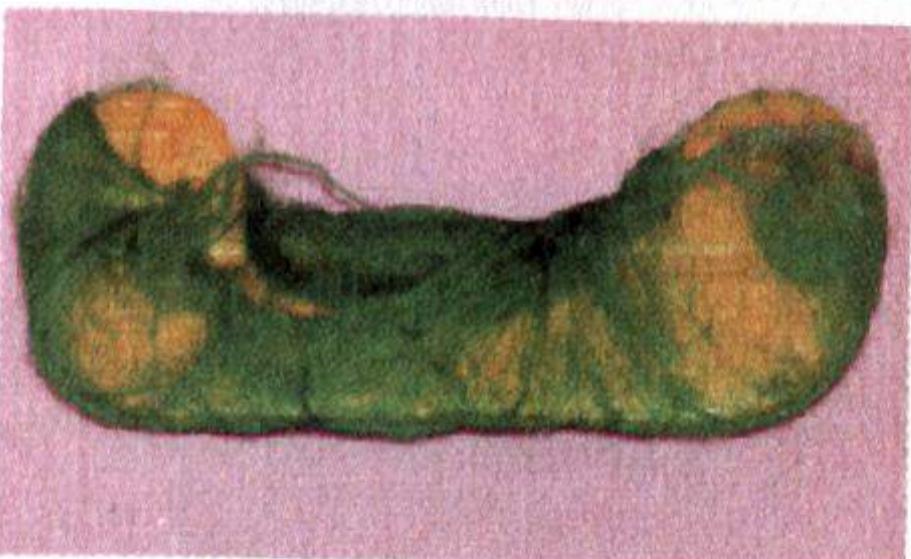

Рис. 68

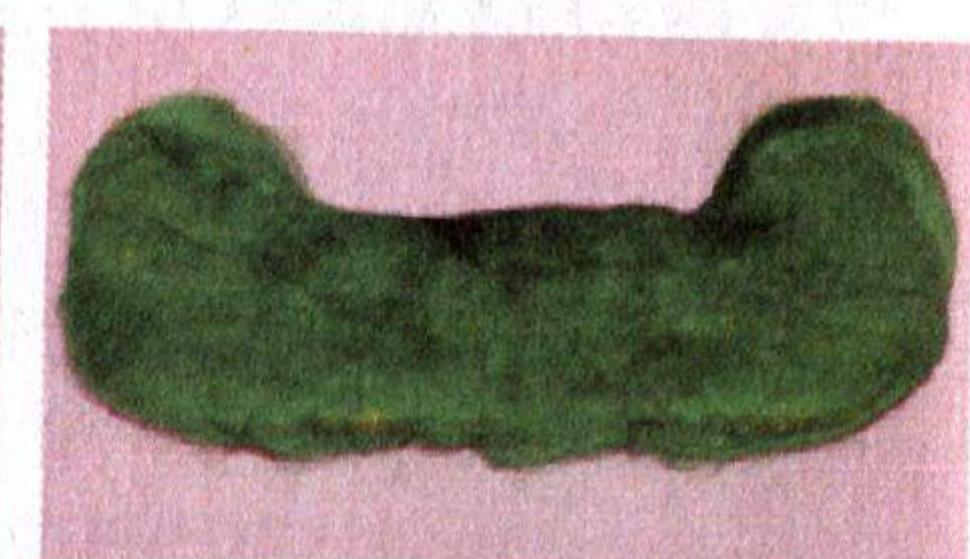

Рис. 69

Рис. 70

Так само розкладаємо кілька шарів шерсті, змочуємо мильним розчином, накриваємо плівкою, старанно розгладжуємо пальцями. Знімаємо плівку. Знову перегортаємо заготовку й загинаємо краї (рис. 68).

Тепер можна переходити до валяння: масажними рухами натискаємо спочатку обережно, а потім дедалі сильніше. Валяння з одного боку забере 15—20 хвилин.

Коли волокна шерсті сощепляться між собою (рис. 69), розрізуємо заготовку на два валянки, виймаємо частини викрійки і продовжуємо валяння зсередини — або пальцями (рис. 70), або якимось предметом, наприклад маркером.

Насамкінець валянки промиваємо, віджимаємо й висушуємо, надавши бажаної форми.

Взуваємо нашу Катерину-Санницю, садовимо її на санчата (рис. 71), і — гайда на гірку!

Рис. 71

Спиридон Сонцевором

День Святого Спиридона Сонцеворота — 25 грудня — вважається найхолоднішим в останньому місяці року. Саме на Спиридона Бог укоротив ніч. У народі кажуть, що від цього дня сонце повертає на літо, а зима — на мороз.

У різних місцевостях у Спиридонів день проводились обряди, що стосувалися свійської живності. Наприклад, росіяни, щоб добре неслися кури, насипали їм гречку з правого рукава. У Болгарії пекли пироги й частували ними сусідів і перехожих задля здоров'я худоби і коней.

Аби не було прищів і ран, болгарські селянки цього дня утримувалися від усякої жіночої роботи й не варили зерна, а українські хлопи нічого не дрилювали й не вбивали цвяхів. Серби шанували святого Спиридона як покровителя шевців і чинбарів, а болгари подекуди — як заступника ремісників загалом: кравців, шевців, теслярів, сукнарів.

Бозна-коли в українського люду склалася легенда. Буцімто жив собі колись спозадавна парубок на імення Спиридон. І такий же на красу гарний! А трапилося так, що закохалася в нього молода відьма. Стала упадати біля парубка, та він не схотів із нею одружитися. Тож загадала відьма вбити його. Обернулася чорною кішкою і прийшла до Спиридона вночі. Та він упізнав її, схопив і кинув об землю, а бездиханне тіло відніс у ярок.

Уранці селяни знайшли в яру мертву відьму, поховали її і встановили на могилі хрест, щоб не

змогла з неї встати. Тоді відьма накликала з могили своїх подруг-відьом — поквитатися зі Спиридоном. Та він звідав про це й вирішив сховатися від них на могилі відьми. Примостиився на хресті, і відьмині подружки його не помітили. Довго шукали його, та марно — ні з чим повернулися до відьminoї могили. Не знайшли, кажуть, ми Спиридана. А відьма їм із могили: «Таж він на моєму хресті сидить!» Тоді відьми підпалили хрест — от-от той завалиться. Став парубок молитися, просити в небес порятунку. І зглянувся Бог: на хвилину раніше настав ранок, проспівали півні, і всіх відьом — як віл злизав. Відтоді з 25 грудня день більшає.

На свято Спиридана робили його опудало із соломи в людський зріст і уряжали у справжню людську одежду, а наприкінці солом'яного хлопця роздягали й спалювали.

Ми ж виготовимо Спиридана хатнього — традиційну ляльку ліктового розміру.

Основу можна зробити із соломи чи лика або ж із клаптів тканини методом куватки.

Наразі використаємо дві тверді основи — згорнуті трубкою газети. До половини зв'яжемо їх разом, а нижні кінці залишимо вільними (рис. 72) — це будуть ляльчині ноги.

Потім із кульки синтепону і квадратної полотнишки робимо голову й примотуємо її до твердої основи (рис. 73). Залишилося нарядити Спиридана у штанці, сорочку, шапку й валянки (рис. 74) — як їх зробити, ви вже знаєте.

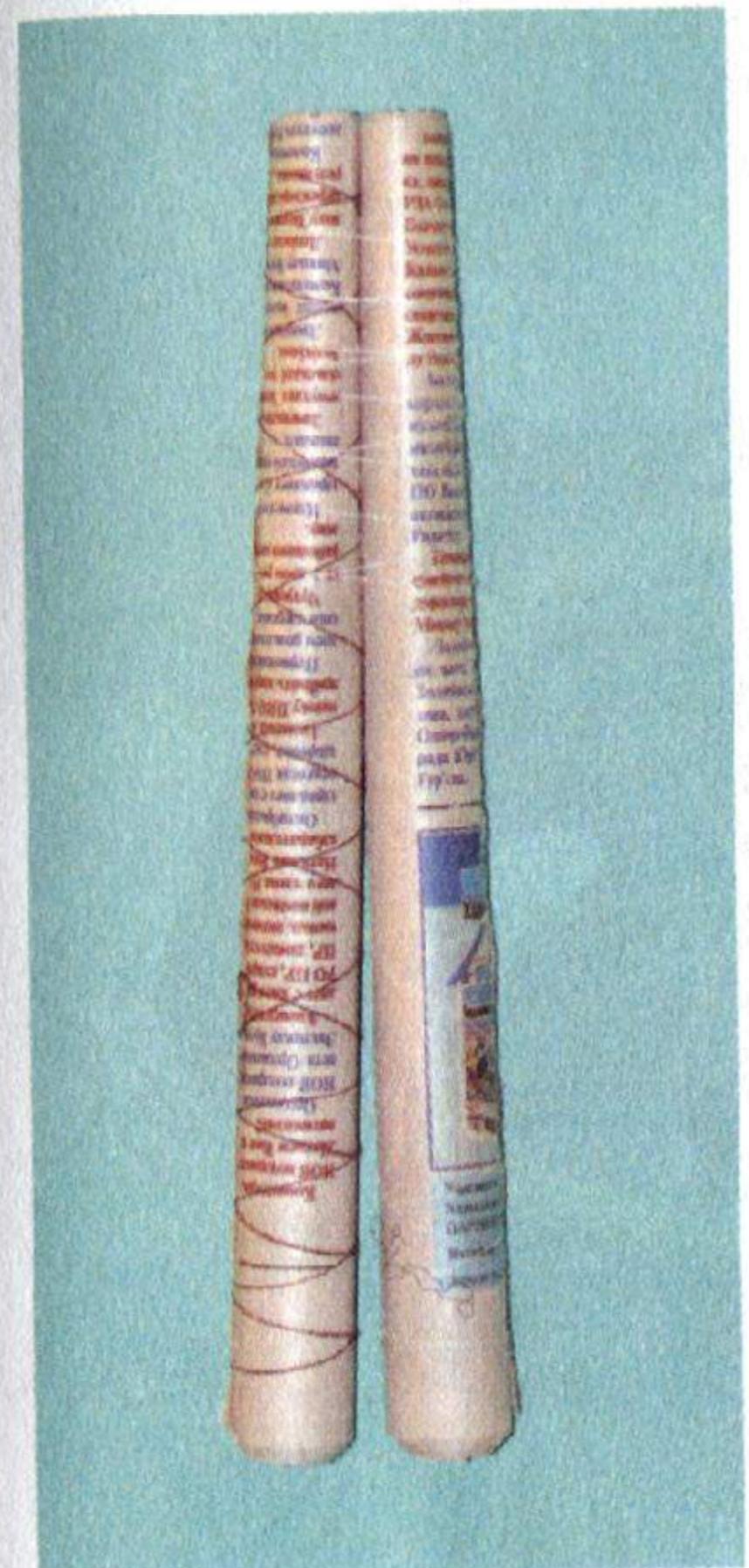

Рис. 72

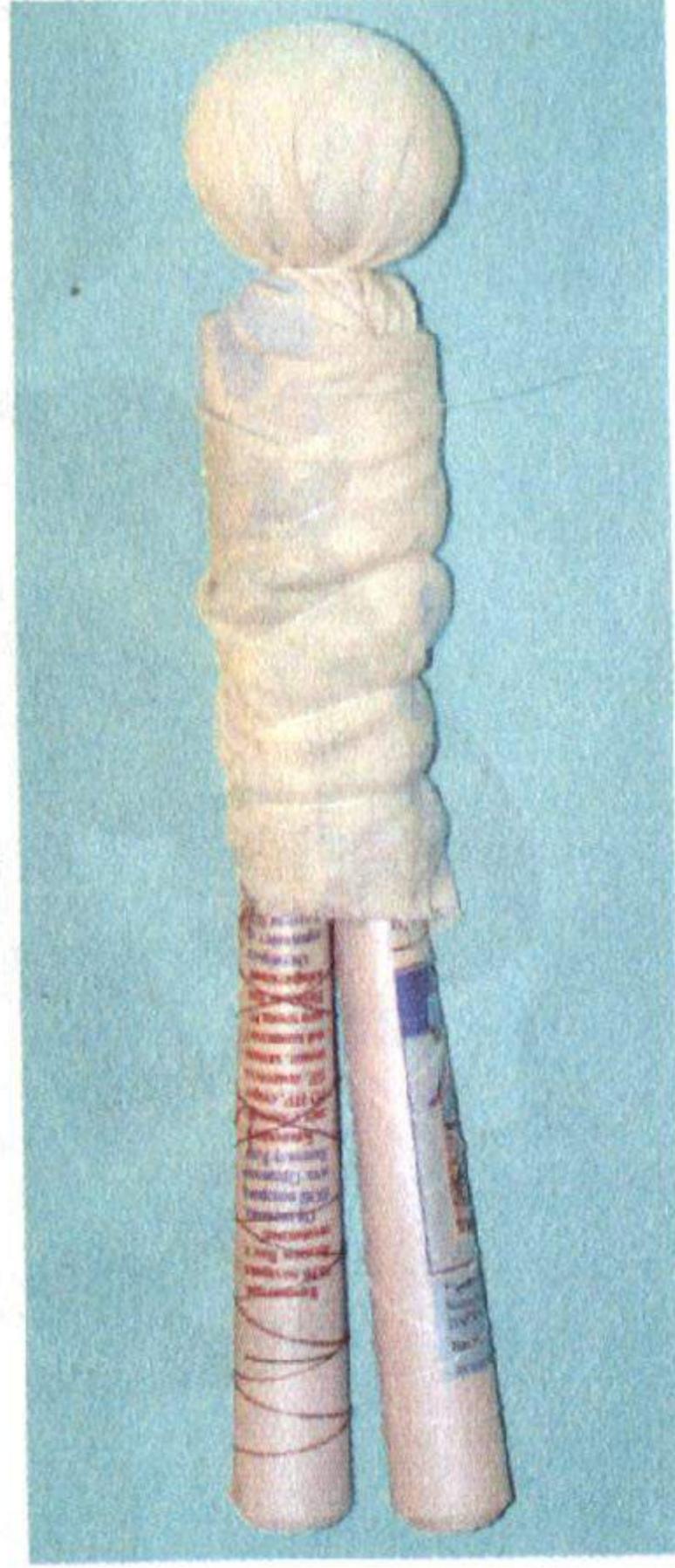

Рис. 73

Обов'язковий атрибут Спиридана Сонцеворота — колесо, символ Сонця. Його основу можна зробити з дроту і обмотати червоними чи жовтими нитками (рис. 74). Оскільки Спиридон повертає сонячне колесо на літо, то в його силах повернути в потрібному напрямі й життєву ситуацію. Тож таку ляльку роблять, коли бажають щось змінити в своєму житті.

Рис. 74

Оберегові ляльки-моманки

Немовля

Ляльку Немовля змотували зі зношеної матусинської одежини, що всотала в себе її запах і енергетику. Ляльку клали в колиску до дитяті, і воно, відчуваючи материн дух, почувалося спокійно, ніби мама поруч. Лялька ставала потужним оберегом, якщо була зроблена з натуральних матеріалів, а тканина не розрізувалася, а шматувалася.

Ляльку робили маленькою, такою, щоб уміщалася на долоні, або ліктьового розміру. В її основі міг бути

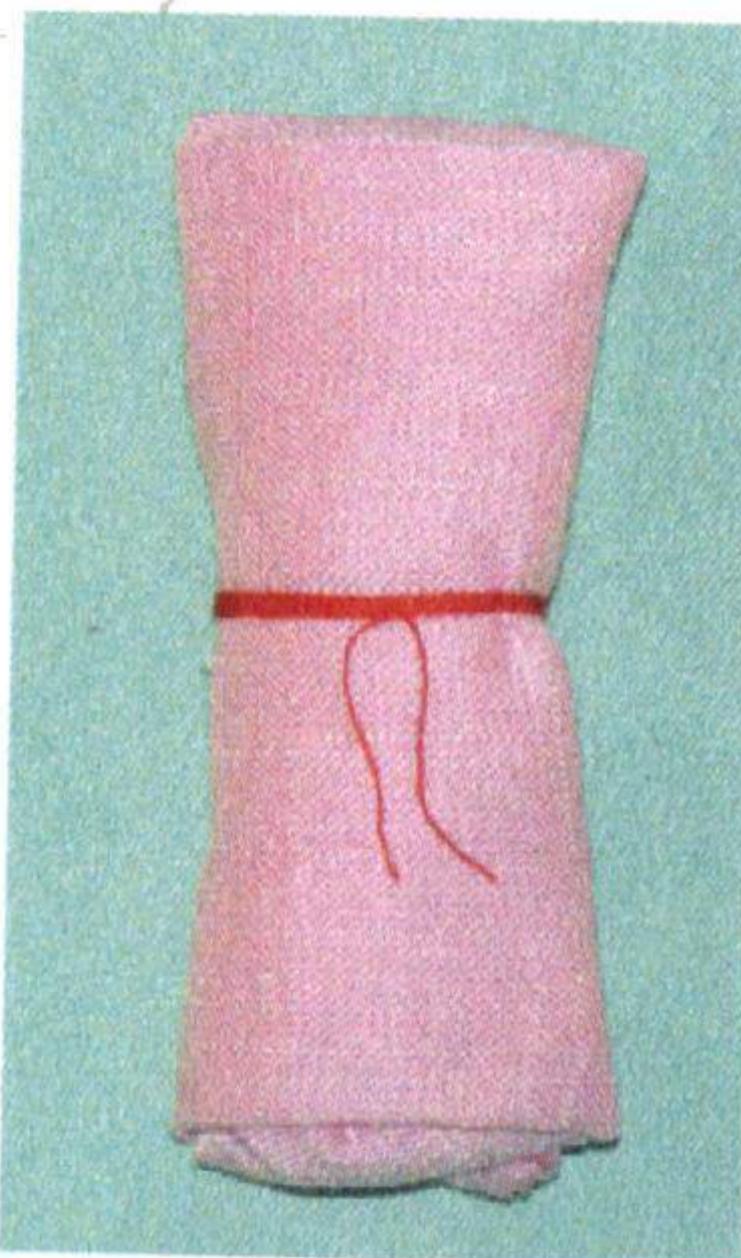

Рис. 75

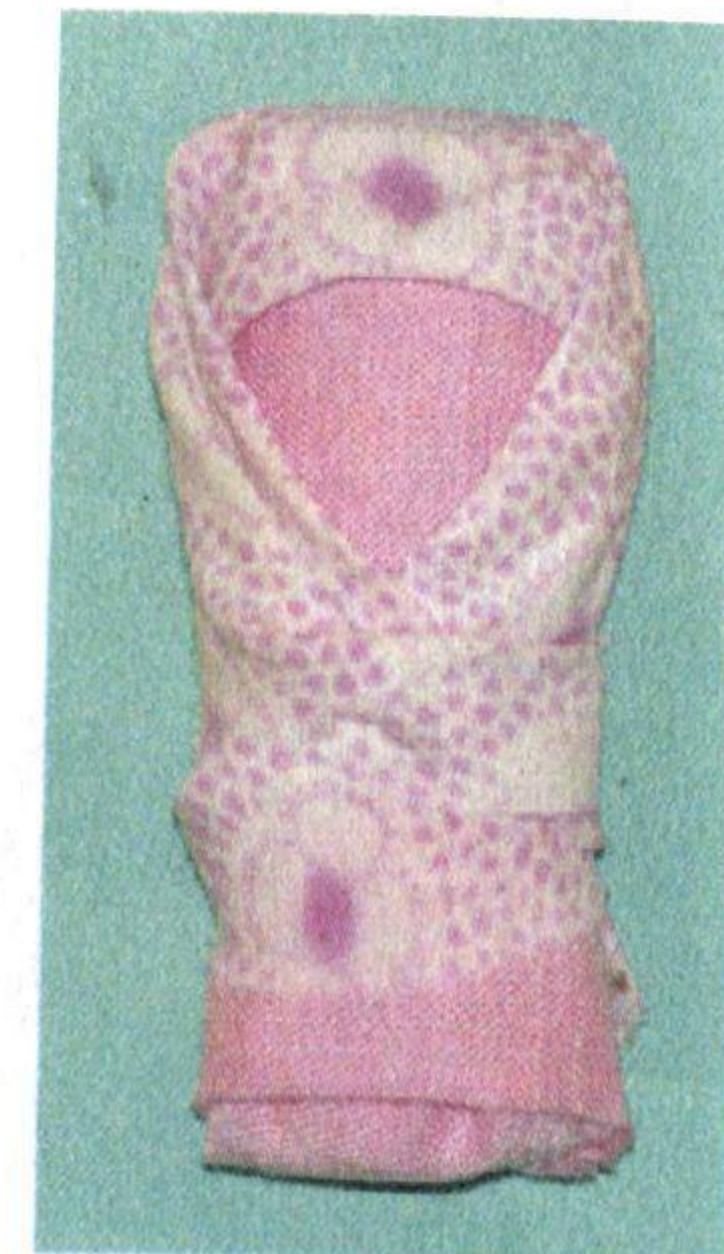

Рис. 76

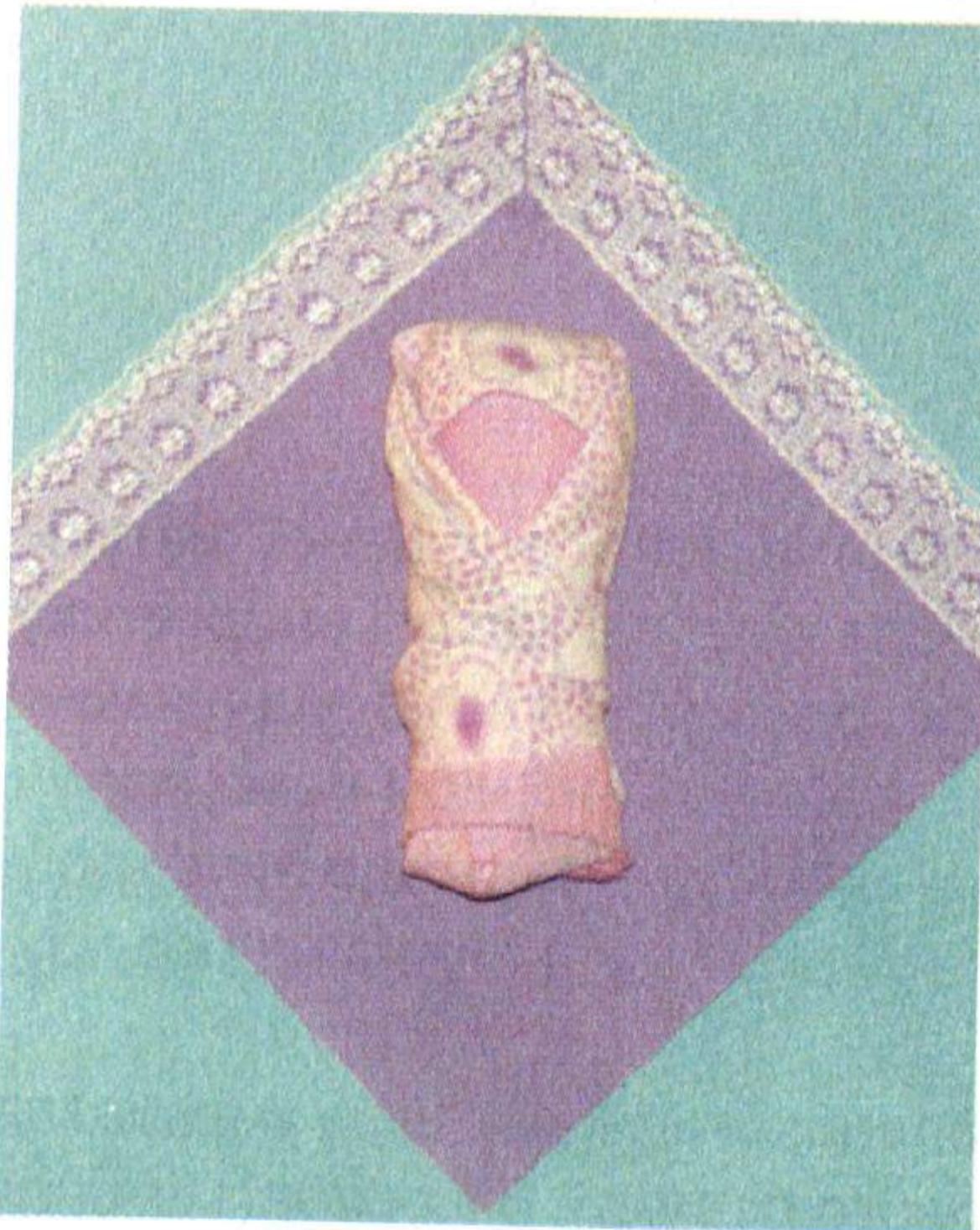

Рис. 77

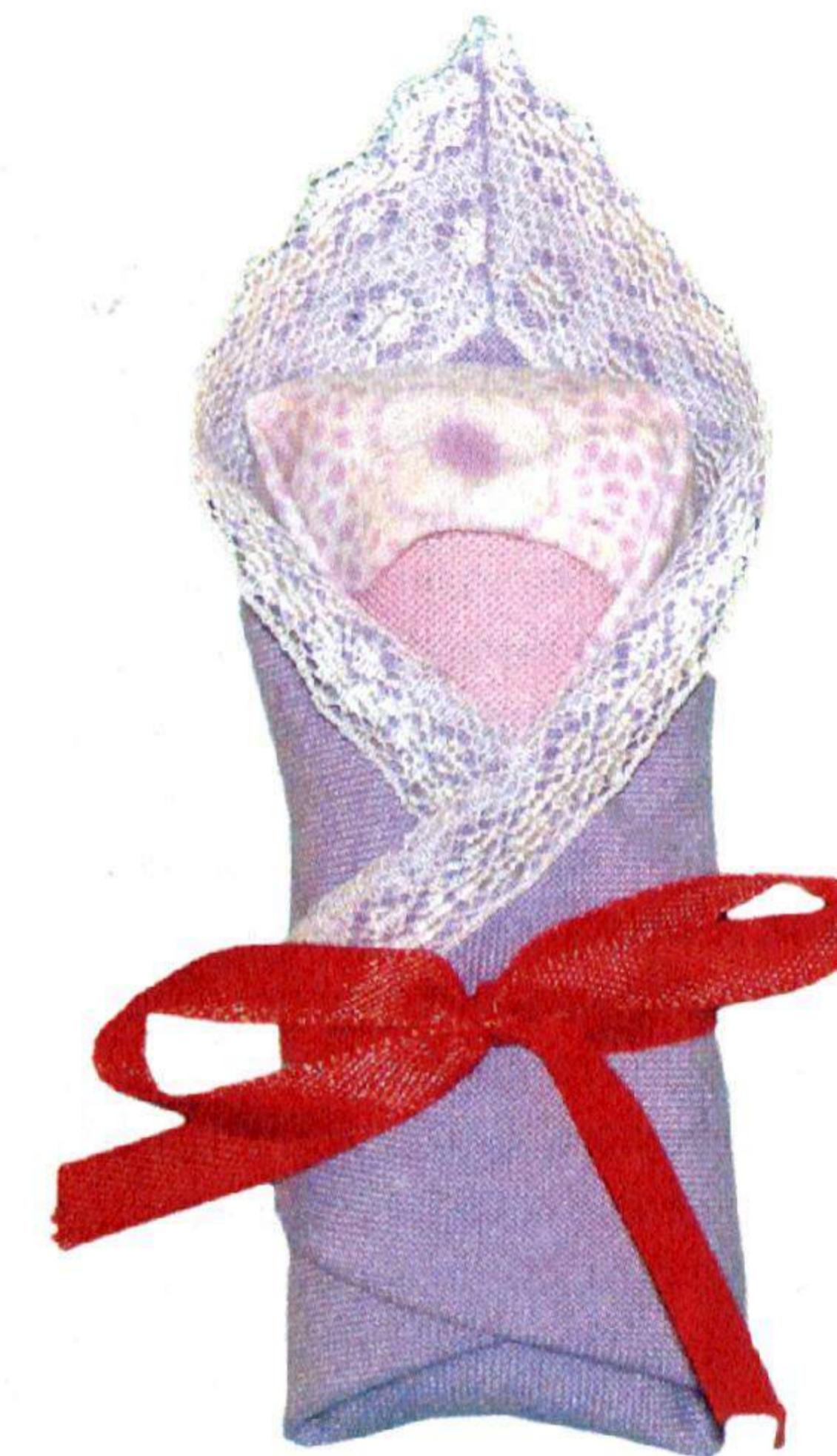

Рис. 78

скрутень із полотна або загорнута в тканину паличка, шишка чи вилущений кукурудзяний качан.

Отже, скручуємо клапоть світлої тканини й перев'язуємо посередині червоною ниткою — вона імітує пуповину (рис. 75).

Далі запинаємо ляльку хусточкою, заломлюючи її на «скронях» (рис. 76).

Підготовляємо квадратну шматинку — для ковдрочки (рис. 77), загортаемо в неї Немовля й перев'язуємо стрічкою (рис. 78).

Званка-Бажанка

Колись чи не кожна сільська дівчина мала таку ляльку, а то й не одну: бажань-бо в дівчат завжди багато! Фартушок Званці-Бажанці залишали чистим — без вишивки й стрічок (рис. 79). Це для того, щоб було куди потім пришивати цяцьки — намистинки, бантики, ґудзички тощо. Спитаєте: нащо? А затим, щоб піддобрити ляльку. Коли дівчині чогось кортілося, вона дарувала Званці-Бажанці якусь красиву дрібничку, а то й прикрасу, наприклад намисто, потім підносила ляльку до дзеркала й починала нахвалювати: «Званко-Бажанко, поглянь, якою ти стала гарною з новим намистом!» А та, щоб віддячити своїй господині, виконувала її бажання. Проте не всяке, а лише обґрунтоване й чітко і зрозуміло висловлене. Бо Званка-Бажанка була не прислужницею, а маленькою помічницею, подружкою, тож дівочих примх до уваги не брала.

Тримали таку ляльку подалі від сторонніх очей. Якщо ж раптом хтось побачив ляльку, то можна віддавати її на забаву дітям, бо вона втратила свої магічні властивості.

Для того щоб зробити собі Званку-Бажанку, важливо точно вгадати унікальний образ помічниці саме для вас, визначивши, як вона має виглядати: молодою і промітною або ж статичною і розважливою. Оскільки Званка-Бажанка вважалася секретною лялькою, кожна дівчина робила її по-своєму, орієнтуючись на місцеві традиції.

Рис. 79

Манилка

Лялька Манилка виготовляється методом вепської ляльки. Її призначенням було — заманити жениха для дівчини. Тому Манилку причепуряли в барвисті шати й виставляли у віконце. А робила таку ляльку сама дівчина або її матуся.

Пишні груди в лялечки свідчать про те, що дівчина вже дозріла для заміжжя, шати — що дівчина багата, хустка на голові й дві заплетені коси — що дівчина згодна з'єднати свою долю з чиєюсь (бо саме мужні жінки покривали коси), а фартушок — що дівчина готова стати вправною паніматкою.

Отже, для роботи нам знадобляться:

- ✓ квадратна біла полотнина розмірами 15×15 см — для голови;
- ✓ два квадратних барвистих клаптики тканини розмірами 15×15 см — для грудей;
- ✓ клаптик прошви розмірами 10×17 см — для нижньої спідниці;
- ✓ клаптик пишнобарвистої тканини розмірами 12×18 см — для верхньої спідниці;
- ✓ нитки завдовжки по 24—25 см — для волосся;
- ✓ трикутний квітчастий клаптик — для хустки;
- ✓ шість різnobарвних шовкових стрічок — для рук і ще одна — для паска;
- ✓ синтепон або вата — для голови;
- ✓ червоні нитки — для зв'язування.

Рис. 80

Кладемо вату або синтепон у центр клаптиків для голови й для грудей і зав'язуємо вузликами-воланчиками (рис. 80).

У вузлика-голови випростовуємо в боки два противілежних вільних кутики — це будуть руки. Підгинамо всередину трикутнички кінчиків, зверху кладемо по три зв'язані з одного кінця різnobарвні стрічки (рис. 81), загортаемо їх у тканину і перев'язуємо червоною ниткою.

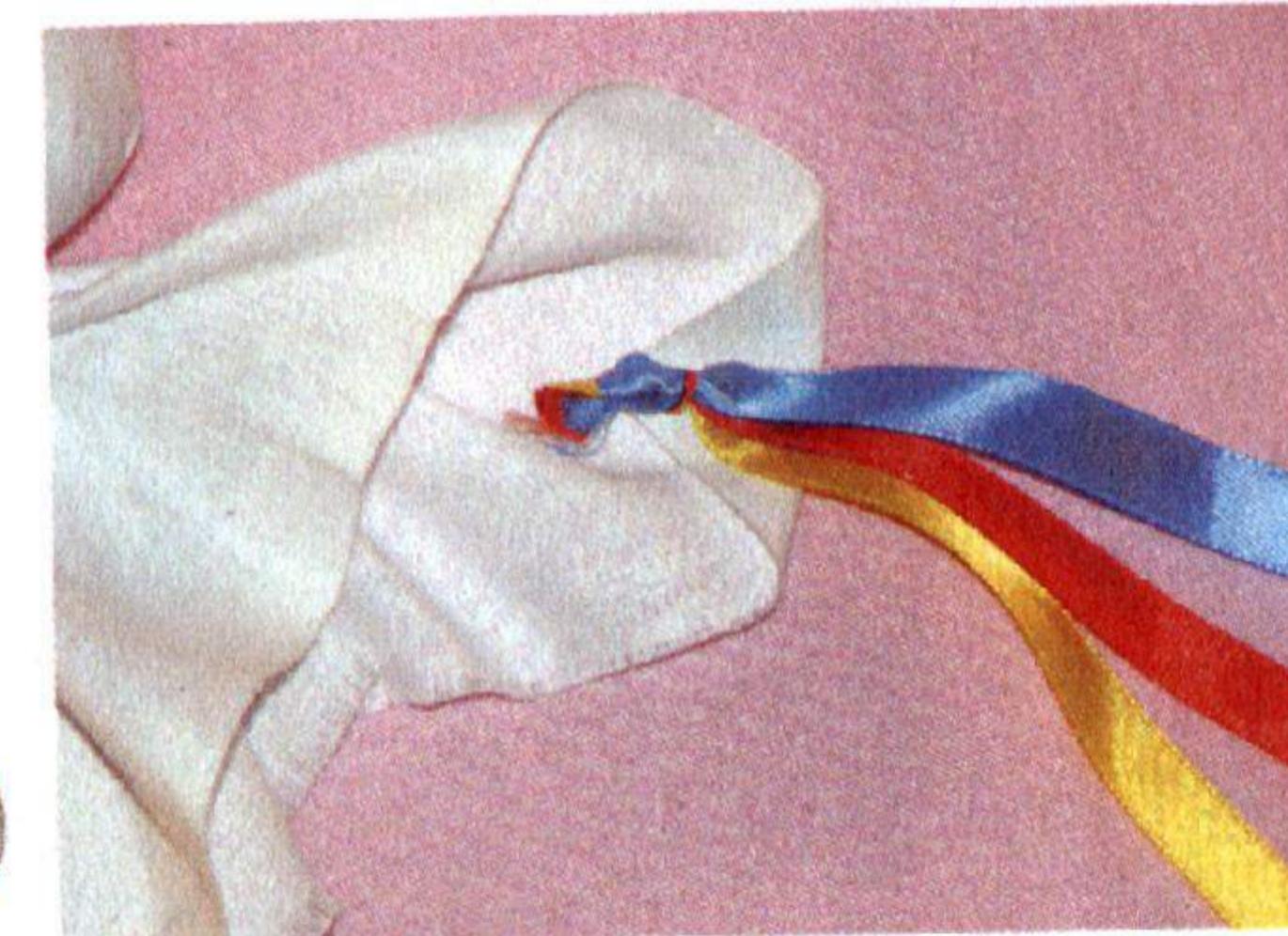

Рис. 81

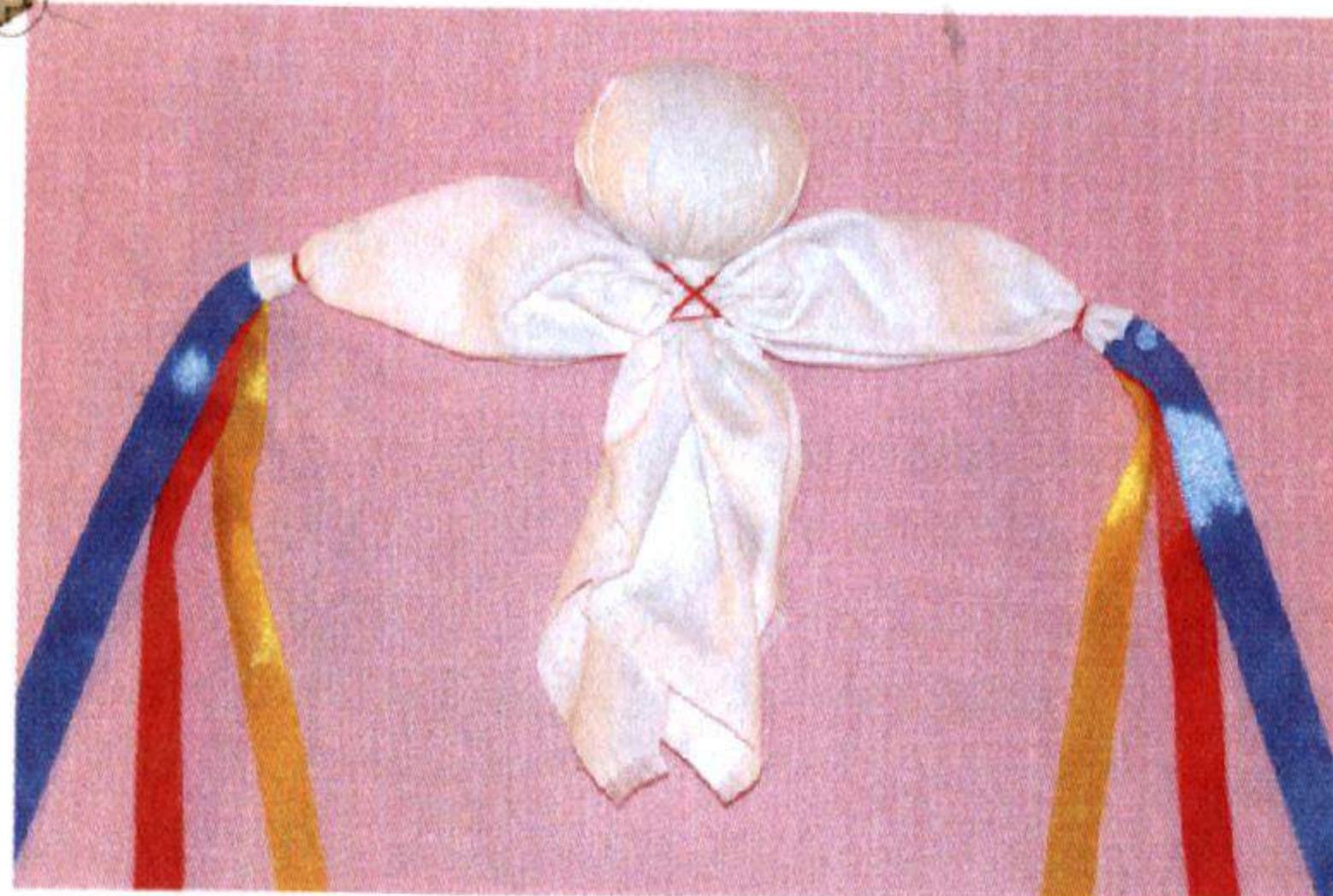

Рис. 82

воною ниткою долоньки (рис. 82). Від цього моменту лялька починає виконувати свою місію, бо стрічки є елементом зваби.

На грудях викладаємо з червоної нитки обереговий хрест (див. рис. 82).

Зв'язуємо між собою вузлики-груди й примотуємо до тулубця ляльки (рис. 83).

З ниток робимо волосся, накладаємо його на голову, фіксуємо ниткою навколо шиї і заплітаємо дві кіски.

Рис. 83

Рис. 84

Потім надягаємо на ляльку нижню спідничку (рис. 84).

Тепер убираємо її у верхню спідничку, фартушок, запинаємо голову хустинкою і підперізуємо стрічкою (рис. 85).

Манилка готова. Чекайте на святів!

Рис. 85

Рис. 86

Ляльки, зображені на рис. 86, називаються Наречені, або Княгині. Вони теж принаджують судженого для своєї володарки.

«На зачаття»

Якщо жінка довго не могла завагітніти, вона робила собі оберіг — мішечок із цілющими травами, що сприяють благополучному зачаттю, або ляльку «На зачаття», яка підвішувалася над ліжком.

Зробити таку лялечку нескладно. Знадобляться лише два клаптики червоної тканини — квадратний і прямокутний.

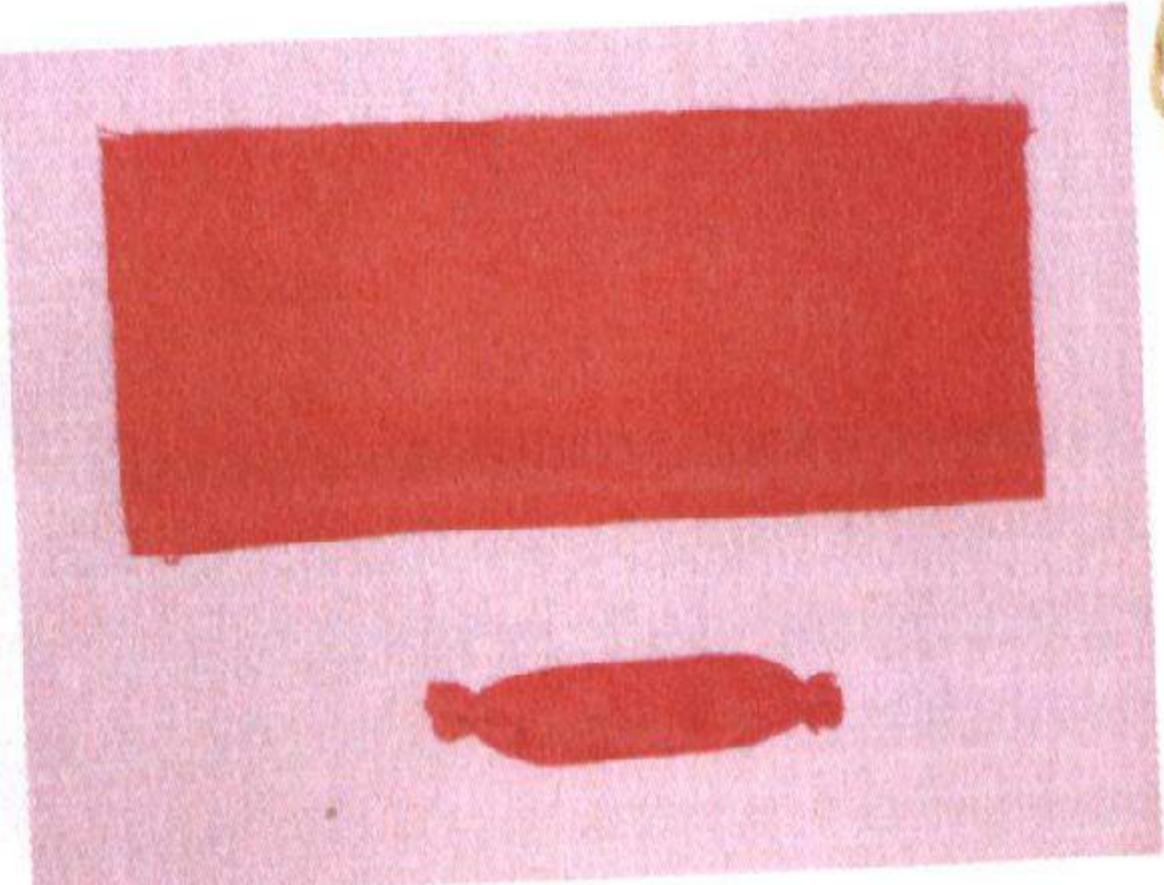

Рис. 87

Квадратний клаптик складаємо вдвоє лицьовим боком усередину і прошиваемо по краях, щоб вийшов мішечок. Прямокутний клаптик складаємо вчетверо по довжині, загортуючи краї всередину, розрізаємо посередині, накладаємо частини одна на одну і перев'язуємо кінці «цукеркою». Це будуть ляльчині ручки (рис. 87).

Мішечок вивертаємо, наполовину наповнюємо висушеними травами: пелюстками троянд, шавлією,

Рис. 88

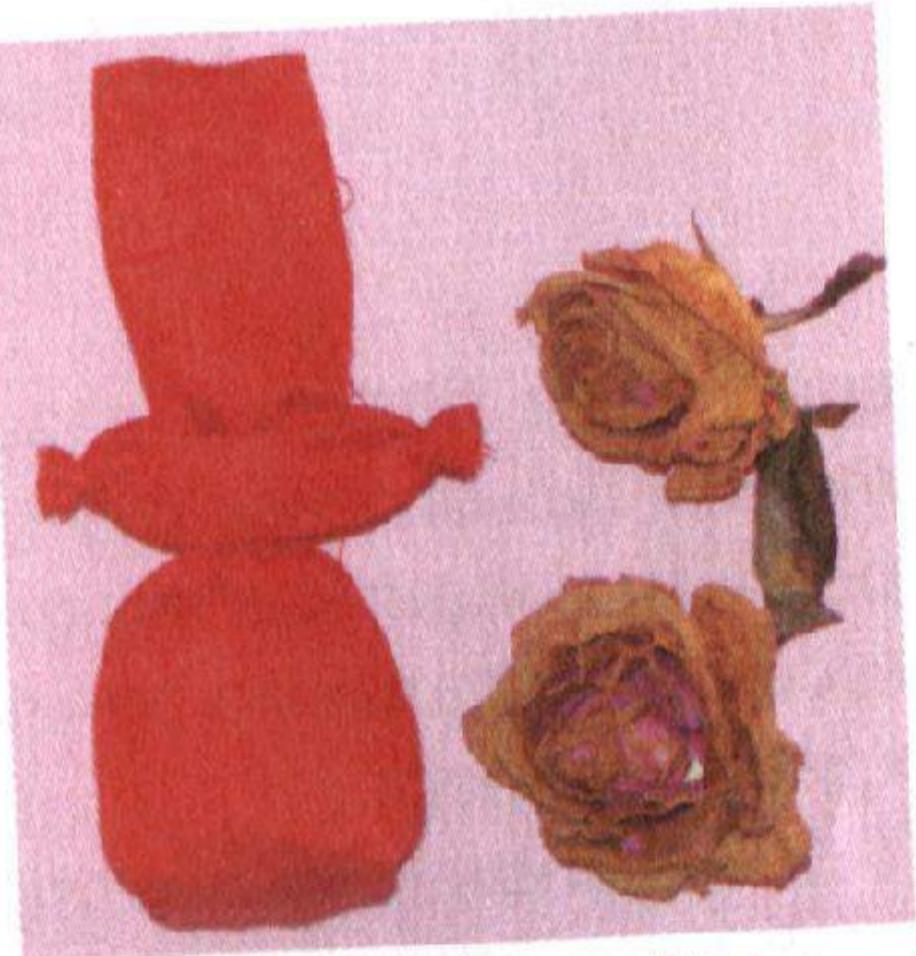

Рис. 89

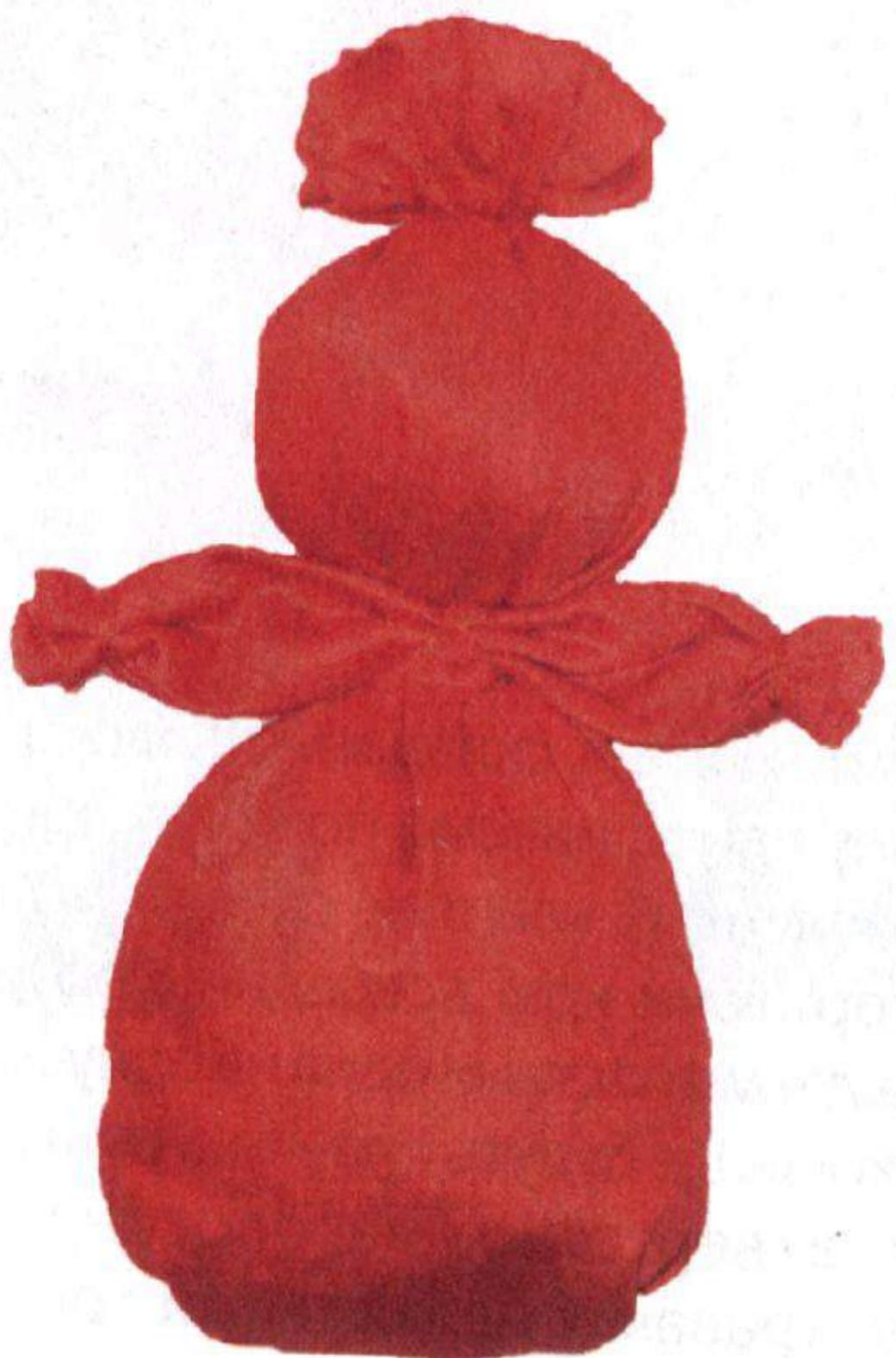

Рис. 90

споришем, підбілом, лавандою, нагідками, лавровим листом (усього має бути сім різних видів лікарських рослин) і міцно зав'язуємо ниткою (рис. 88). До цього місця прикладаємо ручки (рис. 89) і примотуємо їх хрест-навхрест.

У незаповнену частину мішечка кладемо кульку синтепону й знов обмотуємо ниткою — то буде голова (рис. 90).

Оберіг на зачаття готовий.

Жінка-берегиня

Жінка-берегиня — один із найдавніших і найшанованіших образів в українській народній культурі. Це уособлення життя й родючості, Великої Матері всього сущого на Землі. Молода мама з немовлям (рис. 91) — символ жінки, яка дає життя і оберігає його. Таку ляльку робили і як оберегову, і як ігрову.

Рис. 91

«Сім'я» (Московка)

Оскільки в минулому сім'ї були переважно багатодітні, робили й такий родинний оберіг, як «Сім'я»: жінка-мати з шістьма немовлятами (рис. 92). От і виходить — сім «я». У Росії таку ляльку звуть Московкою.

Рис. 92

Ведучка

Це образ жінки з дитям, яке лише недавно почало ходити й горнеться до своєї матері. Мама підтримує дитину, міцно держачи попід ручками, веде життям і оберігає.

Традиційно лялька Ведучка зображує маті з доночкою, але побутує багато інших варіантів, наприклад маті із сином чи двійнею або трійнею.

Ця лялька вирізняється особливою конструкцією: руки матері й дитини становлять одне ціле, що символізує тісний зв'язок, близькість, любов між ними та наступність поколінь.

Зробімо Ведучку в традиційному образі.

Спершу методом стовпчика робимо матусю: шмат грубого полотна скручуємо «в рулетик». З одного кінця прикладаємо ватяну кульку, покриваємо квадратною білою полотнишкою й перев'язуємо ниткою, утворюючи шию та голову. На протилежному кінці намотуємо стрічку з грубого полотна, щоб лялька була стійкою (рис. 93).

Довгий клапоть цупкої тканини скручуємо в джгут, кінці з'єднуємо, щоб утворилося кільце, підкладаємо його під вільні кінці білої полотнишки, додаємо ватку — це будуть груди, і фіксуємо ниткою на талії (рис. 94).

З прямокутного клаптика вибивного ситцю викроюємо кофтинку, як показано на рис. 95. Зодівши ляльку в кофтинку, примотуємо її ниткою в місцях талії та зап'ястків (рис. 96).

Рис. 93

Рис. 94

Далі наряджаємо матусю, як годиться: надягаємо спідницю, поверх неї — фартушок, голову запинаємо хусточкою (рис. 97).

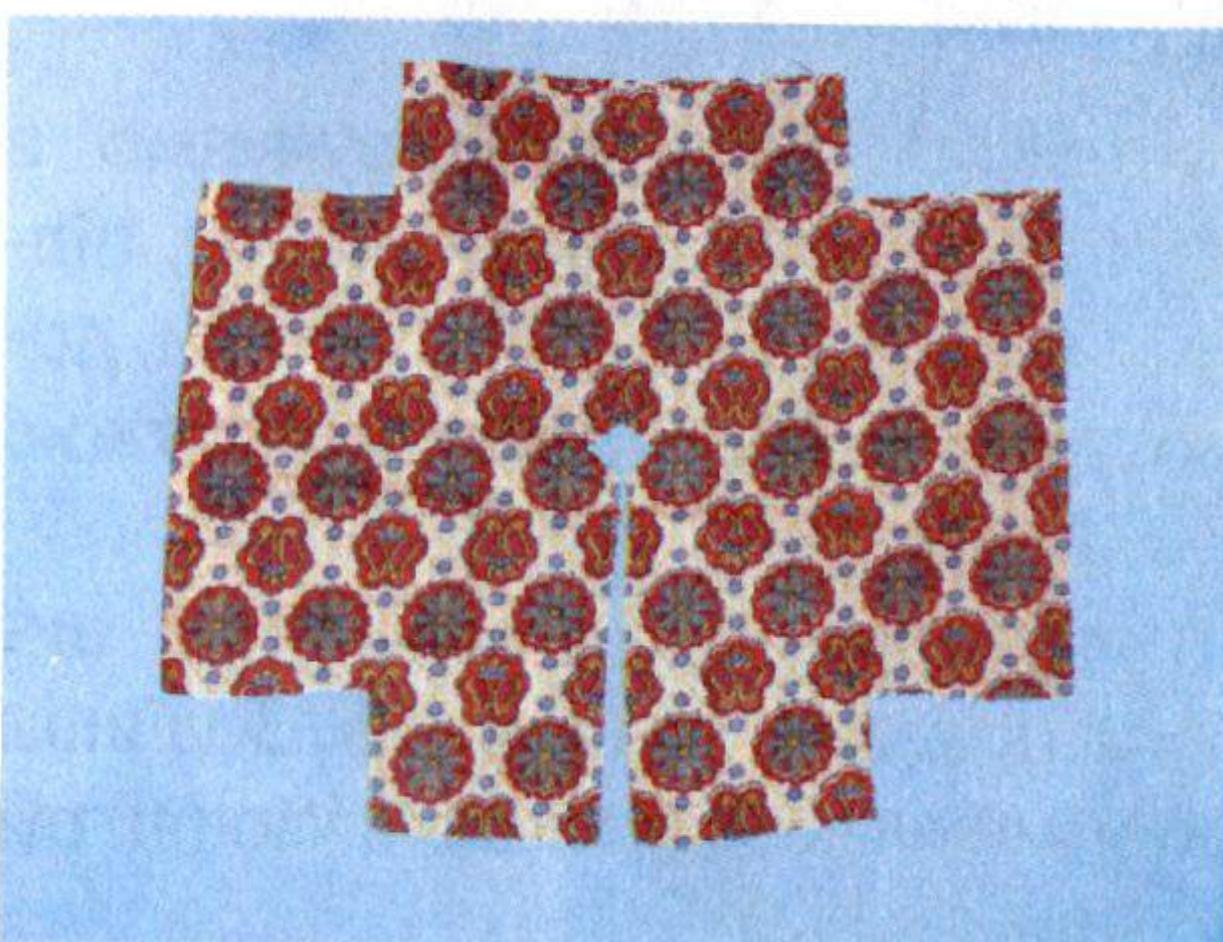

Рис. 95

Рис. 96

Рис. 97

Тепер зробимо матусину донечку.

Довгий прямокутний клапоть полотна загортаемо трубкою, перегинаємо посередині, перев'язуємо ниткою шийку, надягаємо на кільце маминих рук і спідсподу обмотуємо ниткою (рис. 98). Щоб зробити голівку об'ємнішою, прикладаємо трохи вати, покриваємо квадратною білою полотнищкою і перев'язуємо в місці шиї (рис. 99).

Наряджаємо дівчинку так само, як і матусю — в кофтинку і спідничку — та підперізуємо (рис. 100).

Далі до голівки примотуємо нитяне волосся, заплітаємо кіски та обвиваємо голову широкою барвистою стрічкою (рис. 100, 101).

Рис. 98

Рис. 99

Рис. 100

Рис. 101

*Оберег
рукодільниць,
помічниці
в господарстві*

Шестиручка Пилипівка

У жінки повсякчас купа домашніх клопотів: вона й у хаті порядкує, і на кухні чаклує, і на городі чи в саду порається, і за дітьми доглядає, і чоловікові догоджає — скрізь докладає рук. Тому їх треба берегти.

Згадаймо сорочку-вишиванку. В чоловічої сорочки ніколи не вишиваються рукави — тільки перед, щоб захистити серце і душу. Натомість у жіночої сорочки перед вишитий не завжди, а от рукави — неодмінно!

Помічницею жінці в домашніх справах, оберегом для рукодільниць вважалася шестирука лялька Пилипівка. Виготовляли таких ляльок на досвітках Пилипового дня, 27 листопада (звідси й намено — Пилипівка). Хоча до того дня городні й польові роботи вже завершувалися, жінки й не думали про відпочинок: наставала пора прядіння, ткання, рукоділля. Тож, щоб спорилася справа зимовими днями й вечорами, робили вони собі шестируку помічницю. Зберігали її весь рік — до наступного Пилипа.

Рис. 102

Рис. 103

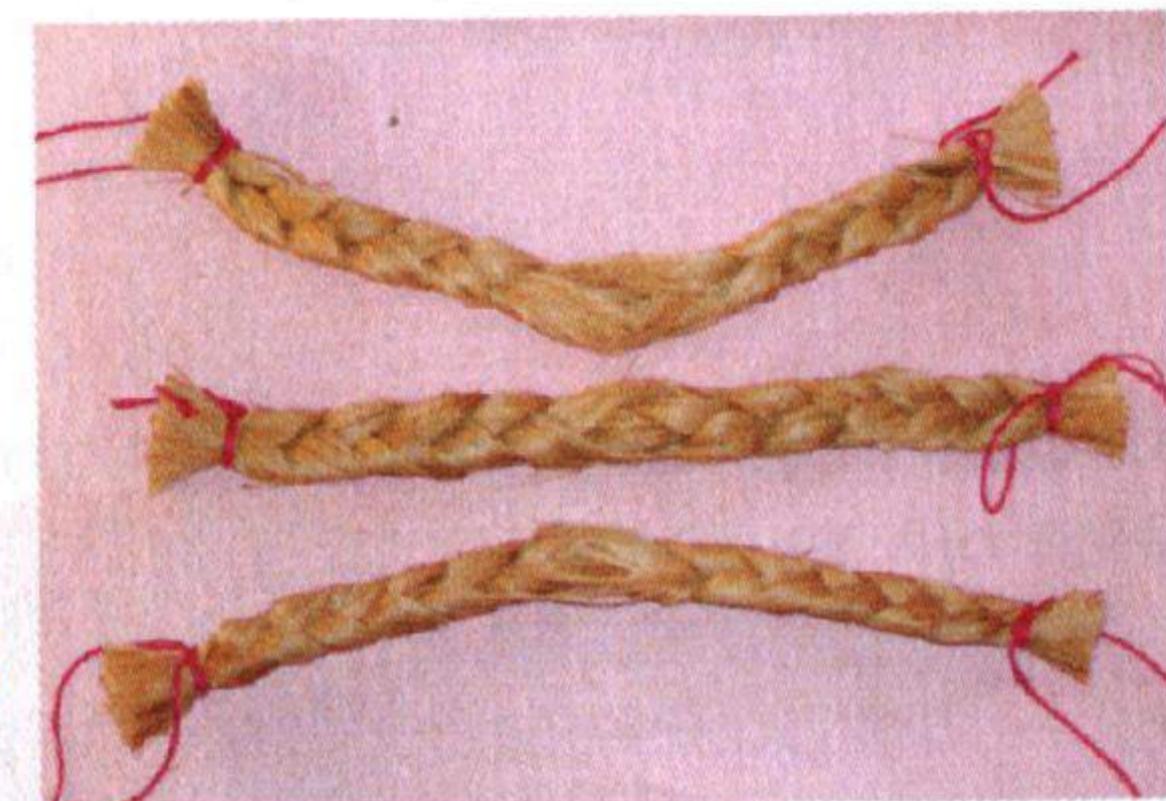

Рис. 104

Рис. 105

Виготовити таку ляльку можна з тканини, соломи, волокна льону, ниток. Я ж пропоную зробити Пилипівку з лика.

Отже, жмут лика згинаємо посередині (рис. 102) і трохи нижче від місця згину перемотуємо ниткою, утворюючи шию та голову (рис. 103).

Заплітаємо три жмути лика й перев'язуємо кіски на кінцях (рис. 104). Це будуть руки.

Розділяємо пасмо лика (тулуб) навпіл, вставляємо ручки-кіски й перев'язуємо червоною ниткою талію і хрест-навхрест — груди (рис. 105).

Рис. 106

Тепер уряжаємо лялечку: надягаємо спідничку, фартушок, із тасьми робимо жилетку, зав'язуємо хусточку (рис. 106).

Шестирукча Пилипівка готова вас підмагати.

Берегиня

Ляльку Берегиню (рис. 107, 108) приміщали над порогом обличчям до вхідних дверей, вірячи, що вона захистить дім від лихого духу й пристріту (хвороби, спричиненої чиїмсь злим поглядом). Берегиня — це образ богині добра, оборонниця оселі, заступниця і старих, і малих від недугування й морок. А ще — це оберіг від подружніх зрад.

Рис. 107

Рис. 108

Вважали також, що лялька Берегиня допомагає примножувати родинні статки. Тому, роблячи її, вкладали всередину монети, зернини, косом вовни — щоб у хаті водилися гроші, щоб був зарідливим рік, щоб настригти з овець золоте руно.

Грошова Кубушка

Ця лялька (рис. 109) має таке саме призначення, що й Берегиня: вона теж пильнує сімейні ужитки. Всередину її тулуба-кубушки також вкладають монетки.

Рис. 109

Рис. 110

На ляльчиному фартушку — обереговий візерунок (рис. 110), що є давнім слов'янським символом. Його нескладно вишисти власноруч.

Порадниця

Ця лялька-мотанка (рис. 111) має два ключі: більший — для розв'язування великих життєвих проблем, менший — для вирішення дрібних поточних питань.

Якщо ви склонні до сумнівів і вагань, якщо вам складно приймати рішення, зробіть собі Порадницю, і все владнається саме по собі.

Рис. 111

Дзвіночок (Капустинка)

Ця чудна й потішна лялечка створює в домі прозвітлену, веселу атмосферу. Вона є оберегом гарного настрою. Даруючи комусь такий оберіг, тим самим зичать лише добрих звісток і оптимізму.

Виготовлення мотанки Дзвіночок розпочинаємо з того, що вирізуємо з квітчастих тканин три круги різного діаметра (рис. 112). Це будуть три спідниці, так само, як, за міфологічними уявленнями, у людини три царства: мідне, срібне й золоте. І щастя також має три складові: якщо тілу добре, душі радісно, дух спокійний, то людина цілком щаслива.

Тепер у центр найбільшого круга з виворітного боку кладемо наповнювач (вату або синтепон) і перев'язуємо ниткою, утворюючи шию і голову (рис. 113). Зверху накладаємо середній круг і знову перехоплюємо ниткою (рис. 114).

Рис. 112

Рис. 113

Рис. 114

Далі так само вчиняємо з найменшим кругом (рис. 115).

Потім покриваємо голову ляльки прямокутною білою шматинкою, перехоплюємо ниткою на ший, бічні частини випростовуємо — то будуть руки — й перев'язуємо долоньки (рис. 116).

Тепер під нижню спідничку прикріплюємо мідний дзвіночок (рис. 117).

Рис. 115

Рис. 116

Рис. 117

Залишилося зав'язати хустку (рис. 118), і ваша розрадниця готова.

Через пишні триярусні спіднички таку ляльку ще називають Капустинкою.

Рис. 118

Зоря

Ляльку з таким символічним іменням дарують на удачу та розкриття широких перспектив. Її легко розпізнати за характерним хрестом на обличчі — у вигляді шести- або восьмипроменевої зірки (рис. 119, 120).

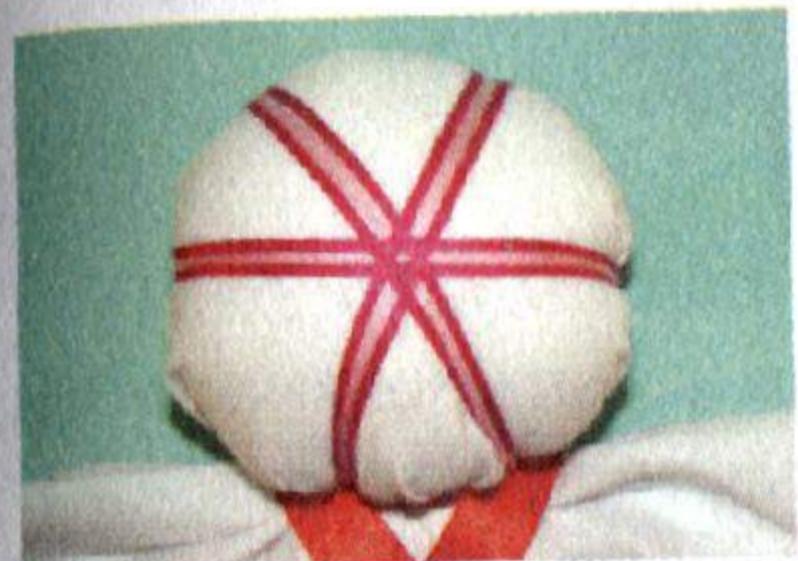

Рис. 119

Рис. 120

Обереги на здоров'я

Лихоманки Весняні

За міфічними уявленнями, лихоманки є демонами хвороб у подобі тринадцяти сестер, що ними верховодить найстарша сестра Кумоха. За переказами, ці злі духи вночі залітають крізь димар до будинку, вселяються в людей, і на них нападає пропасниця. Тож, аби уберегти домочадців, робили ляльок — Лихоманок, щоб хвороби вселялися в них.

Лихоманки бувають зимові й весняні. Зимових Лихоманок роблять із сухої — «мертвої» — деревини, а весняних — із клаптиків тканини.

Рис. 121

Отже, беремо дванадцять прямокутних різномікльорових шматинок однакового розміру (рис. 121), а тринадцяту — для Кумохи — більшого. Скручуємо їх у трубочки й перегинаємо навпіл. Кожну перев'язуємо ниткою, утворюючи шиї, і ляльки готові. Збираємо їх на мотузку (Кумоху розміщуємо посередині), яку прикріплюємо до палички (рис. 122).

Рис. 122

Захист від застуд гарантований!

Лихоманок, що відпрацювали свій строк, спалювали по весні — в Чистий четвер або на Благовіщення (у різних місцевостях по-різному), звільняючи в такий спосіб оселю від негативу.

Кубушка-Травниця

Назва — Кубушка-Травница — сама за себе говорить: цю ляльку наповнюють запашними лікарськими травами. Робили її для хворої людини й клали її на подушку. Якщо нездужала дитина, їй давали ляльку погратися. Дитя жмакало ляльку, і та активно віддавала цілющий аромат різnotрав'я.

Рис. 123

Виготовити Кубушку-Травницю нескладно. Із цупкої тканини вирізаємо круг діаметром 30 см (рис. 123). По краю прошиваємо міцною ниткою і стягуємо, щоб утворився клуночок. Наповнюємо його висушеними духмяними травами (рис. 124): м'ятою, чебрецем, звіробоєм, мелісою, золототисячником, лавандою тощо (зазвичай використовують сім різних трав). Це буде ляльчина спідниця.

Тепер робимо голову та груди. Три воланчики з ватяними або синтепоновими кульками всередині (воланчик-голова має бути більший — див. рис. 123) зв'язуємо між собою, випроставши при цьому «ручки» (див. рис. 124), та примотуємо до спіднички, попередньо запхнувши кінці всередину.

Робимо два маленьких клумачки, наповнені травами (див. рис. 124), і прив'язуємо їх до ляльчиних ручок (рис. 125).

Рис. 124

Рис. 125

Насамкінець, як годиться, запинаємо голову ляльки хусточкою, поверх спідниці надягаємо фартушок і підперізуємо (рис. 125—127).

Нехай усі будуть здорові!

Рис. 126

Рис. 127

Обереги-крайхітки

Попутница

Для тих, хто вирушав у далеку дорогу, робили лялечок-попутниць — зовсім малесеньких, щоб уміщалися на долоні. Їх можна було носити в кишені чи гаманці або постійно тримати в руці, надівши на палець. Така лялечка була «заговорена» і намолена добрими побажаннями подорожанину. А клуночок із зерном чи крупами в її руках — це для того, аби її господар дорогою не голодував.

Зробімо Попутницю-янголя на палець.

Нам знадобляться:

- ✓ прямокутний шматок тканини розмірами 18×8 см — для тулуба;
- ✓ квадратний клаптик парчі (або капрону) розмірами 7×7 см — для крилець;
- ✓ трикутний клаптик — для хусточки;
- ✓ квадратна шматинка розмірами 7×7 см — для клуночка;
- ✓ міцна товста нитка;
- ✓ трохи наповнювача (вати чи синтепону);
- ✓ крупи або зерно.

Прямокутний шматок тканини призбируємо з одного краю (виворотом назовні) і обмотуємо ниткою (рис. 128). Нитку до завершення роботи не обриваємо!

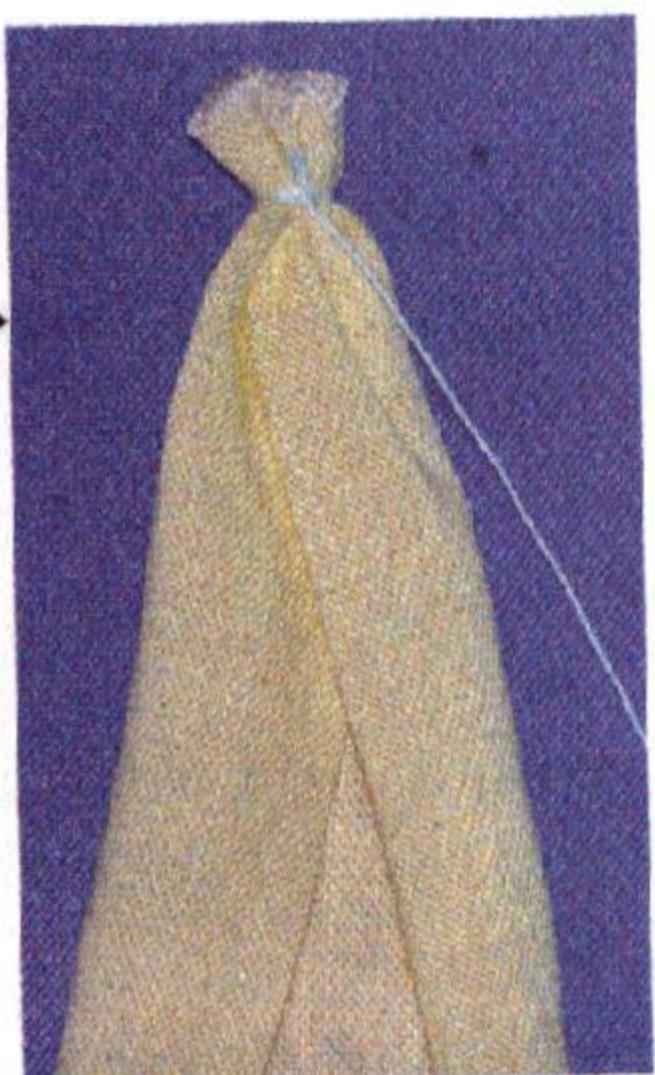

Рис. 128

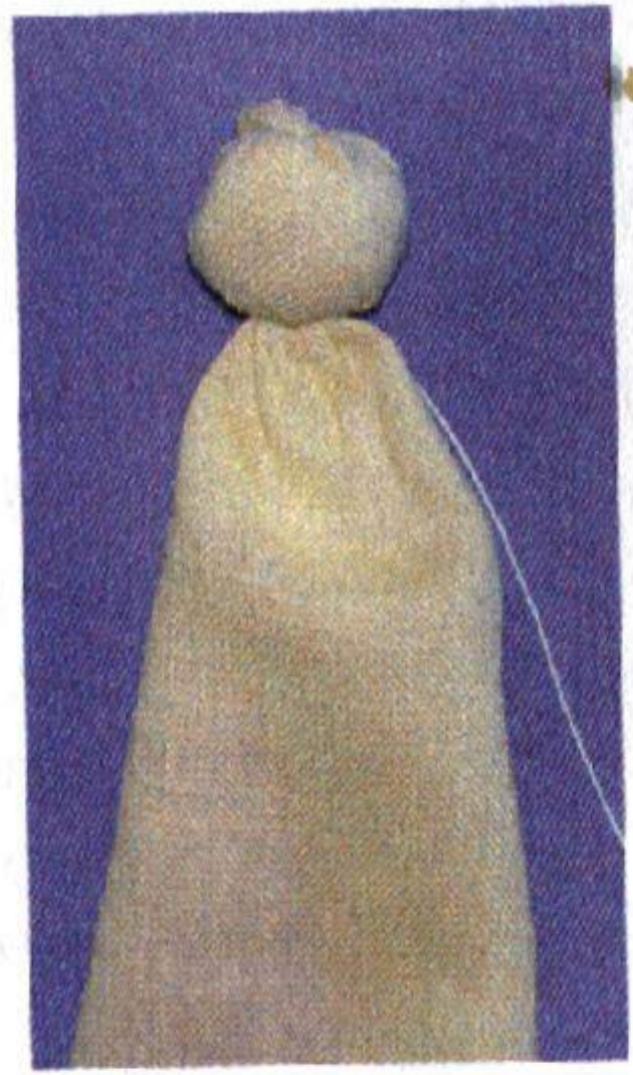

Рис. 129

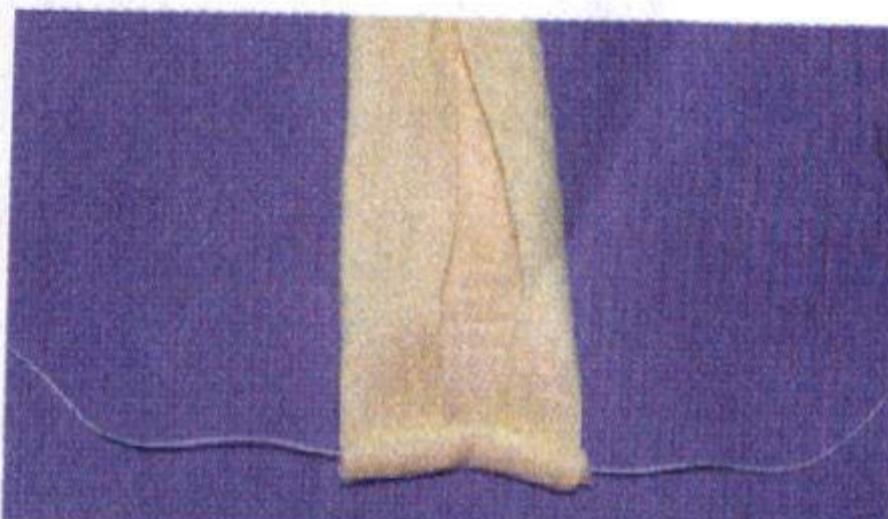

Рис. 130

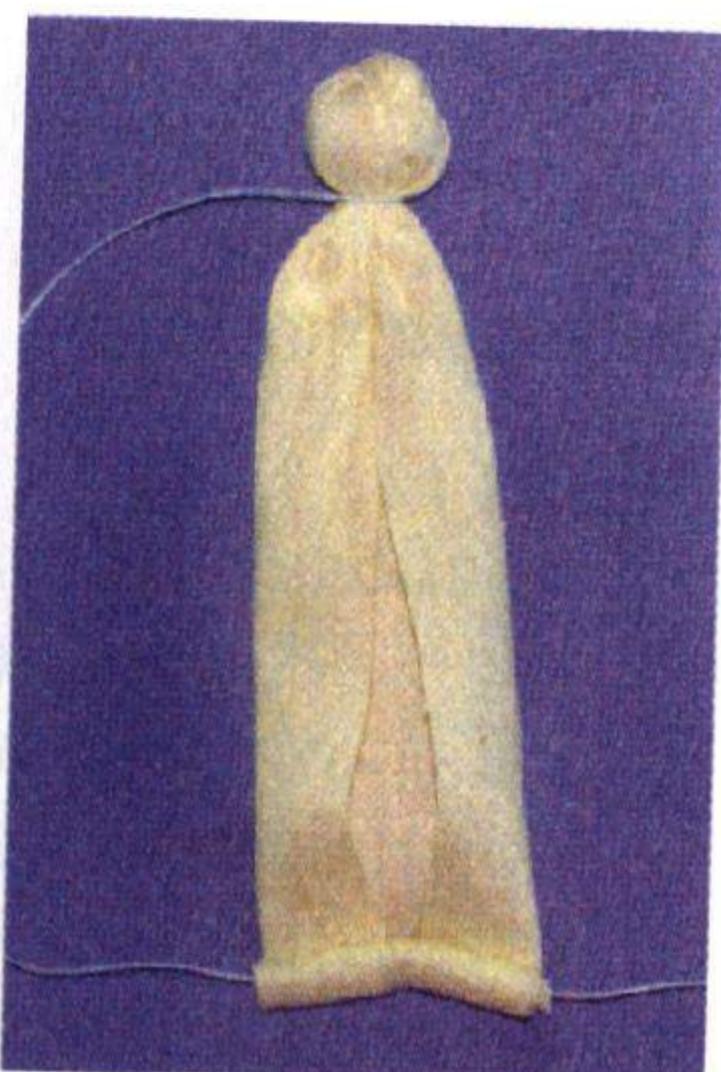

Рис. 131

Рис. 132

Вивертаємо вузлик, підмощуємо кульку наповнювача (завбільшки з лісовий горішок) і знизу перемотуємо ниткою. Утворилася голівка (рис. 129).

Розправляємо тканину, загортаемо краї всередину, вздовж нижнього краю кладемо нитку (рис. 130) і скручуємо в трубочку (рис. 131). То будуть ручки.

Далі підгинаємо ручки до шийки і примотуємо хрест-навхрест (рис. 132).

Запинаємо голову лялечки хусточкою.

Тепер робимо крильця. Квадратний клаптик парчі складаємо по діагоналі, призбириємо від вершини прямого кута досередини й перемотуємо ниточкою (рис. 133). Прикладаємо крильця до спини і примотуємо хрест-навхрест (рис. 134).

У центр квадратної шматинки для клуночки насипаємо крупи або зерно (див. рис. 134), збираємо докути кутики й зв'язуємо. Ниткою, що стирчить із ручок, стягуємо їх разом спереду і примотуємо до

Рис. 133

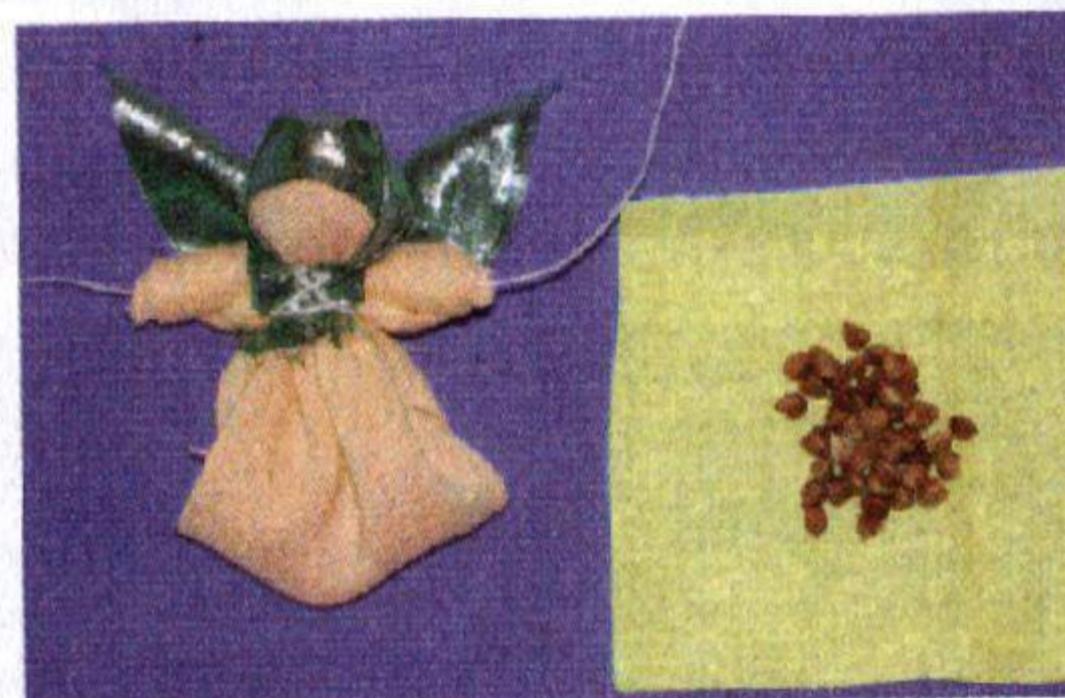

Рис. 134

них клуночок (рис. 135). Спідничка знизу утворила петлю, в яку можна просунути палець.

Попутниця-янголя готова прислужитися в дорозі вам чи вашим близьким.

Рис. 135

Господарочка-Благополучниця

Даруючи цю лялечку, зичати добробуту й злагоди в родині.

Усе, що знадобиться для виготовлення Господарочки-Благополучниці, показано на рис. 136.

Отже, з ватяної кульки та квадратного клаптика світлої тканини розмірами 10×10 см робимо воланчик. Це буде голова (рис. 137).

Рис. 136

Рис. 137

Рис. 138

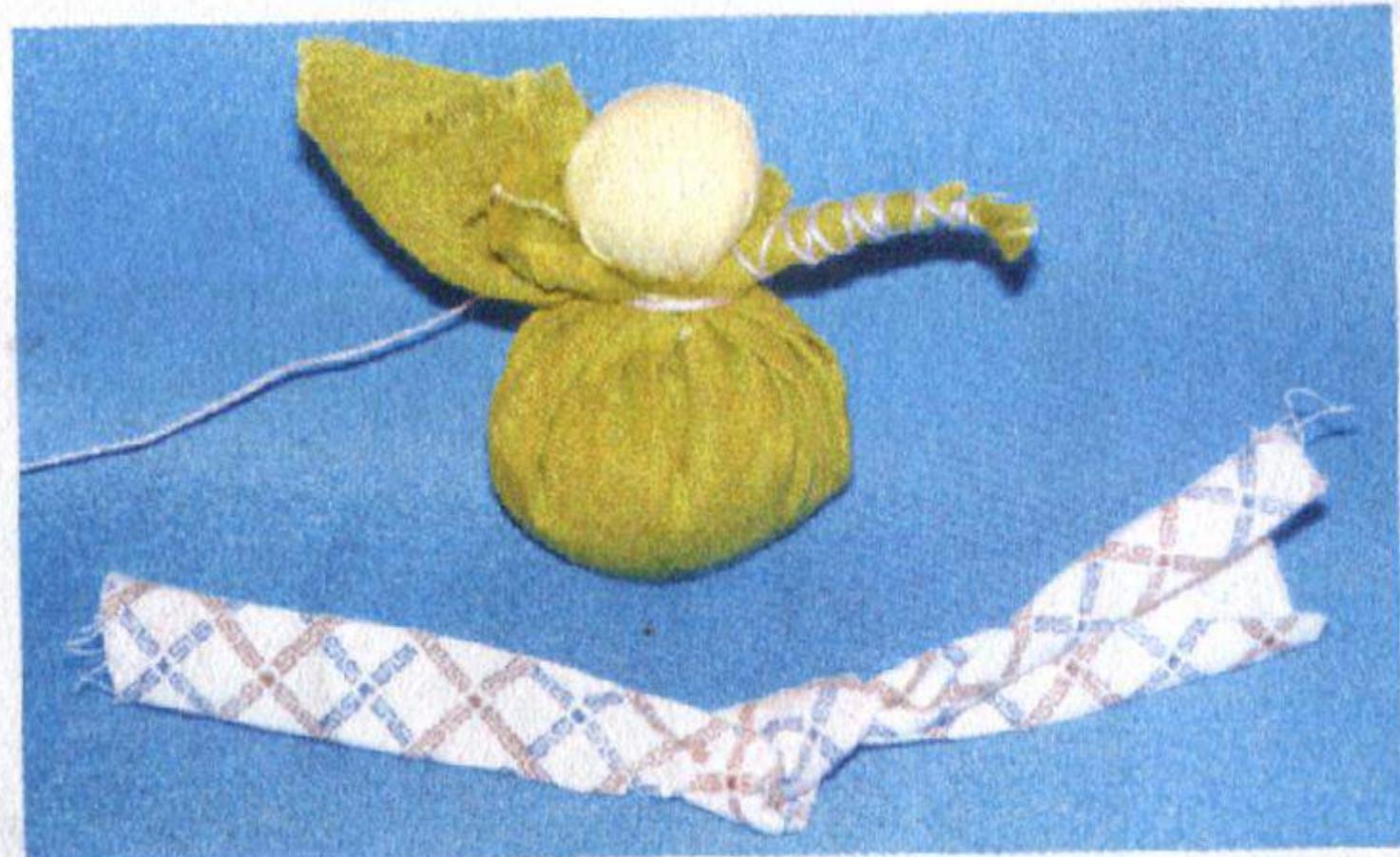
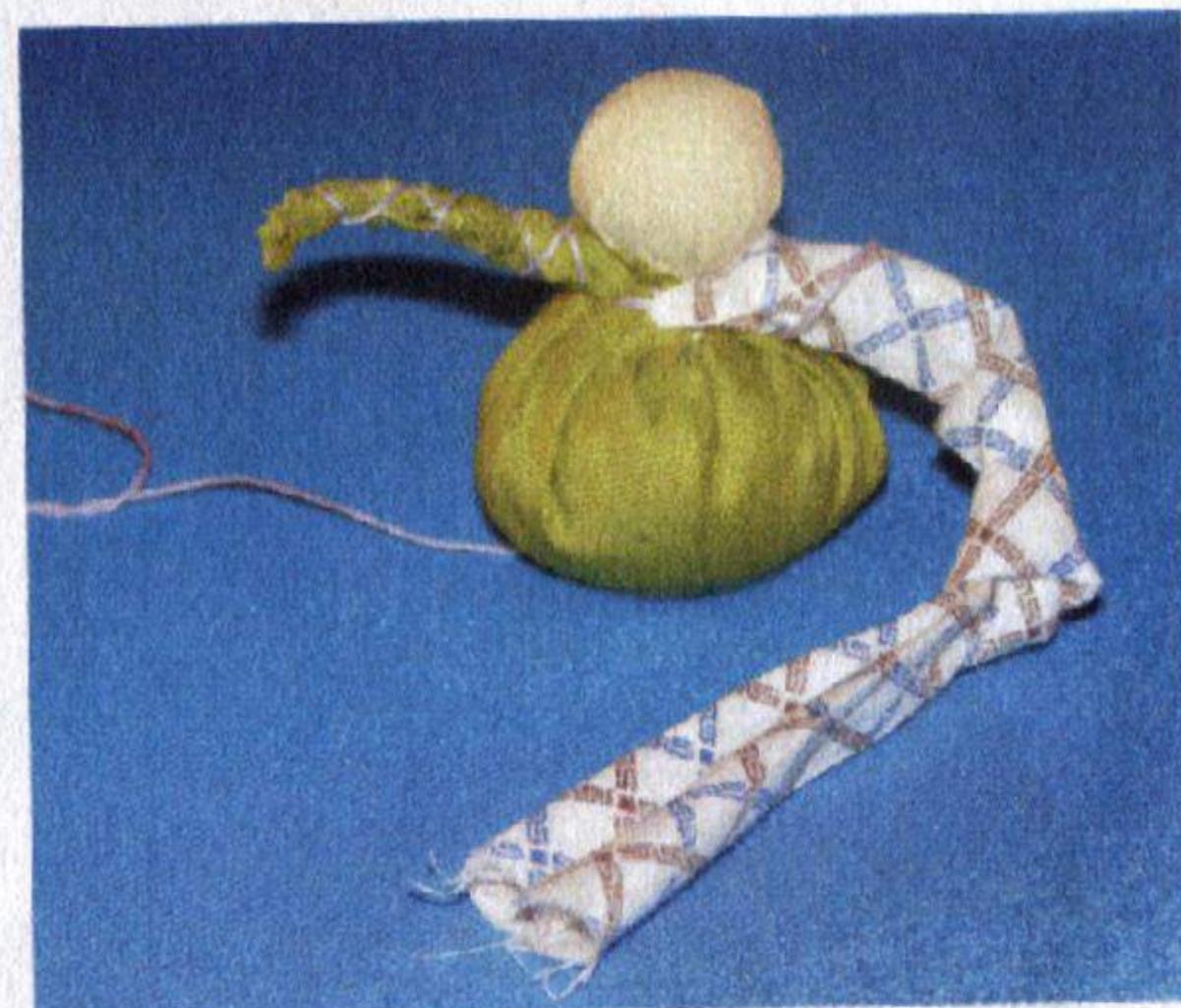

Рис. 139

У центр квадратного клаптика тканини для спіднички з вивороту кладемо п'ятикопійчану монету, зверху — кульку вати, на неї приладжуємо голову, збираємо докути спідничку й міцно обмотуємо ниткою навколо шиї (рис. 138). Випроставши вбоки кутики спіднички, обмотуємо їх ниткою — то будуть руки (див. рис. 138).

Далі невеличку прямокутну шматинку скатуємо в трубочку й посередині зав'язуємо вузликом — то будуть рукава. Надягаємо їх на ляльчини руки й прив'язуємо до шиї (рис. 139).

Рис. 140

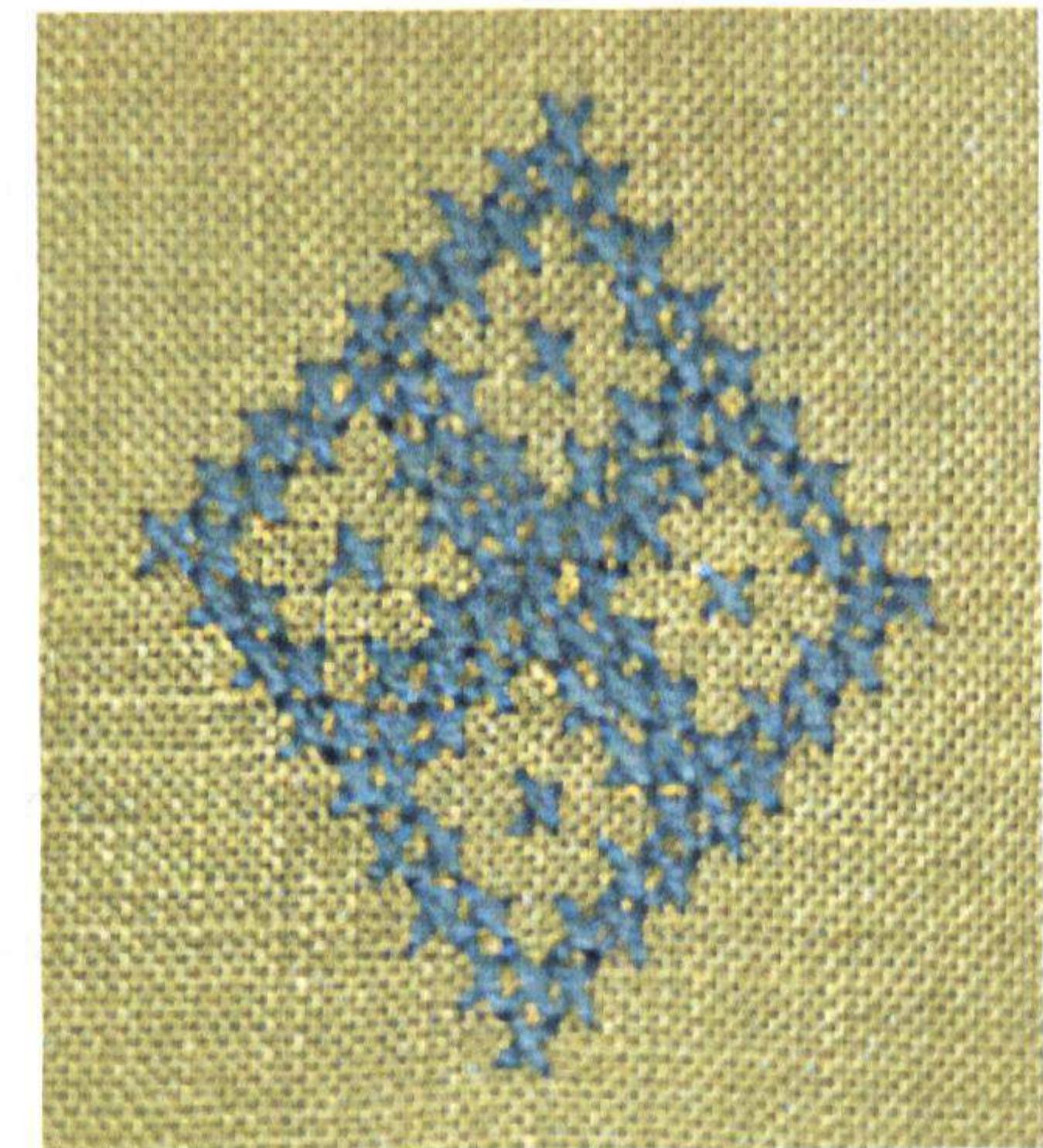

Рис. 141

Не забуваймо про фартушок і хусточку.

Господарочка-Благополучниця (рис. 140) готова виконувати свою оберегову місію.

Сидить лялечка на грошику — стереже ужитки.
Моя лялечка із секретом: у неї насподі вишитий один із головних найдавніших слов'янських символів — засіяне поле (рис. 141). До цього символу, що означає достаток, процвітання й успіх, ставилися так само тремтливо, як до сонця і води.

Благодать

Ця лялечка здіймає руки до неба — вона просить у Всевишнього благополуччя для своїх господарів. Ляльку Благодать дарують тому, хто, маючи купу проблем, розчарувався в житті й ладен опустити руки, зі словами: «Духом не занепадай, рук не опускай».

Для виготовлення такого оберега-крихітки нам знадобляться (рис. 142):

- ✓ квадратна полотнинка — для голови;
- ✓ по два квадратних клаптики тканини — для грудей і ручок;
- ✓ прямокутний клаптик — для спіднички;
- ✓ ще один клаптик — для фартушка;
- ✓ дві трикутні шматинки — для нижньої і верхньої хусточок;
- ✓ трішки наповнювача (вата, синтепон) — для голови і грудей.

Рис. 142

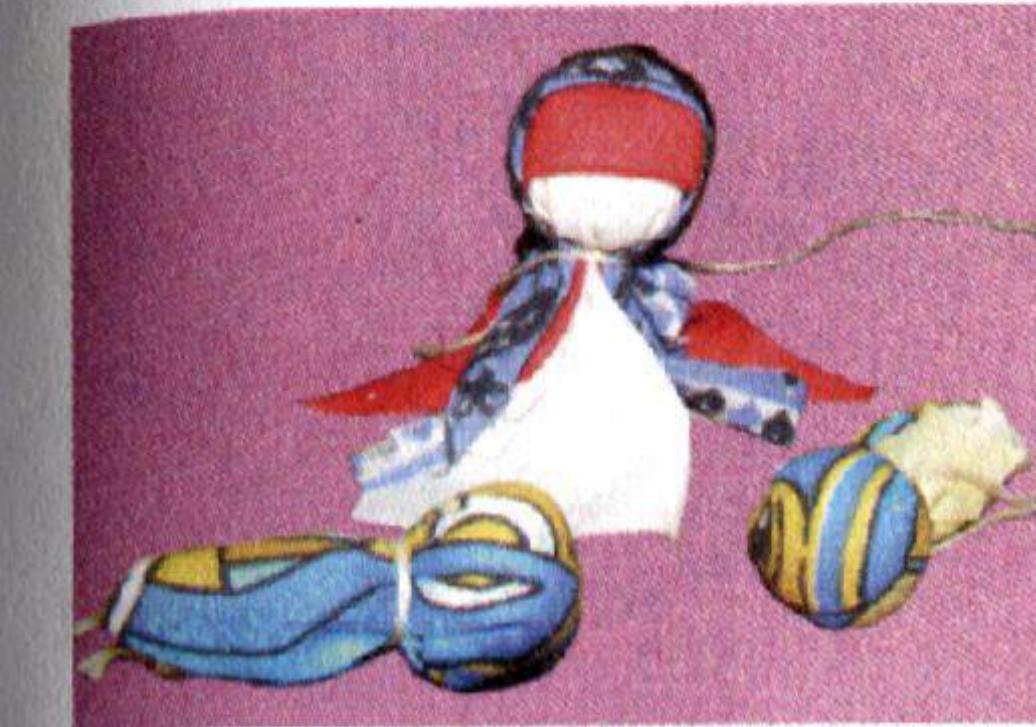

Рис. 143

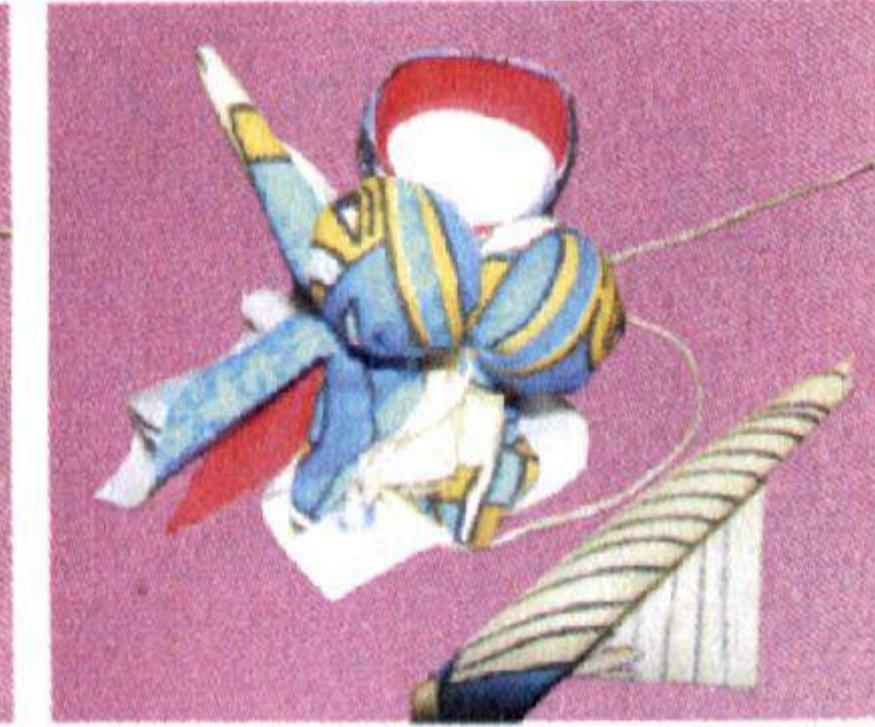

Рис. 144

Рис. 145

Рис. 146

Отже, з відповідних клаптиків і кульок наповнювача робимо три воланчики (рис. 143) — голову і груди. Голову запинаємо нижньою і верхньою хустинками та фіксуємо їх ниткою на шиї. Зв'язуємо воланчики між собою (рис. 144).

Рис. 147

Складши по діагоналі квадратні клаптики для ручок, скручуємо їх у трубочки й примотуємо до тулубця (див. рис. 144).

Надягаємо на лялечку спідничку та фартушок (рис. 145).

Благодать має вміщатися на долоні (рис. 146), а вбрati її можна на свiй смак (рис. 147).

Хлопчик-Мiзинчик

Ця крихітна лялечка — завбiльшки всього 3,5 см — є оберегом у шкільних справах. Нею можна зцiцькувати олiвець або ручку першокласника. Роблячи ляльку для дитини, мати вкладає в неї свою любов i настанову на добрий розум. Iходить Хлопчик-Мiзинчик до школи разом iз донечкою чи синочком — допомагає їм виводити рiвненькi лiтери. А раптом хтось скривdить першочка, лялечка неодмiнно втiшить i розрадить, бо йде вiд неї мамине тепло.

Якщо схотiлося зробити такий оберiг для своєї дитини, то не вiкладайте у довгу шухляду. Усе, що

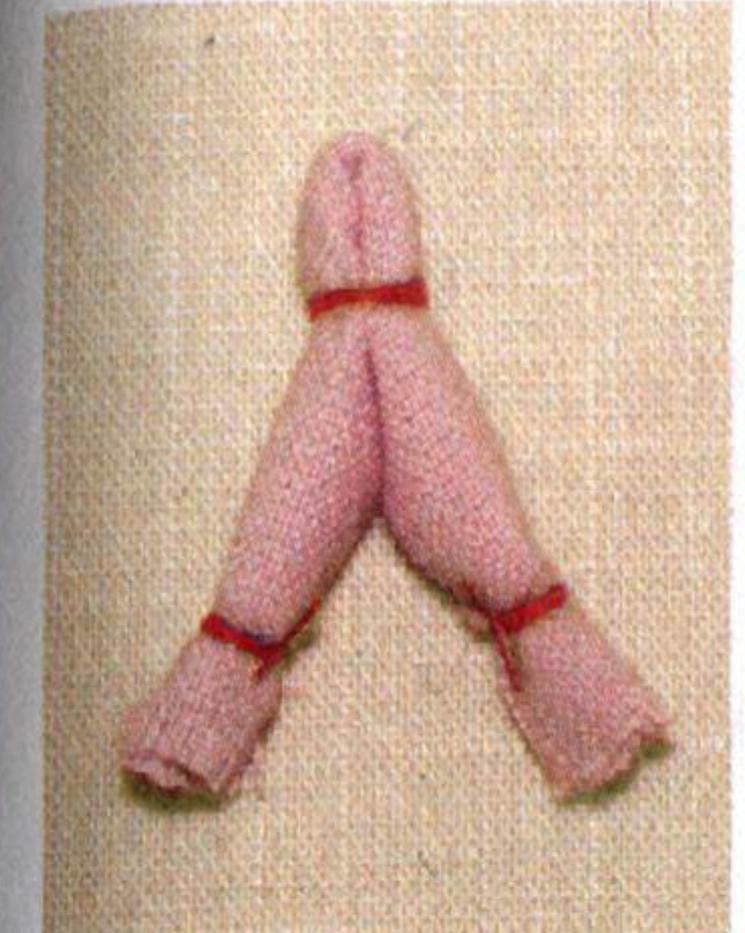

Рис. 148

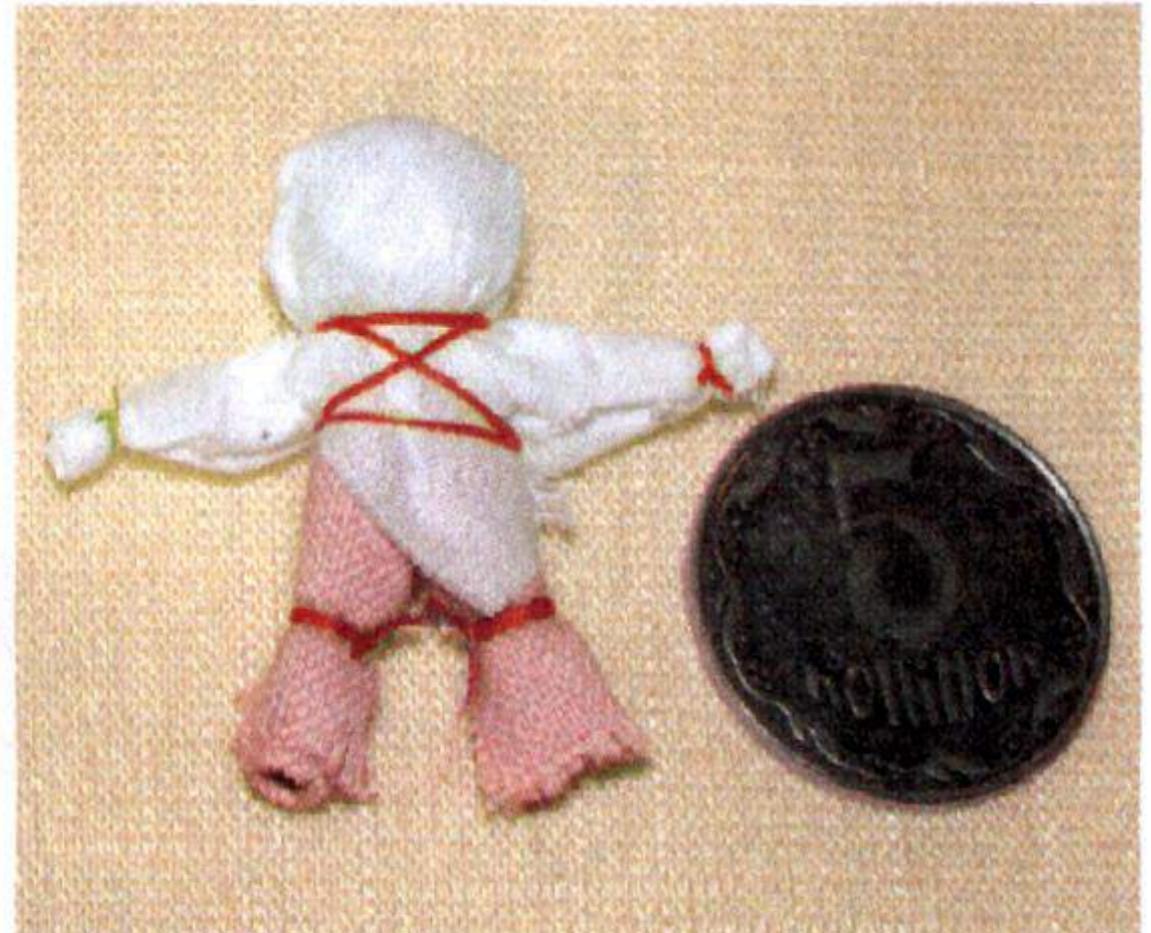

Рис. 149

вам знадобиться, — це кiлька маленьких шматинок i нитки.

Отже, беремо прямокутний клаптик тканини розмiрами 7x6 см, скручуємо його в рулончик, перегинаємо в центрi й перев'язуємо ниткою, як показано на рис. 148.

На верхiвку накладаємо ватяну кульку i обмотуємо клаптиком бiлого батисту або ситцю розмiрами 4,5x4,5 см. Перев'язуємо ниткою, утворюючи шию i голову, намотуємо обереговий хрест на грудях i перев'язуємо долоньки (рис. 149).

Для сорочечки нам потрiбен клаптик розмiрами 4x2,5 см. У центрi його прорiзуємо маленьку дiрочку i надягаємо через голову. Фiксуємо ниткою на талiї. З клаптика хутра розмiрами 3x2,5 см шиємо шапочку (рис. 150).

Залишається зробити торбинку-ранець. Для цього знадобиться клаптик розмiрами 5x3 см. Для об'єму

Рис. 150

в торбинку кладемо вату. Пришиваемо лямочки й чіпляємо на спину ляльці (рис. 151).

Хлопчика-Мізинчика прив'язуємо або приклеюємо до олівця (рис. 152). Тепер він підмогатиме вашу дитину в подорожі до країни знань.

Рис. 151

Рис. 152

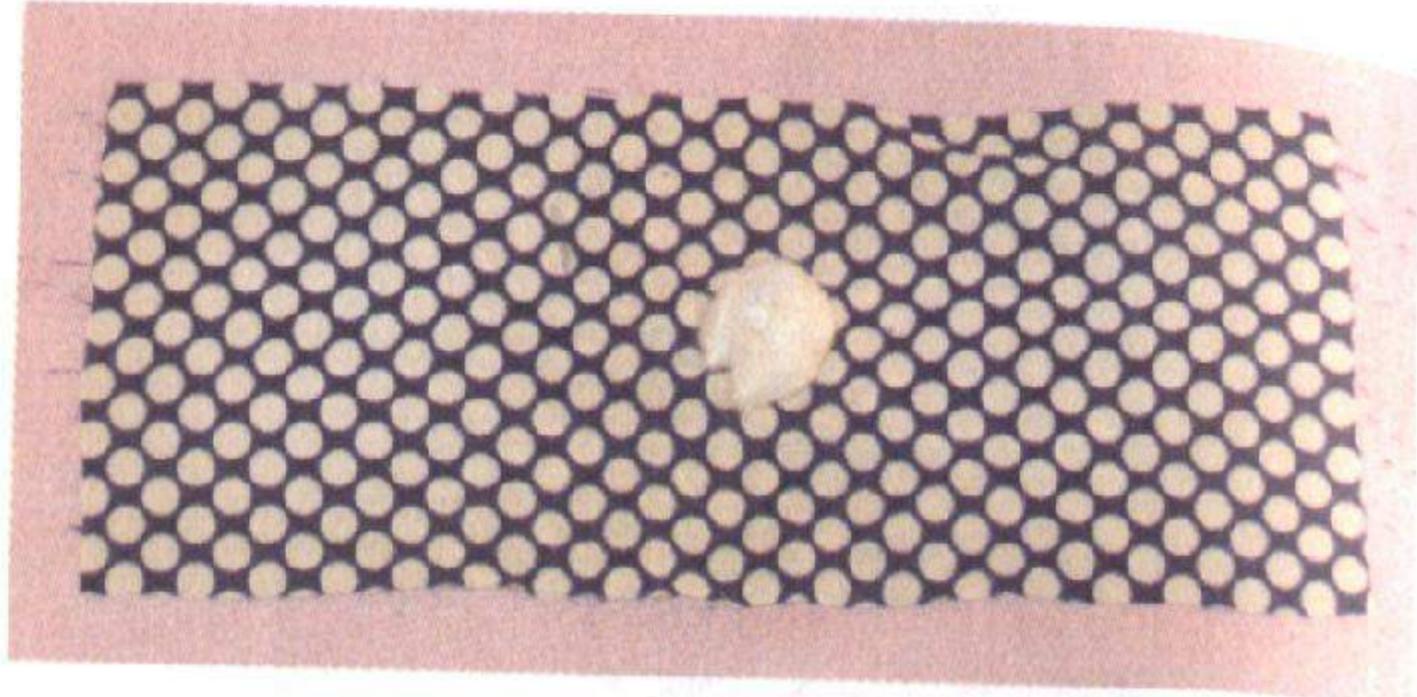
Ігрові, сувенірні, інтер'єрні ляльки-мотанки

Віддарунок

Намено ляльки говорить само за себе. А зробити її настільки легко, що це до снаги навіть чотирирічному малюкові. Пропонуючи дитині власноруч виготовити ляльку Віддарунок, тим самим змалку привчають її віддавати дяку — у відповідь на подарунки або добре вчинки.

Отже, знадобиться всього-то один прямокутний клаптик тканини. У центр його кладемо ватяну

Рис. 153

кульку (рис. 153) і перемотуємо ниткою, утворивши шию і голову. Випростовуємо з боків «ручки» і перев'язуємо їх, не забуваючи про обереговий хрест на грудях (рис. 154).

Лялька готова. Тепер буде чим віддарувати.

Рис. 154

Різдвяний Янгол

Ця лялька теж виготовляється з одного клаптика, тільки з квадратного. Можна використовувати будь-який матеріал: шовк, бавовну, гофрований папір, серветки тощо. Я вирішила зробити ефірного Янгола, тому взяла клаптик тюлю.

Знову в центр кладемо кульку наповнювача (рис. 155) і перев'язуємо ниткою, утворюючи шию і голову. Далі складаємо кінці тканини, формуючи по боках руки-крила, і перев'язуємо хрест-навхрест. Потім увиразнюємо талію.

Золотаво-бліскучою стрічкою пов'язуємо голову (це наче німб) і викладаємо хрест на грудях (рис. 156).

Такими янголами можна прикрасити новорічну ялинку і взагалі інтер'єр на Різдвяні свята.

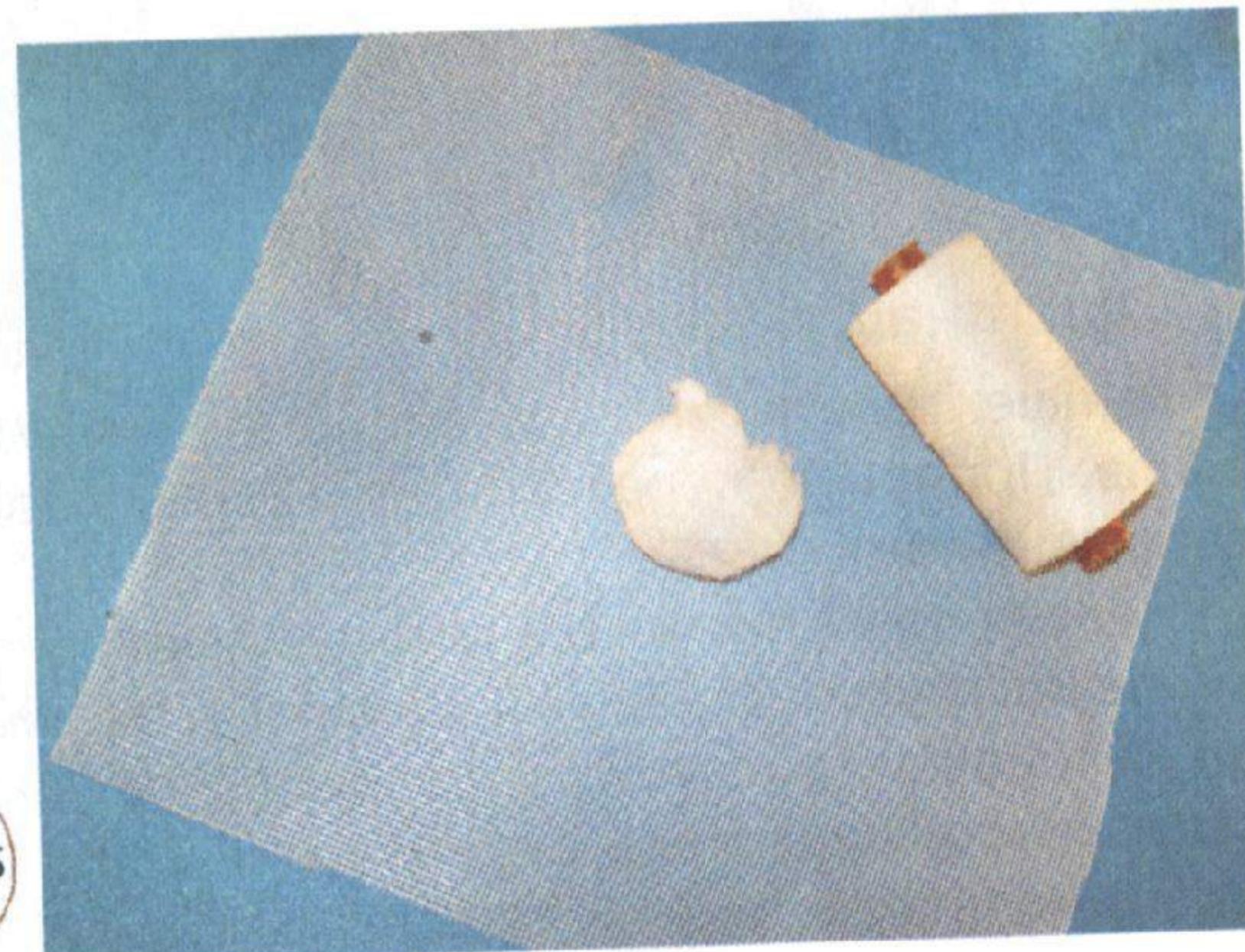

Рис. 155

Рис. 156

Ошатна ложка

Раніше іграшки часто робили з підручних матеріалів. Пропоную перетворити на ляльку звичайну дерев'яну ложку.

Невеличкий клаптик тканини скручуємо у трубочку, перев'язуємо стрічками кінчики й примотуємо до колодочки (рис. 157) — то будуть ручки. Тепер зав'язуємо нашій ляльці хустинку (рис. 158) і вбираємо її в жилетку, спідничку та фартушок (рис. 159).

Рис. 157

Така гарючка і дитину розрадить, і кухонний інтер'єр оживить.

Рис. 158

Рис. 159

Лялька на трісочці

На ляльку можна перетворити й звичайну трісочку. Прикладаємо до неї великий ґудзик, обмотуємо тканиною (рис. 160, 161), надягаємо спідничку й фартушок, чіпляємо намистечко (рис. 162), і імпровізована лялечка готова.

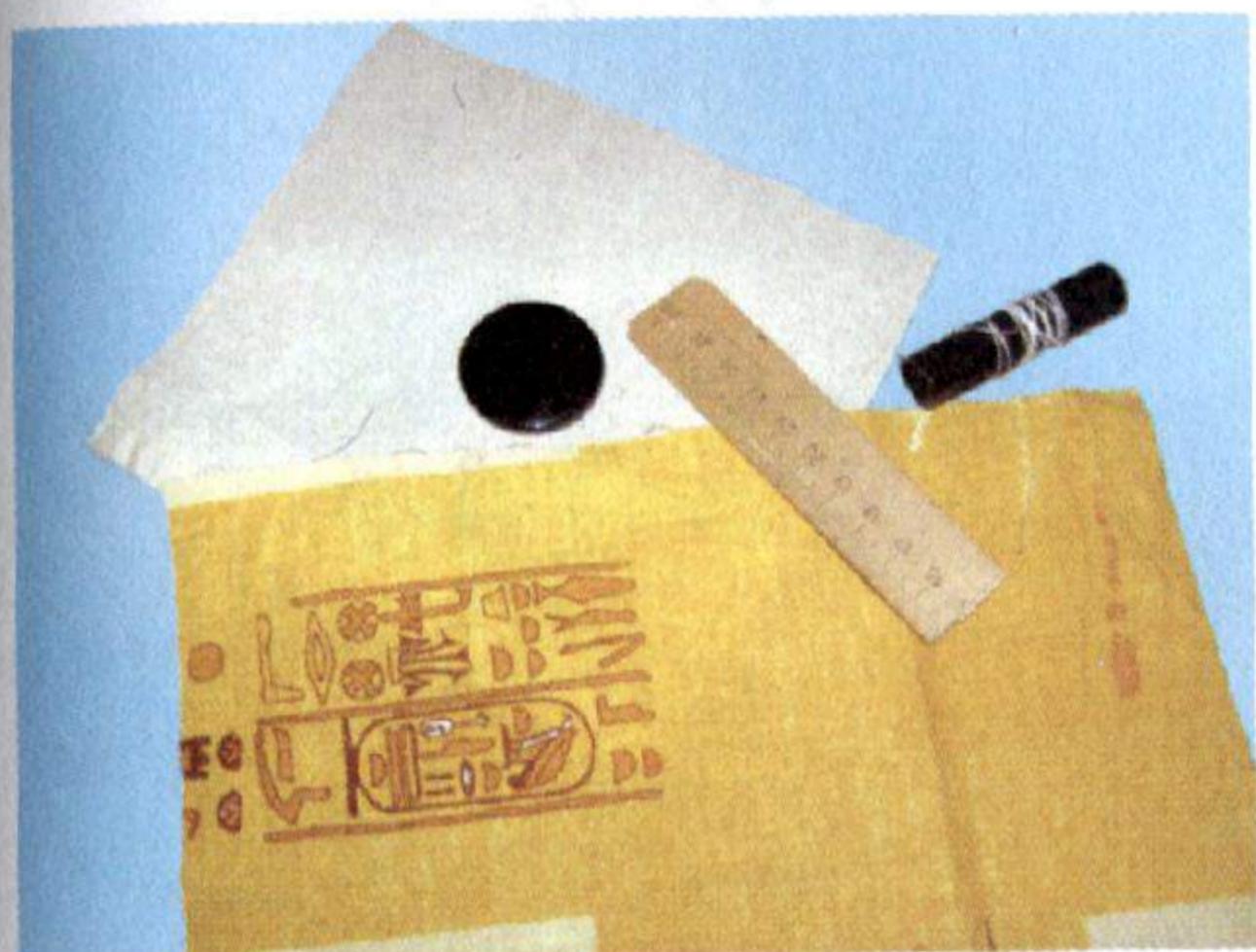

Рис. 160

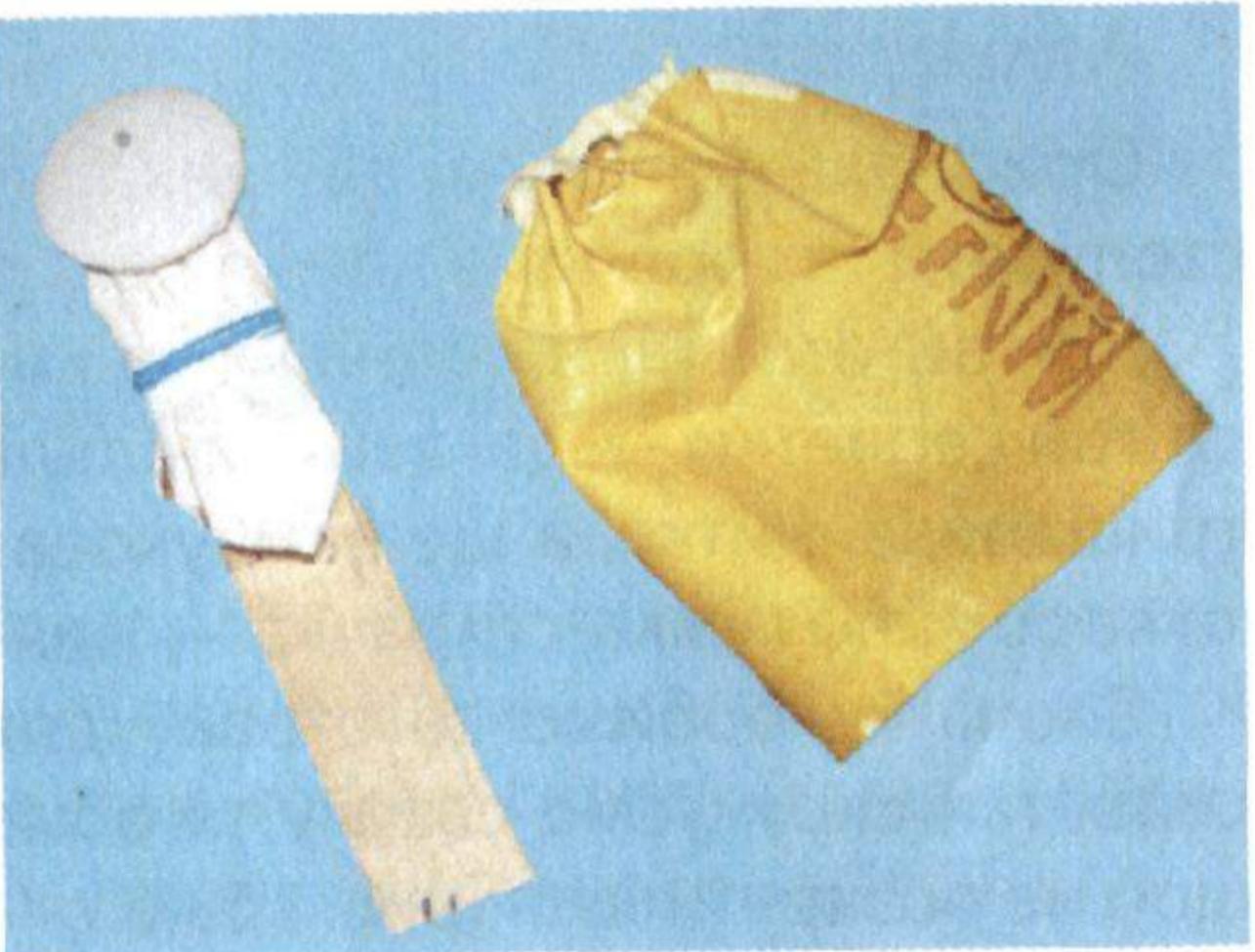

Рис. 161

Рис. 162

Лялька з паперової серветки

Оригінальні лялечки для декорування святкового столу можна зробити з паперових серветок.

Для виготовлення однієї ляльки нам знадобляться три серветки — дві звичайні білі й одна барвиста тришарова, нитки, а ще бамбукова паличка-шпажка та корок або гумка-стирачка — для підставки.

Спочатку робимо заготовку для голови: з білої серветки скручуємо сваргу та обмотуємо її ниткою, щоб не розкрутилася (рис. 163).

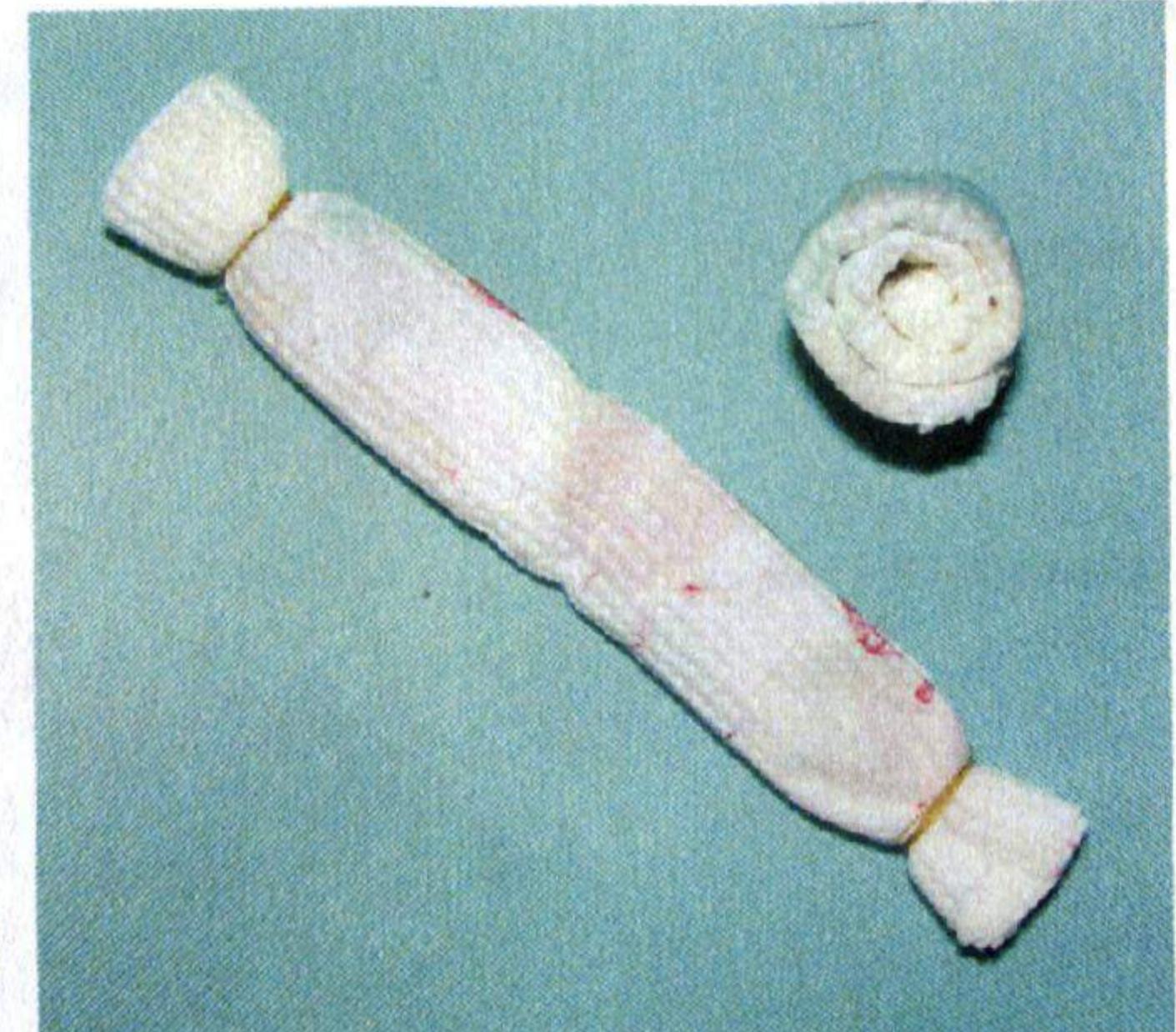

Рис. 163

Рис. 164

Яскраву тришарову серветку «гофруємо» (глибина складок — приблизно 2 см), згинаємо в центрі (рис. 164), підкладаємо голову-сваргу й міцно перехоплюємо ниткою, утворюючи шию (рис. 165).

Рис. 165

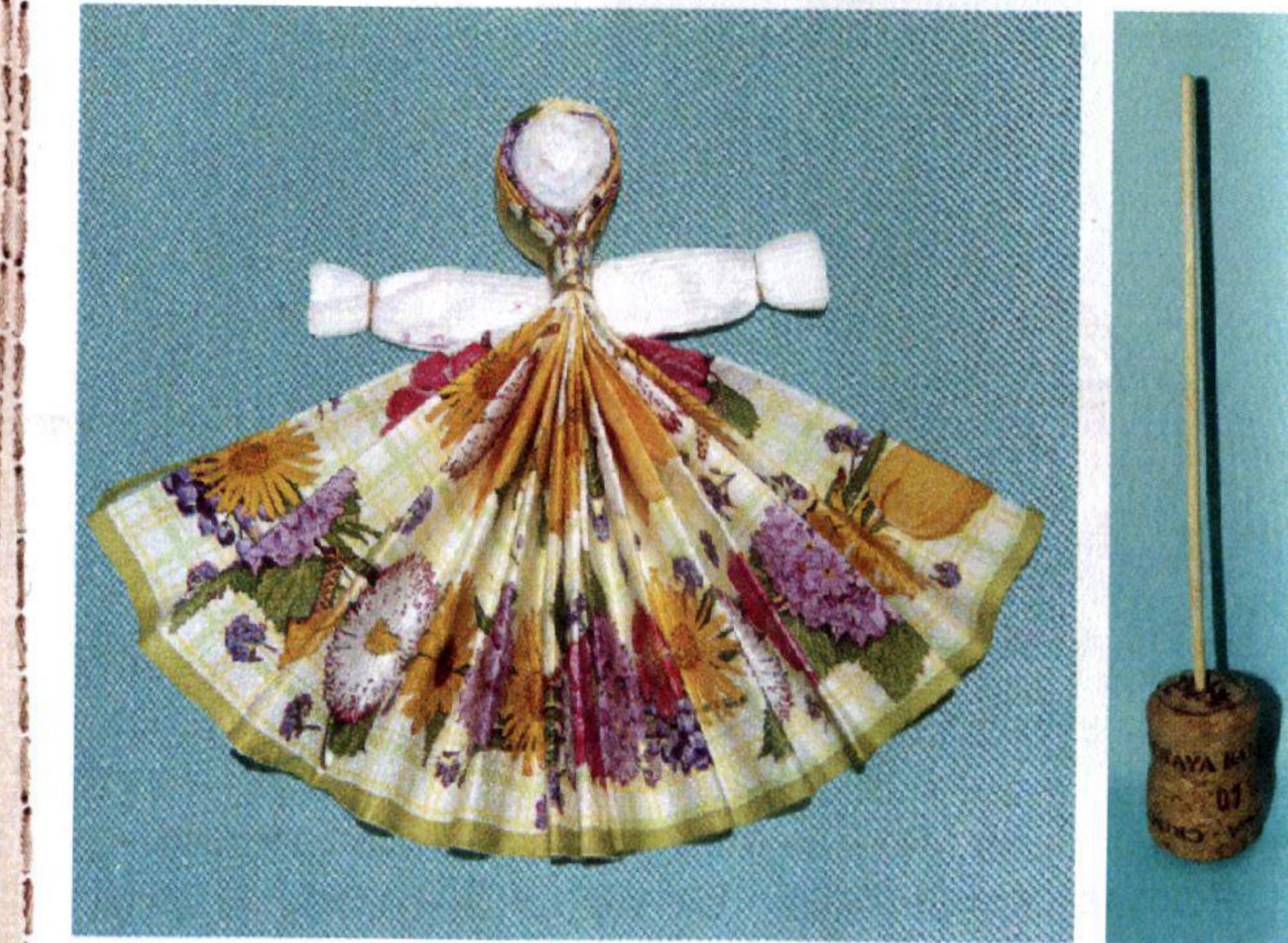

Рис. 166

Рис. 167

У нас залишилася ще одна біла серветка. Згортаемо її в трубочку й перемотуємо кінчики «цукеркою» (див. рис. 163) — то будуть ручки. Примотуємо їх хрест-навхрест до спини лялечки (рис. 166).

Тепер робимо підставку: встремляємо бамбукову паличку в корок (рис. 167).

Наштрикуємо ляльку на підставку (рис. 168), і святкова оздоба готова.

Рис. 168

Розрадниця

У наших пращурів ця лялька була звіреним засобом від дитячого плачу. До слушного часу її хоронили. А коли раптом дитина починала несамовито вередувати й аж заходилася слізьми, щоб загамувати її, виймали Розрадницю. До рук і спідниці ляльки прив'язували ласощі — цукерки, коржики, родзинки, горішки. Тож сльози й вереди вмить перекоювалися. Після того як дитина втихомирювалася, Розрадницю знову непомітно ховали — до іншої нагоди.

Виготовити таку ляльку нескладно. Зазвичай беруть луб берези і скручують трубкою. Якщо бересту немає під руками, можна скористатися звичайним учнівським зошитом. Скручуємо його у трубку й фіксуємо ниткою (рис. 169).

Далі обмотуємо стовпчик тканиною, з одного кінця — білою (рис. 170).

Рис. 169

Рис. 170

Рис. 171

Рис. 172

Довгий прямоугольний клаптик тканини складаємо втроє по довжині, посередині вкладаємо трохи вати й примотуємо до стовпчика (рис. 171). Кінці скручуємо джгутом і прив'язуємо за спину ляльки (рис. 172). То будуть руки і груди Розрадниці.

Тепер наряджаємо ляльку: надягаємо яскравих розцвіток спідничку, фартушок, зав'язуємо хусточку, чіпляємо намисто і обвішуємо цукерками (рис. 173).

Розрадниця напевно заспокоїть і звеселить малого плаксія.

Рис. 173

Каша

Таку ляльку робила мама своїй се́ми-, восьми́річній до́ньці, тим самим ніби передаючи їй частину своїх домашніх справ. Лялька мала певні пропорції, аби нагадувати, як зварити кашу. Її садовили в горщик, примовляючи: «По ніжки крупа, по пояс вода, по шийку каша». Це була особиста річ дівчинки, і та могла вчиняти з нею на власний розсуд: наряджати, чепурити, прилаштовувати волосся. Отже, лялька водночас була й ігровою, і виконувала виховну, на-вчальну функцію.

Зробити Кашу просто. Нам знадобляться прямо-кутні клаптики цупкої тканини: один більший і чо-кутні клаптики однакових менших (рис. 174). З більшого клаптика шиємо мішечок, наповнюємо його крупами й зав'язуємо. З менших клаптиків шиємо ручки й ніжки та пришиваємо їх до тулуба. Червоною ниткою по-значаємо ляльці талію і шию (рис. 175).

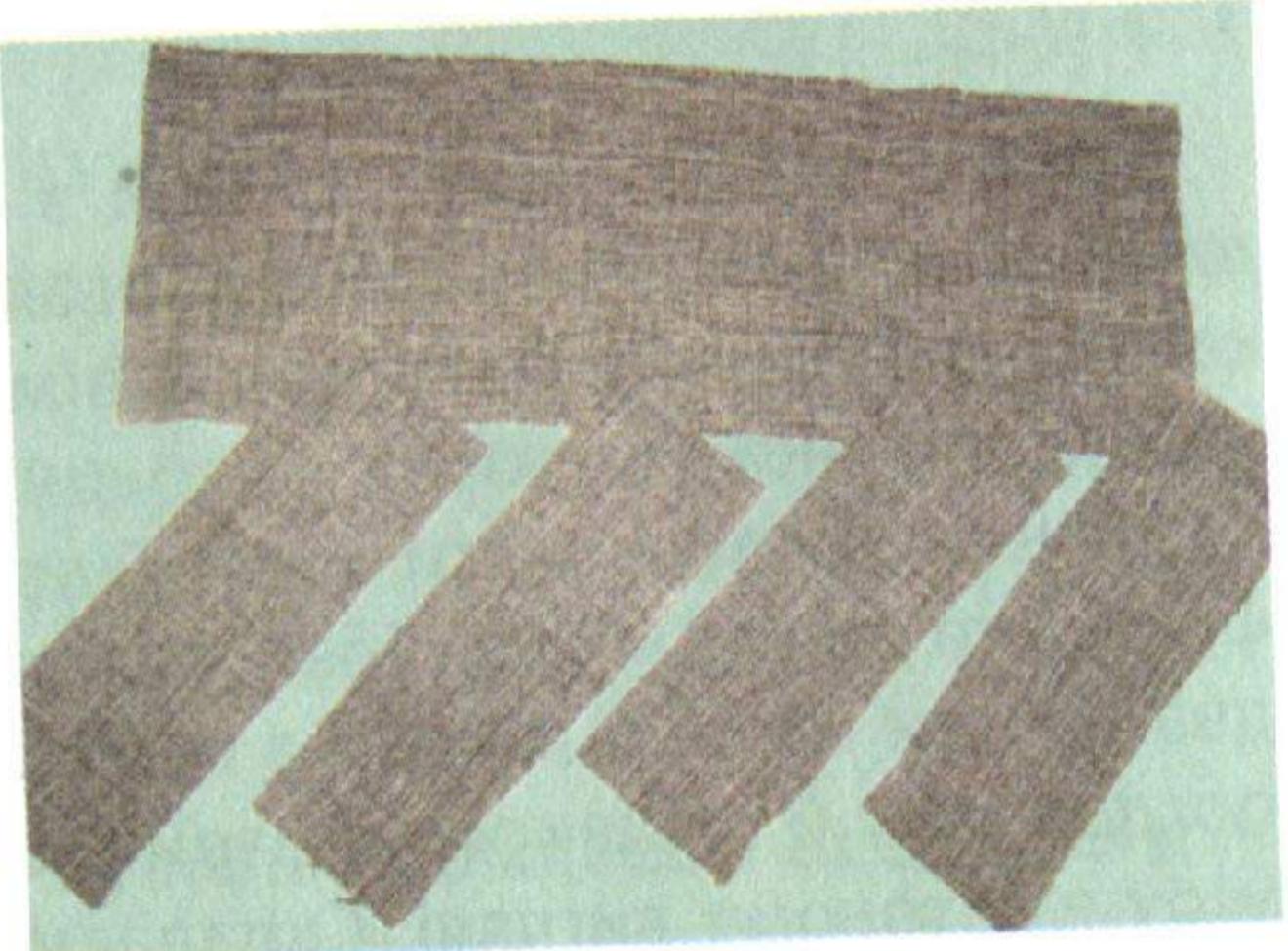

Рис. 174

Рис. 175

Ведмедик

Здавна ведмедиці є одними з найулюбленіших дитячих забавок. У народі їх називали лісовими ляльками. Зробити ляльку-ведмідика може навіть дитина — настільки це просто.

Тканину краще взяти м'яку й товсту, наприклад фліс. Для тулубця потрібен клапоть завдовжки в два зрості готової ляльки з невеликим припуском по довжині й завширшки втричі більший від розміру в готовому вигляді. Складаємо клапоть утре-

Рис. 176

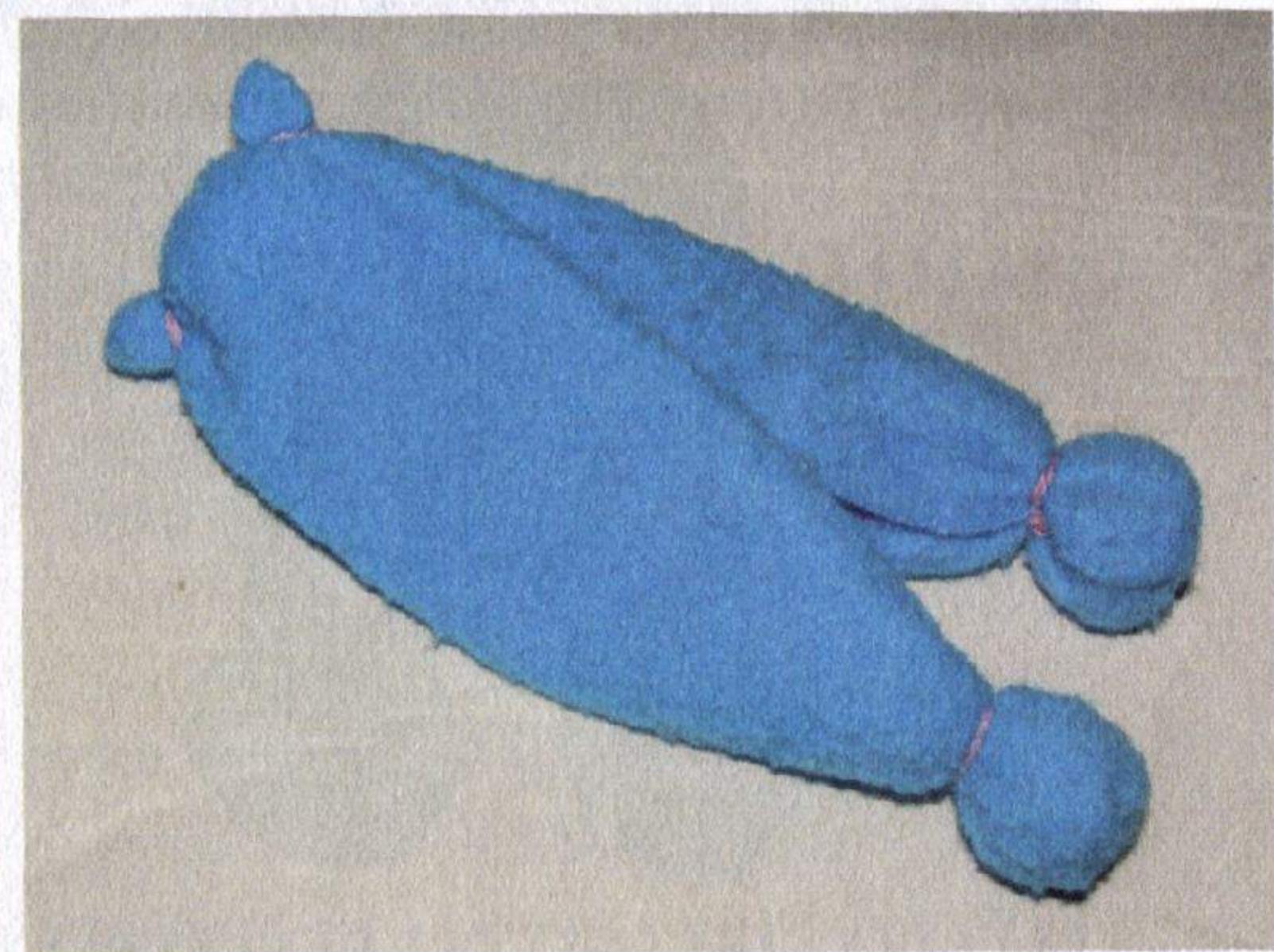

Рис. 177

по довжині виворотом назовні й перев'язуємо кінці «цукеркою» (рис. 176). Нитки обрізаємо. Заготовку вивертаємо на лицьовий бік і знову перев'язуємо кінці під внутрішнім вузлом — виходять округлі стопи задніх лап (рис. 177). У такий спосіб виготовляємо передні лапи.

Заготовку для тулубця складаємо вдвоє по довжині й на згині перев'язуємо ниткою ріжечки — це

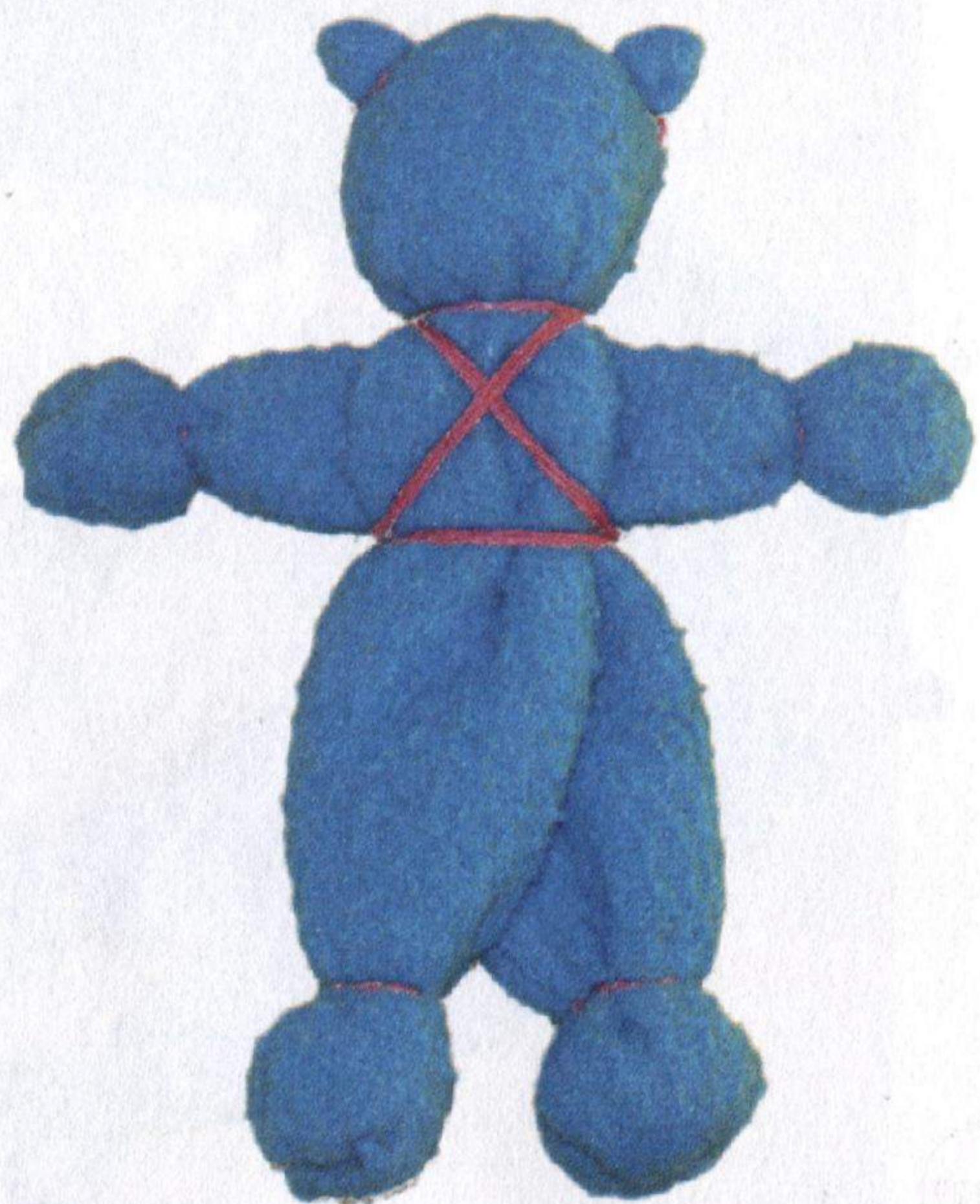

Рис. 178

будуть вушка (див. рис. 177). Потім перев'язуємо шию (попередньо всередину голови можна покласти трохи наповнювача — вовни, вати чи синтепону), вставляємо передні лапи й фіксуємо талію. Можна додатково закріпити лапи хрестом (рис. 178).
От і все — ведмедик готовий.

Пташка

Птахи з тканини виглядають дуже красиво. Пригадаймо: барвисті пташки — неодмінний атрибут ляльки Птаха-Радість, яка пов'язана з обрядом закликання весни і святом зустрічі перелітного птаства. А ще такими пташками можна прикрасити будинок і гілки дерев довкола.

Пропоную зробити пташку на гілочках — тоді вона триматиме форму, а її крильця не обвисатимуть.

Нам знадобляться (рис. 179):

- ✓ нитка з намистинками — для лапок;
- ✓ дві гілочки: одна із сучечком-дзьобиком — для тулубця, друга — дугоподібна — для крилець;
- ✓ два клаптики тканини — прямокутний і квадратний;
- ✓ наповнювач — для голівки.

Прямокутним клаптиком обмотуємо гілочку «тулубець», підкладавши в голівку синтепон або вату, і перев'язуємо дзьобик. Фіксуємо ниткою шийку й тулубець, залишивши вільним хвостик. Прив'язуємо нитку з намистинками — лапки (рис. 180).

Далі робимо крильця. Складаємо квадратний клаптик по діагоналі, всередину кладемо дугоподібну гілочку, призбируємо тканину від вершини прямого кута досередини й перемотуємо ниткою

Рис. 179

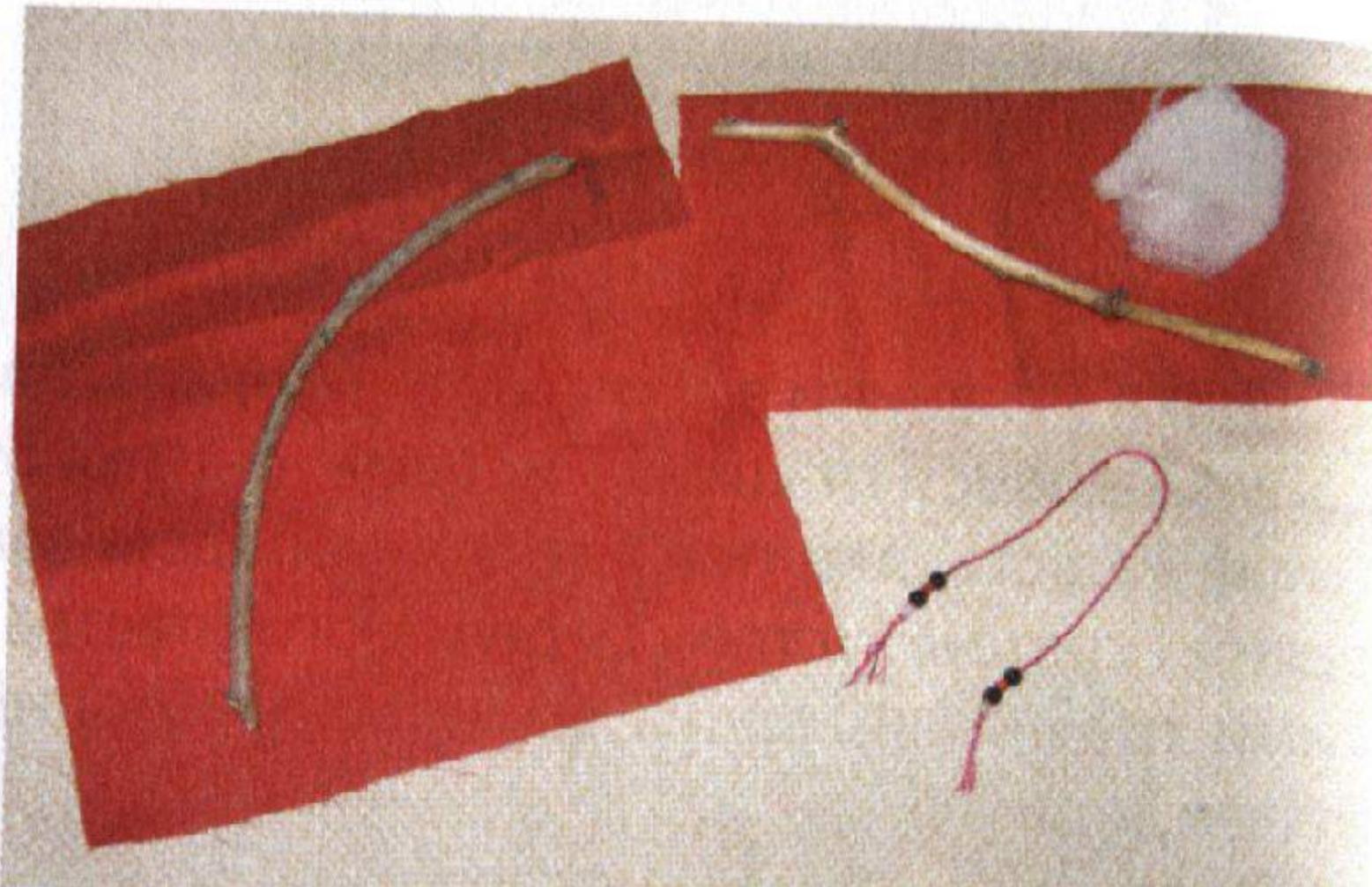
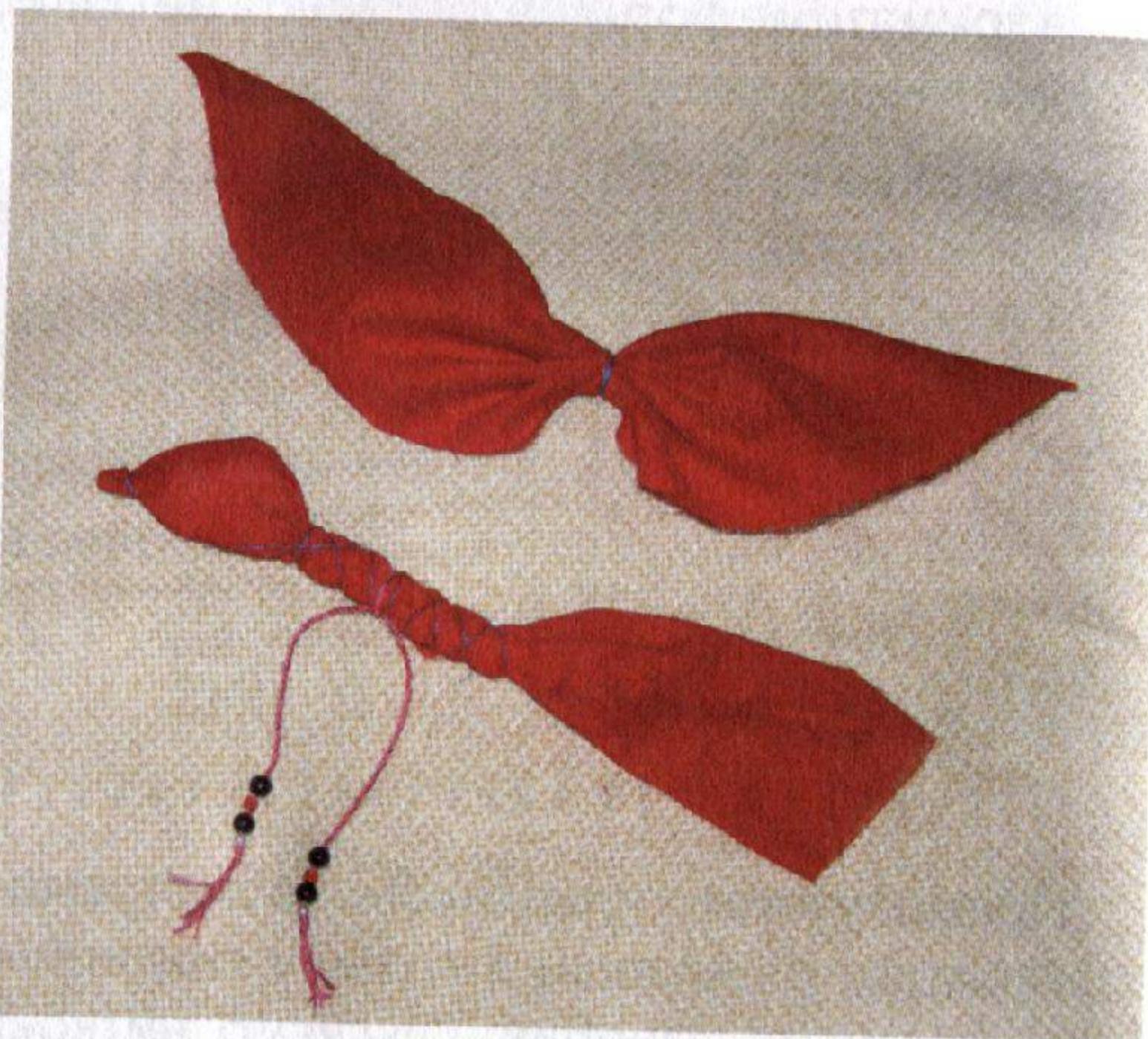

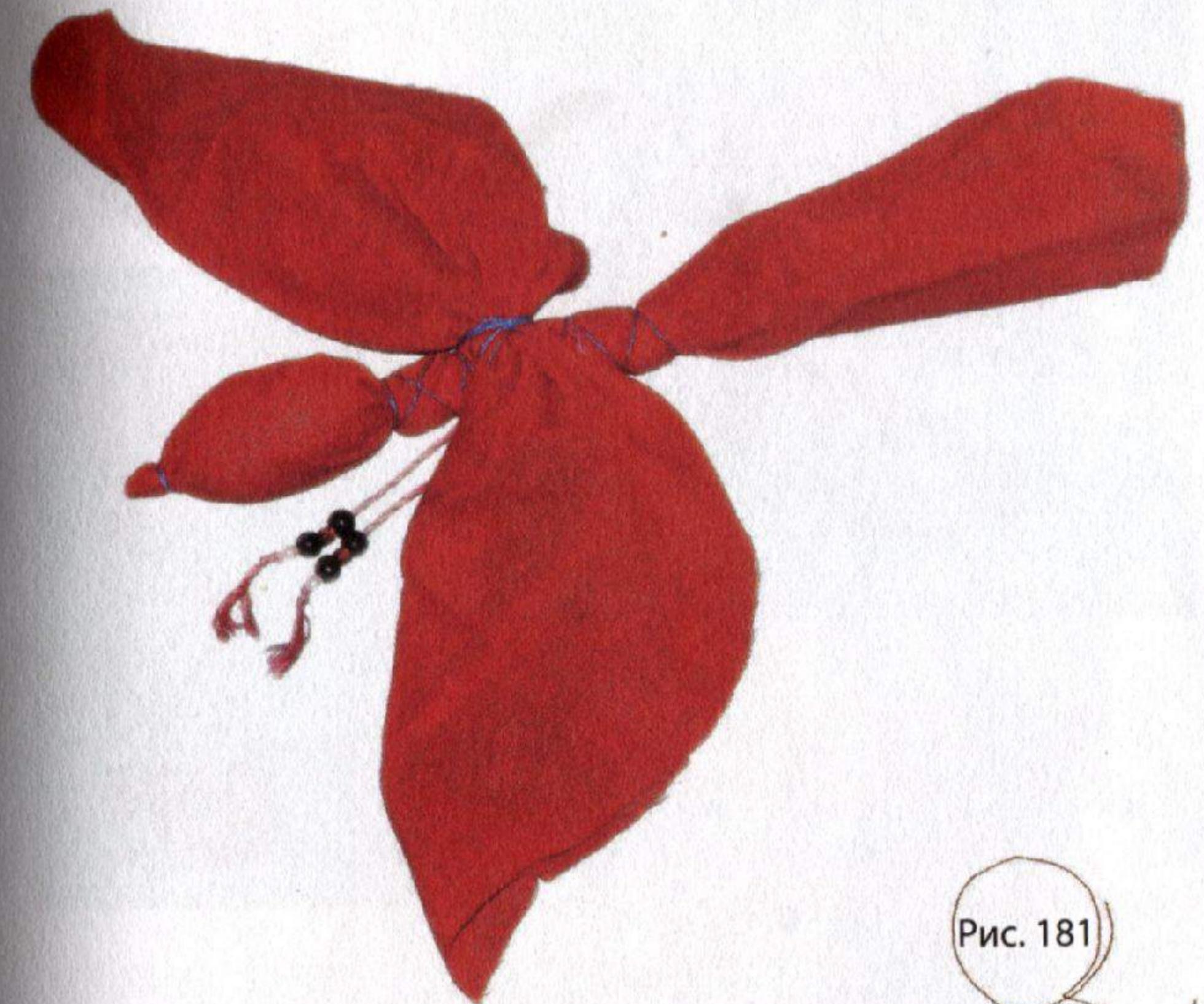
Рис. 180

(див. рис. 180). Крила примотуємо до тулубця хрестнавхрест (рис. 181).

От і все. Залишилося повісити пташку над пічкою, і вона почне повільно ширяти в струменях теплого повітря.

Рис. 181

Ворона

Ворона часто згадується в народних легендах і казках як віщий птах, що володіє потаємним знанням, пророкує долю й дає людям мудрі поради.

Натомість пропоную зробити симпатичну зичливу Ворону. Для цього нам знадобляться два клапті темної цупкої тканини — прямокутний і квадратний — та три різнобарвні шматинки — для спіднички, хусточки й фартушка.

Рис. 182

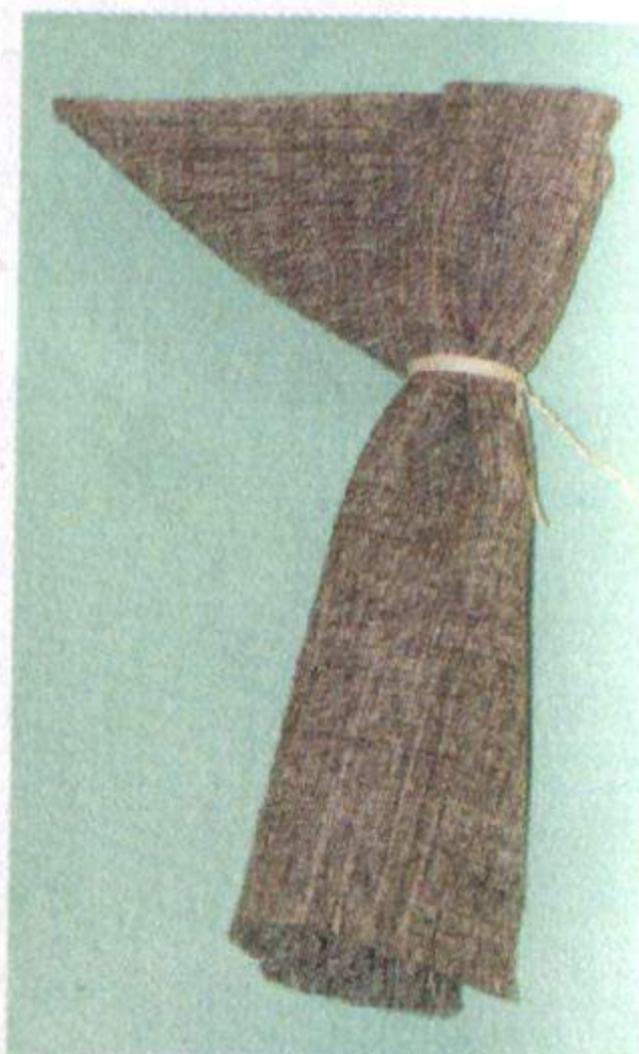

Рис. 183

Прямоугінний клапоть скручуємо в трубочку й пегринаємо навпіл (рис. 182).

Квадратний клаптик складаємо вдвоє й загинаємо кутики, щоб вийшов трикутник (див. рис. 182). Ще раз згинаємо по центру, вставляємо в згин трубочки та обмотуємо ниткою, утворивши шию і голову (рис. 183).

Тепер наряджаємо нашу Ворону в спідничку, фартушок і хусточку (рис. 184).

Можна грати!

Сорока-ворона
На припічку сиділа,
Діткам кашку варила...

Рис. 184

Ляльки з трави

Трав'яних ляльок використовували в багатьох обрядах.

У давнину східні слов'яни, які проживали на територіях нинішніх північного сходу України, східної Білорусі, середньої смуги Росії, у перший понеділок по Трійці проводили цікавий обряд поховання зозулі. Це було посвяченням дванадцятирічних дівчаток у дівчин та їхнім прощанням із дитинством і вступанням у доросле життя. Дівчата самі йшли до лісу, пильнуючи, аби за ними ніхто не ув'язався. Там вони водили хороводи, співали пісень і кумувалися. Подружки на знак того, що на рік ставали кумами, обмінювалися вінками й спеціально виготовленими з цієї нагоди ляльками. А ще дівчата ховали зозулю, зроблену з молодої трави, тим самим осуджуючи «зозульство» та обов'язуючись «не бути зозулею», а стати доброю матір'ю. (Зозуля, як відомо, підкидає яйця в гнізда інших птахів і не побивається про долю свого потомства.)

Щоб зробити ляльку **Зозулю**, нам знадобляться три жмути трави — довгий, коротший і коротенький, а також нитки.

Найдовший жмут обхоплюємо посередині коротеньким жмутком, який міцно обмотуємо червоною ниткою. Задовгі стебла обриваємо, залишивши 1 см від нитки — це буде дзьоб (рис. 185). Потім згинаємо довгий жмут навпіл і перев'язуємо, утворивши шию і голову (рис. 186).

Рис. 185

Рис. 186

Розділивши трав'яний хвіст на дві частини, вкладаємо третій жмут — крила. Червоною ниткою обмотуємо під крилами і хрест-навхрест по тулубу (рис. 187).

Голову Зозулі запинаємо чорною хусткою (рис. 188), що символізує вдовину долю.

Обрядова лялька готова.

Рис. 187

Рис. 188

Ляльки з трави були не лише обрядові, а й ігрові, лікувальні. Йдучи на польові роботи, жінка брала із собою дитину, і щоб та могла чимось бавитися, робила їй трав'яну ляльку. Коли ж дитя хворіло, в таку ляльку вплітали цілющі трави.

З трави можна зробити і ляльку-дівчинку (рис. 189), і ляльку-хлопчика, і бичка, і коника-стригунця (рис. 190).

Рис. 189

Рис. 190

Корівка

Корова — стародавній символ родючості, достатку, терплячості й витривалості. Ця тварина була персоніфікацією Матері-Землі й символізувала величезне космічне лоно, в якому виношується все суще.

У казках корова має чарівну силу, розмовляє людським голосом і допомагає своїм підопічним, даючи їм мудрі поради.

Багато народів світу шанували корову-годувальницю як недоторканну, священну істоту. У слов'ян завжди було співчутливе, турботливе ставлення до корови, вона в усі часи посідала чільне місце серед худоби.

Щоб зробити Корівку, нам знадобляться такі матеріали:

- ✓ дві палички завдовжки по 20 см — для ніжок;
- ✓ клапоть однотонної тканини розмірами 25×25 см — для голови;
- ✓ наповнювач (вата чи синтепон);
- ✓ клаптик цупкої тканини — таких розмірів, щоб утворити трубочку завдовжки 12—15 см і діаметром 3 см — для тулуба;
- ✓ клаптик світлої тканини — для вушок і темної (приблизно 5×8 см) — для ріжок;
- ✓ трохи пряжі — для косиці;
- ✓ два темних клаптики завдовжки по 10 см — для ручок;
- ✓ дві шматинки розмірами 15×10 см — для рукавів;
- ✓ по два темних і світлих клаптики — для обмотування ніжок;
- ✓ клапоть розмірами 30×40 см — для сукні;
- ✓ клаптик прошви розмірами 12×25 см — для фартуха.

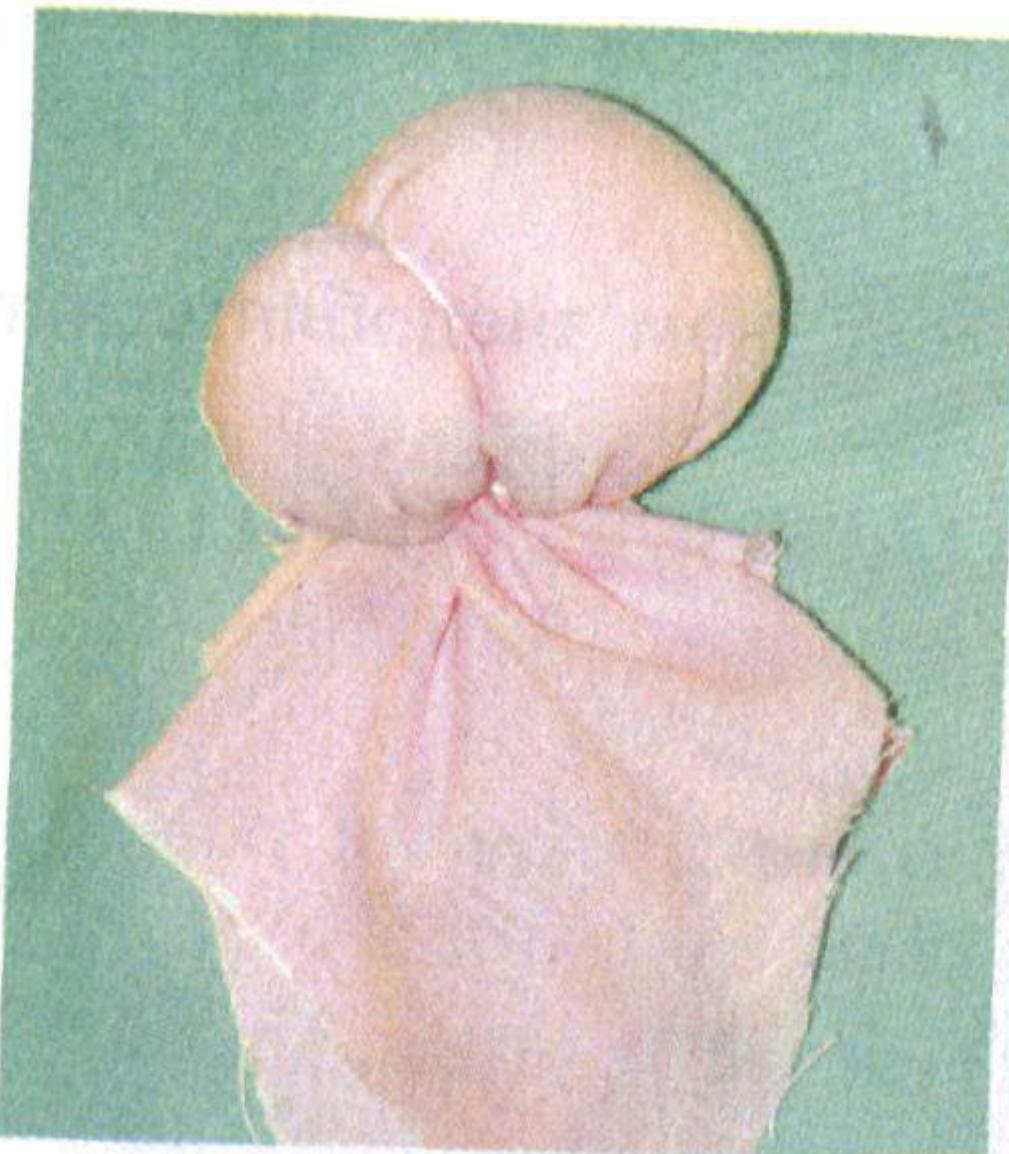

Рис. 191

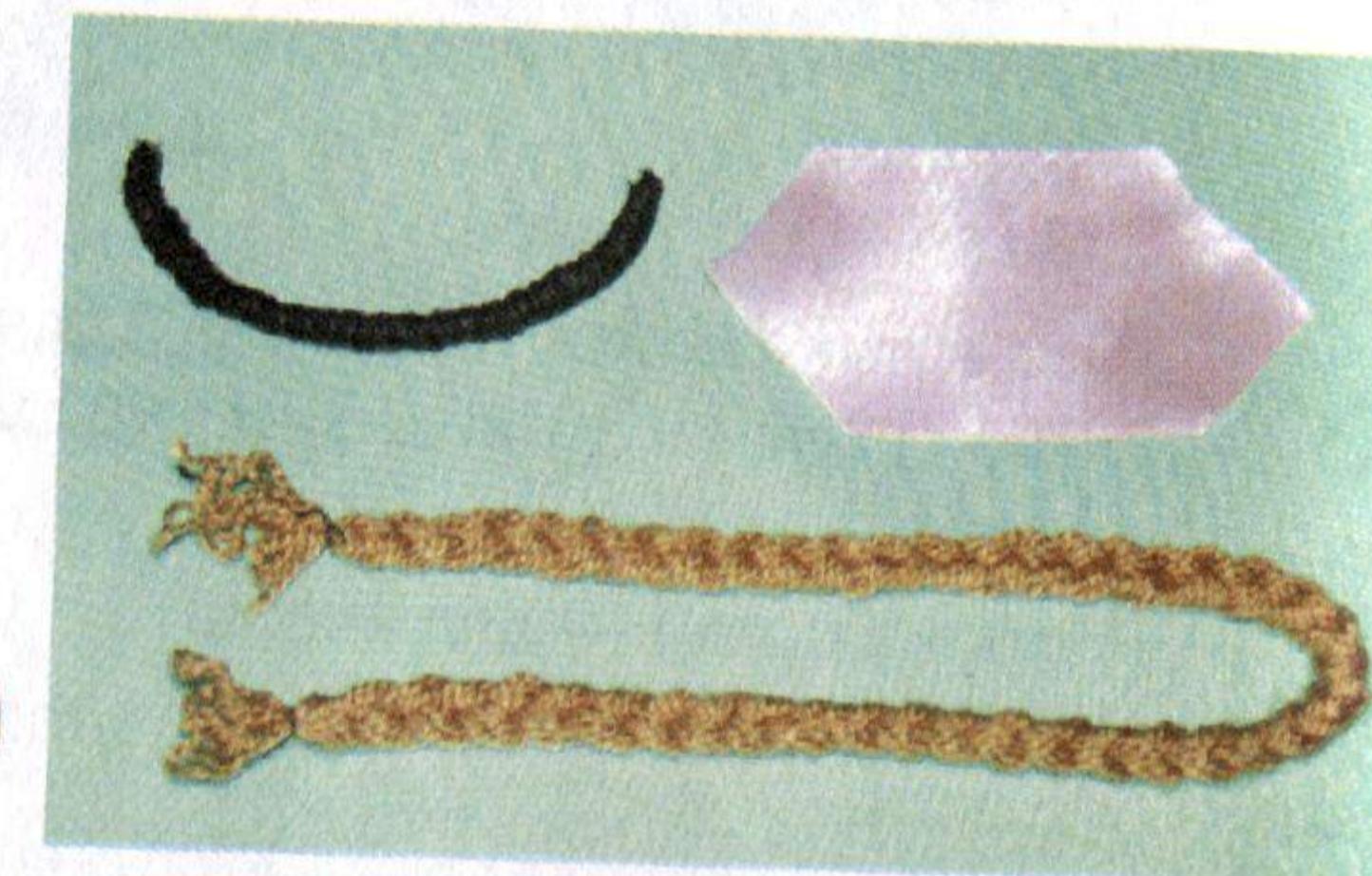

Рис. 192

Спочатку робимо голову: кульку синтепону замотуємо в квадратний клаптик, а потім перетягуємо ниткою третину голови, виділяючи мордочку (рис. 191). Нитку не обриваємо.

Тепер робимо вушка й ріжки. Для вушок можна скласти по діагоналі квадратний клаптик і призібрати посередині. А можна зрізати під прямим кутом краї атласної стрічки (рис. 192) і стягнути по центру. Щоб вийшли ріжки, скручуюмо в трубочку клаптик

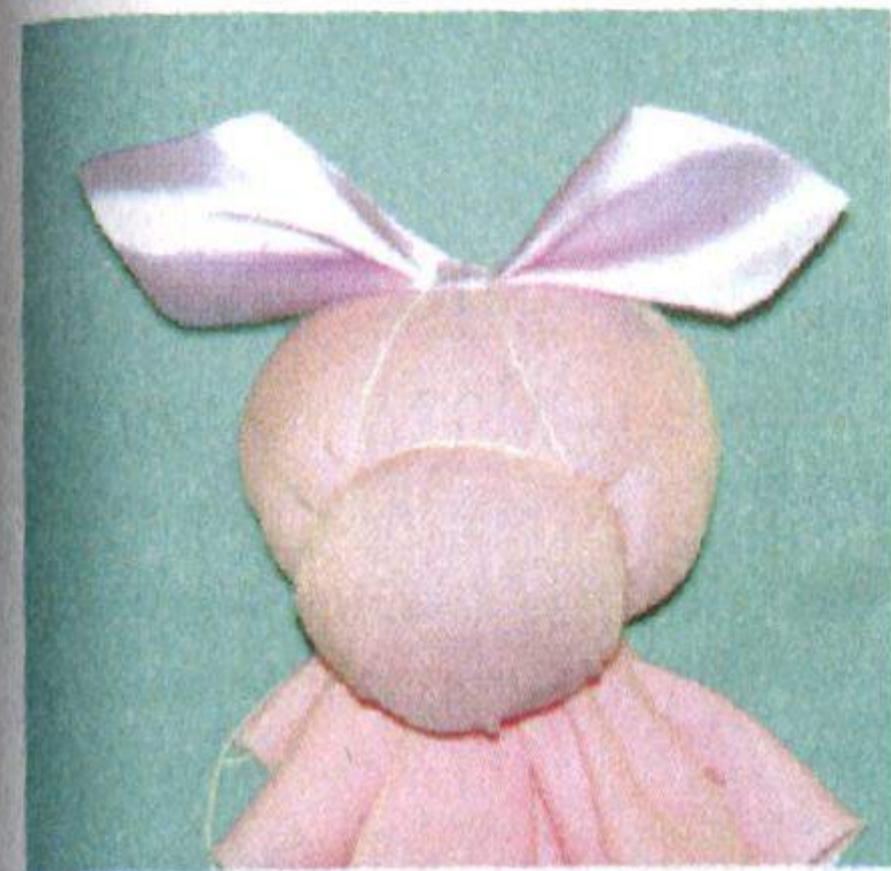

Рис. 193

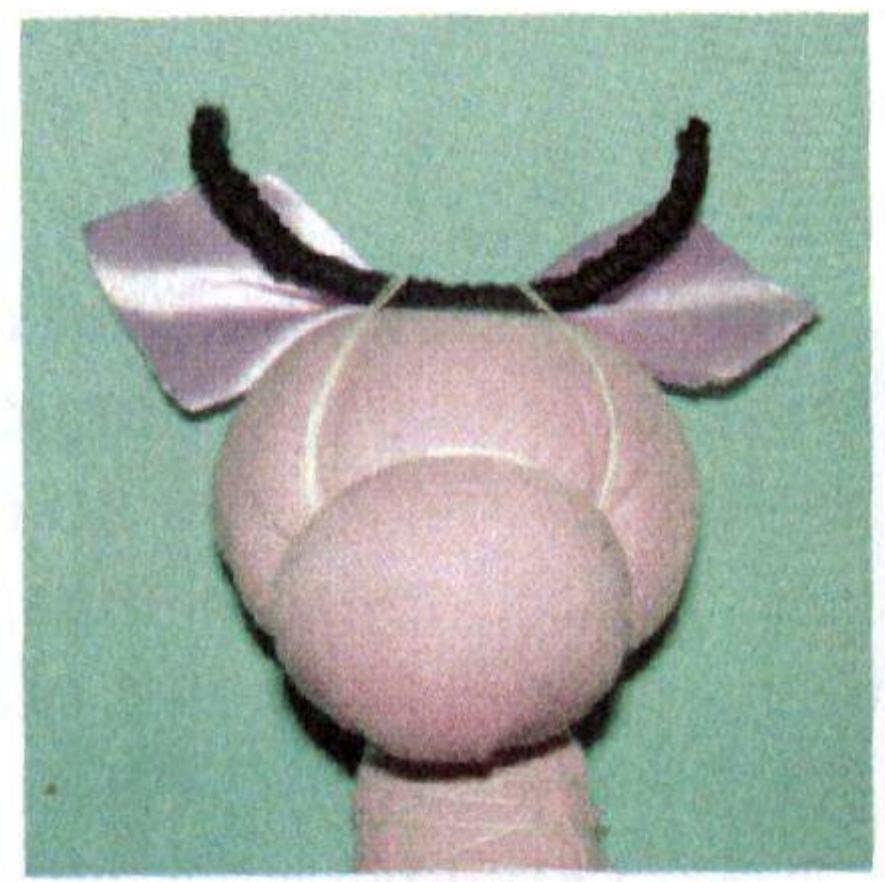

Рис. 194

темної тканини й того обмотуємо ниткою по всій довжині (див. рис. 192).

Далі з пряжі заплітаємо косичку завдовжки 30 см (див. рис. 192).

Притуливши на маківку вушка, примотуємо їх до голови (рис. 193). Потім так само фіксуємо ріжки (рис. 194).

Рис. 195

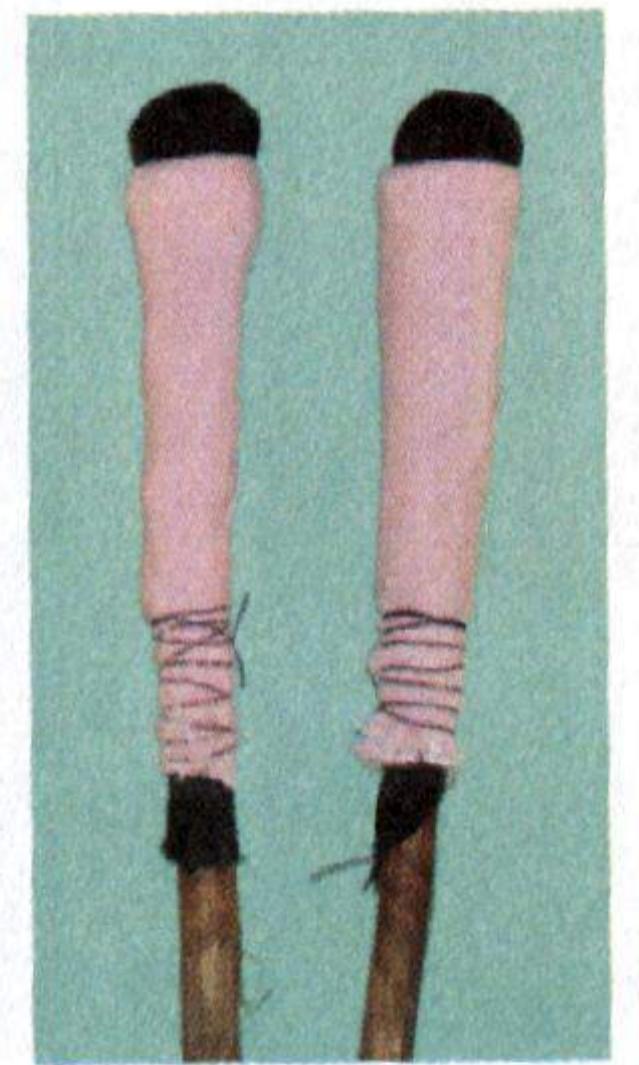

Рис. 196

Тепер зробимо ніжки нашій корівці. Для цього беремо дві палички, з одного кінця намотуємо синтепон і того обмотуємо до середини темною тканиною (рис. 195). Поверх накладаємо світлу тканину, залишивши темні копитця, обмотуємо ніжки, а потім фіксуємо ниткою (рис. 196).

Далі скручуємо в рулончик клапоть тканини для тулуба й примотуємо голову та ніжки (рис. 197).

Рис. 197

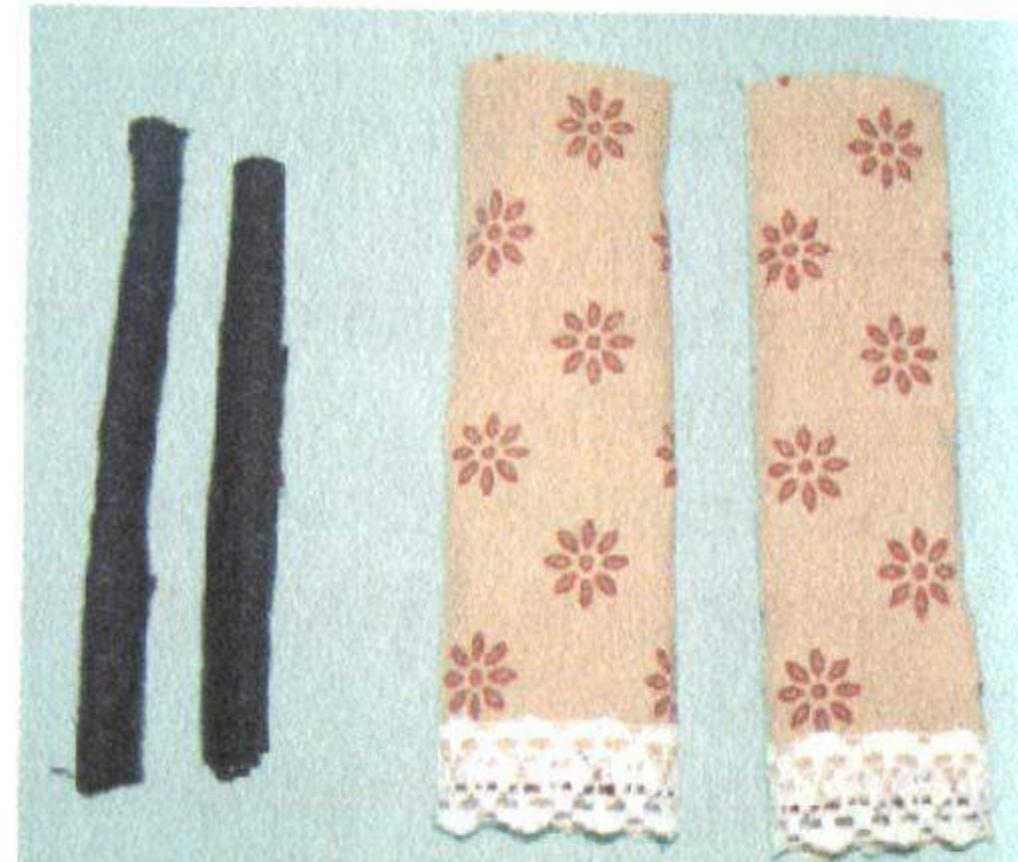
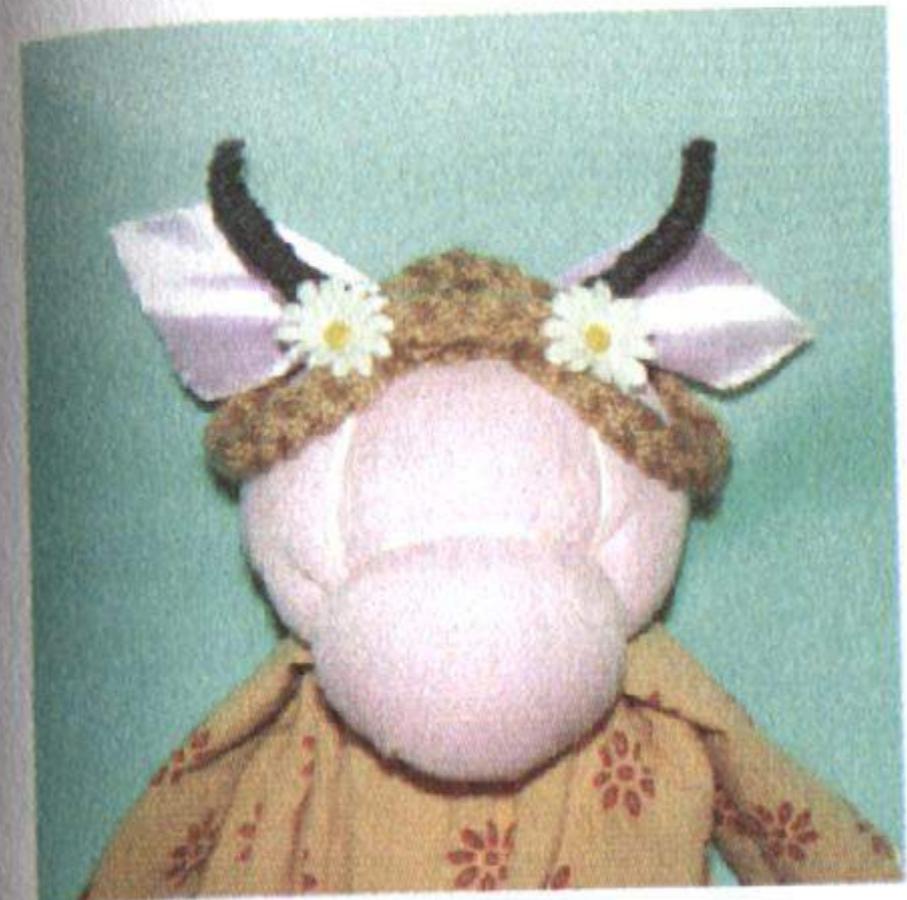
Рис. 198
Рис. 199

Рис. 200

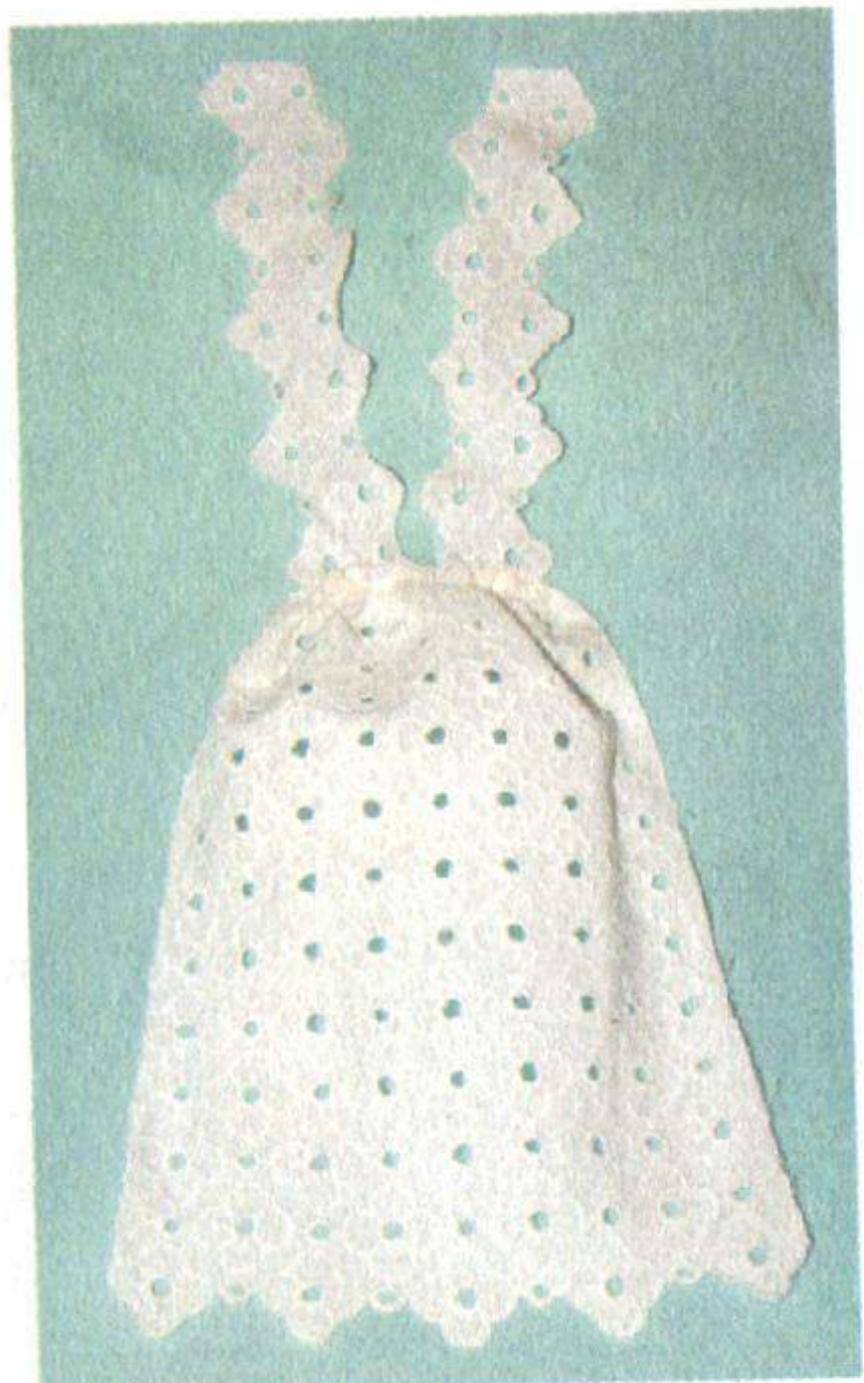

Рис. 201

Робимо ручки — скручуємо в трубочки клаптики темної тканини, а також шиємо рукава (рис. 198).

Вставляємо ручки в рукава й примотуємо їх до шийки (рис. 199).

Далі виворітним способом надягаємо сукню й також примотуємо її до шийки.

Тепер чіпляємо за ріжки косичку, обкладаємо навколо вушок «бульбичками» й кріпимо на маківці. Прикрашаємо зачіску польовими квіточками (рис. 200).

Насамкінець шиємо фартушок (рис. 201).

Причепуривші нашу хорошулю, прив'язуємо до її ручок глечик для молока (рис. 202).

Мудрості, терпіння й добробуту всім!

Рис. 202

Бабуся з характером

Лялька в подобі бабусі символізує мудрість і життєвий досвід. Старенькі не звикли сидіти склавши руки. Тож і наша Бабуся посиденько не справляє — щось плете (рис. 203). Судячи з виразу Бабусиного зморшкуватого лиця, характер у неї загонистий, з перчиком, та водночас вона добра, зичлива й утішна.

Рис. 203

Козак

І для хлопчика, і для парубка, і для дорослого чоловіка можна зробити Козака (рис. 204) — оберіг козацького духу.

Особливість виготовлення цієї ляльки полягає в тому, що беруться дві тверді основи — скручені в трубки газети або клапті цупкої тканини.

Рис. 204

Зв'язуємо їх разом до половини. Це буде тулуб. Залишені вільними кінці правитимуть за ноги. Так ми робили Спиридона Сонцеворота. До тулуба примотуємо голову-воланчик із викладеним на обличчі обереговим хрестом і випростовуємо руки, перев'язавши долоньки. На ноги примотуємо чорні клаптики — чоботи.

Тепер вбираємо ляльку в козацькі строї: вишиванку (її зімітує вишита тасьма), шаровари, жилетку чи свитку, козацьку шапку. До паска примотуємо булаву.

Нехай Козак оберігає ваших рідних і близьких!

Княгиня Ольга

Убрання цієї ляльки стилізоване під давньоруське: тунікоподібного крою сукня, плащ, плат під шапкою (рис. 205). Княгиня Ольга була заможна пані,

Рис. 205

Рис. 206

ходила в шатах із заморських тканок. Тож і для наряду своєї ляльки я використала не тільки прості тканини. Її плащ гаптований золотом, шапка оторочена натуральним хутром (рис. 206, 207). На обличчі викладено складний багатий хрест.

Рис. 207

Лялька-грілка на чайник

Затишності оселі надають дрібнички, надто зроблені власноруч. Інтер'єр вашої кухні може освіжити лялька-грілка на чайник. Це не лише оздоба, а й корисна річ. З давніх-давен ляльку-грілку садовили на самовар, щоб вода в ньому довше залишалася гарячою. Сучасні господині теж не нехтують цією традицією, адже завдяки ляльці-грілці чай у заварювальному чайнику остигає повільніше, зберігаючи насичений смак і вишуканий аромат. А ще така оригінальна штука підноситиме настрій вашим гостям, гармонізуватиме атмосферу застілля, випромінюючи тепло рук, що її зробили.

Виготовити ляльку-грілку зовсім не складно.

Рис. 208

Рис. 209

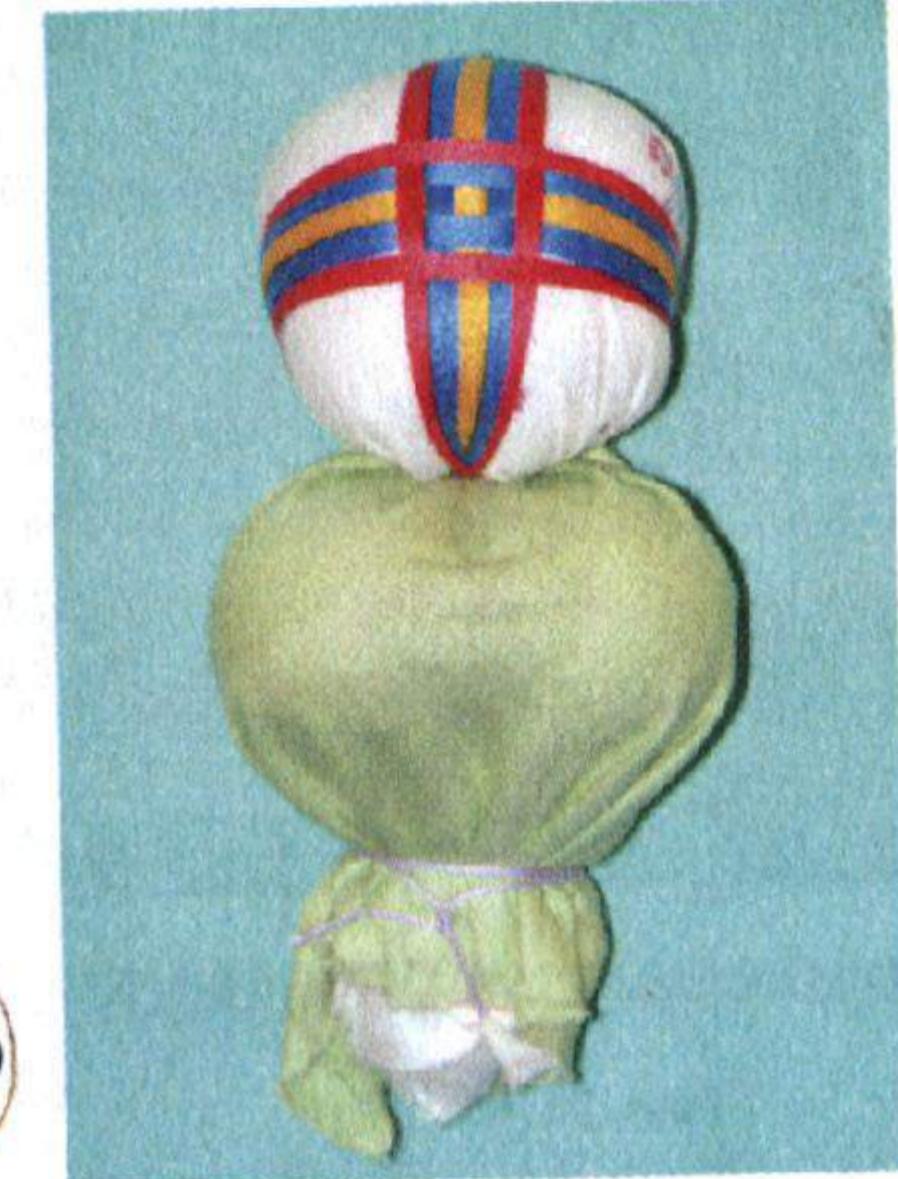

Рис. 210

Отже, як зазвичай, починаємо з голови: робимо воланчик і викладаємо обереговий хрест на обличчі (рис. 208).

Робимо ще два вузлики меншого розміру. То будуть груди. Прив'язуємо їх до деталі-голови.

Клаптик тканини, що правитиме за сорочку, виворотом назовні примотуємо ниткою до шиї (рис. 209). Опускаємо сорочку й фіксуємо ниткою на талії (рис. 210).

Тепер робимо ручки. Для цього прямокутний клаптик складаємо «гармошкою» (рис. 211) і перев'язуємо кінчики (рис. 212). Вивертаємо на лицьовий бік, ховемо кінці всередину й знову перев'язуємо. Вийшли кулачки (рис. 213).

Беремо клаптик тканини для рукавів, ниткою примотуємо обидва його кінці до рук вище від кулачків (рис. 214) і обгортаємо рукавами руки (рис. 215). Залишилося примотати їх до ляльчиної спини.

Рис. 211

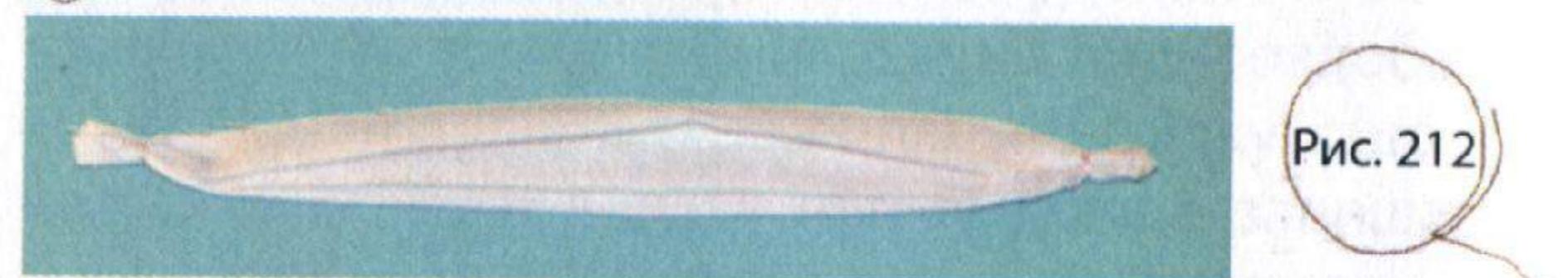
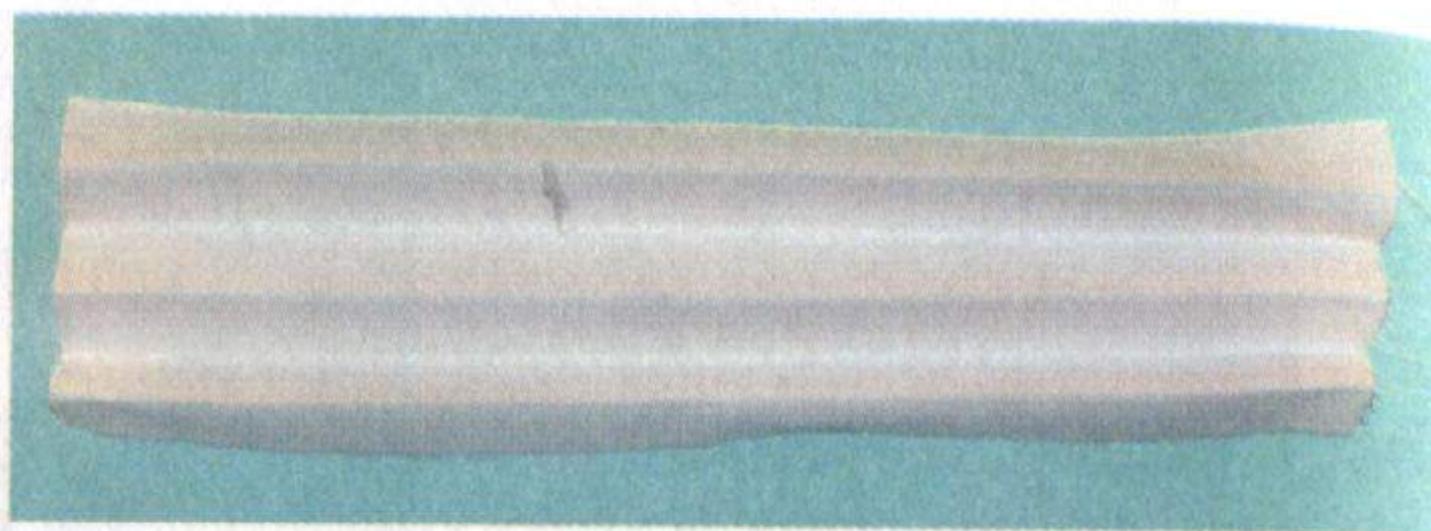

Рис. 212

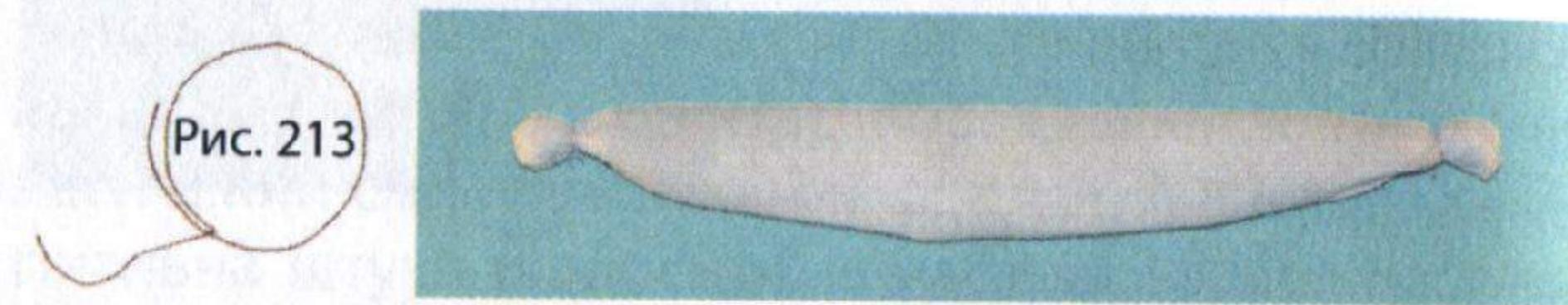

Рис. 213

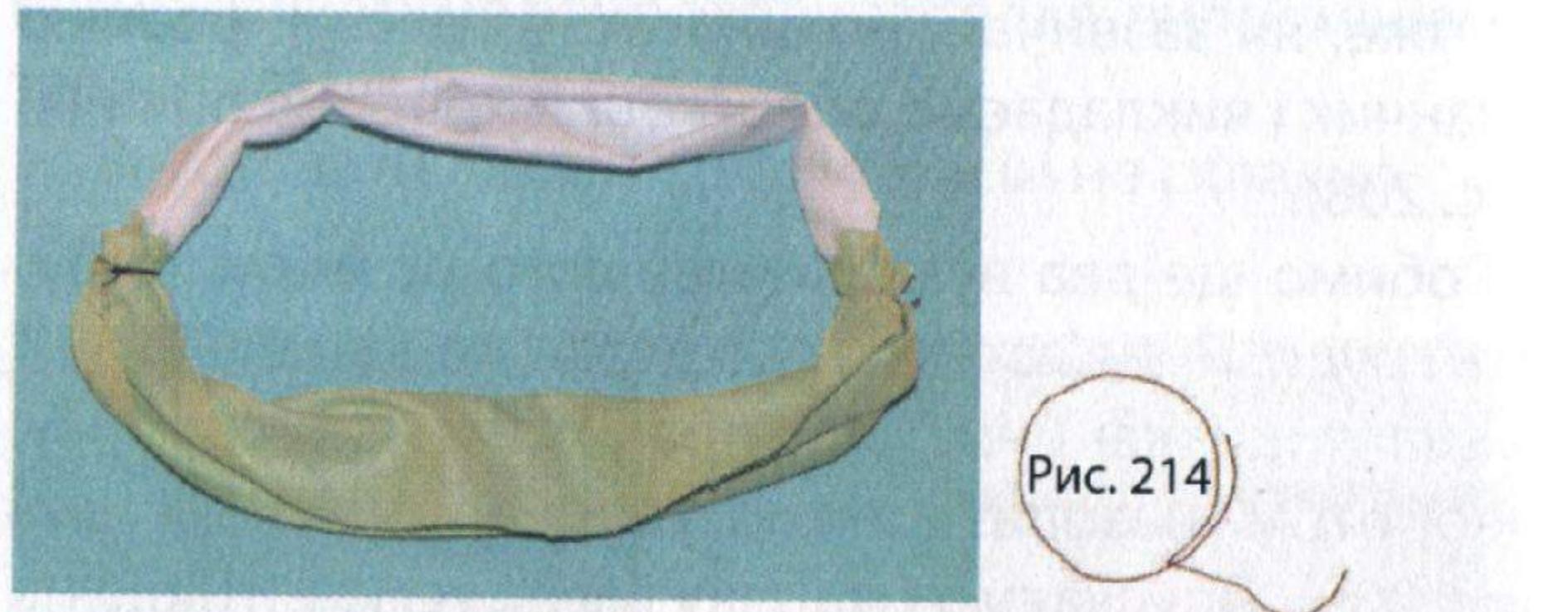

Рис. 214

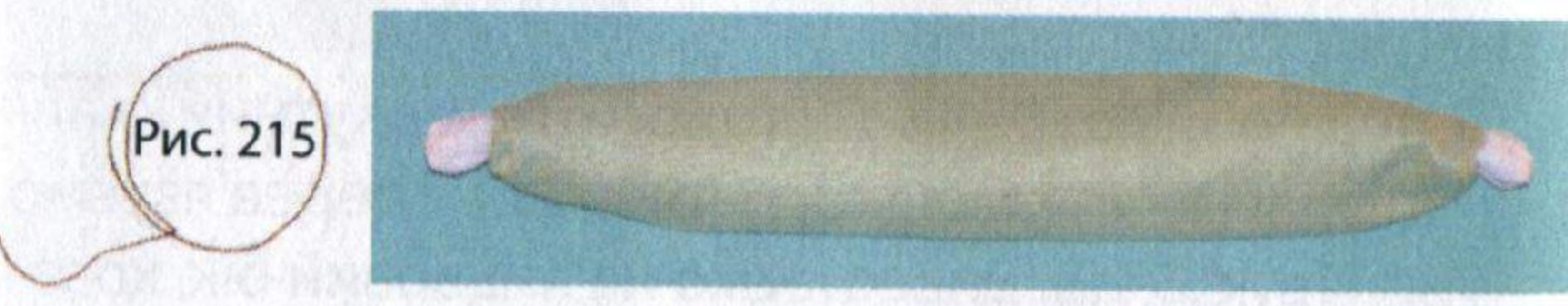

Рис. 215

З вистьобаного синтепону, що його використовують як підкладку у верхньому одязі, шиємо ковпак за розмірами чайника (рис. 216). Зверху надягаємо пишну спідницю, оздоблену тасьмою, мереживом, воланами тощо.

Рис. 216

Тепер до спідниці-грілки пришиваемо верхню частину ляльчиного тулуба (рис. 217).

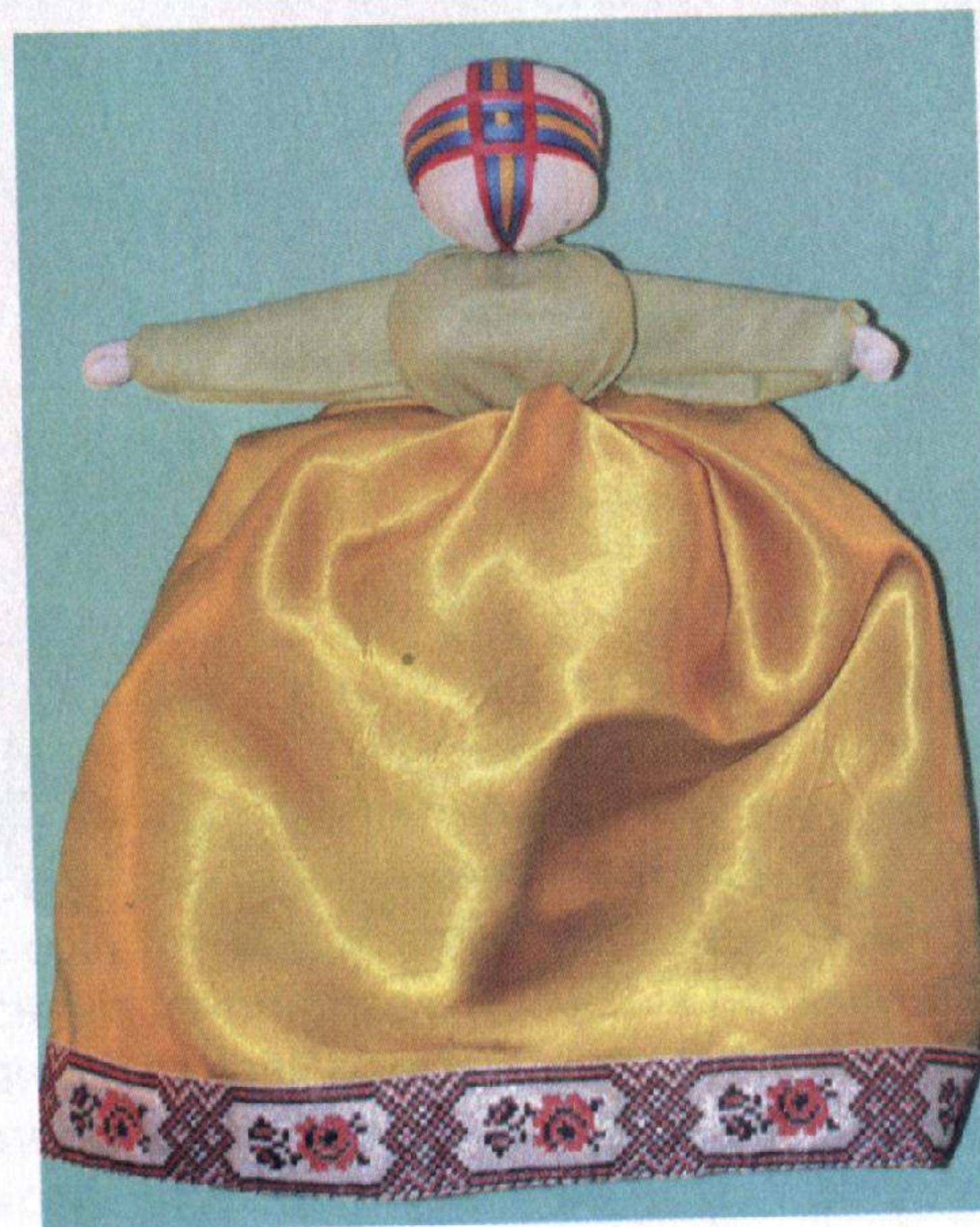

Рис. 217

Рис. 218

Залишилося надягти на ляльку чепурний головний убір, красивий фартушок і намисто (рис. 218).

Приємного чаювання!

Персонажів, образи яких можна втілити в ляльці-грілці, безліч. Це й чарівниці, і добре бабусі, і пишні кралі в національних убраних, і героїні численних казок. Фантазуйте!

Козачка-некрасовка

Козаки-некрасовці — нащадки донських козаків, які після придушення Булавінського повстання у вересні 1708 року пішли з Дону спочатку на Кубань, а далі — в турецькі володіння на Дунай. Названі так на честь ватажка, Гната Некрасова. Більш як 240 років козаки-некрасовці жили поза межами Росії окремою громадою за «заповітами Гната». Згодом стали забувати мову своїх предків, їхні звичаї, фольклор, перекази й пісні про Гната, його «заповіти». Тільки у ХХ столітті некрасовці почали повернутися до Росії. Тепер їхні нащадки проживають у Ставропольському краї.

Некрасовці мають свої традиції виготовлення ляльок-мотанок. Їх убирають у національний костюм (див. рис. 221), характерною особливістю якого є різnobарвні смужки на рукавах: червоний колір означає сонце, синій — воду, жовтий — зерно, зелений — весняне цвітіння землі. Фартух Козачки-некрасовки називають завіскою. Її голову зчепуряють квітами й прикрасами з бісеру (рис. 219). Спідницю шиють з яскравих турецьких тканин.

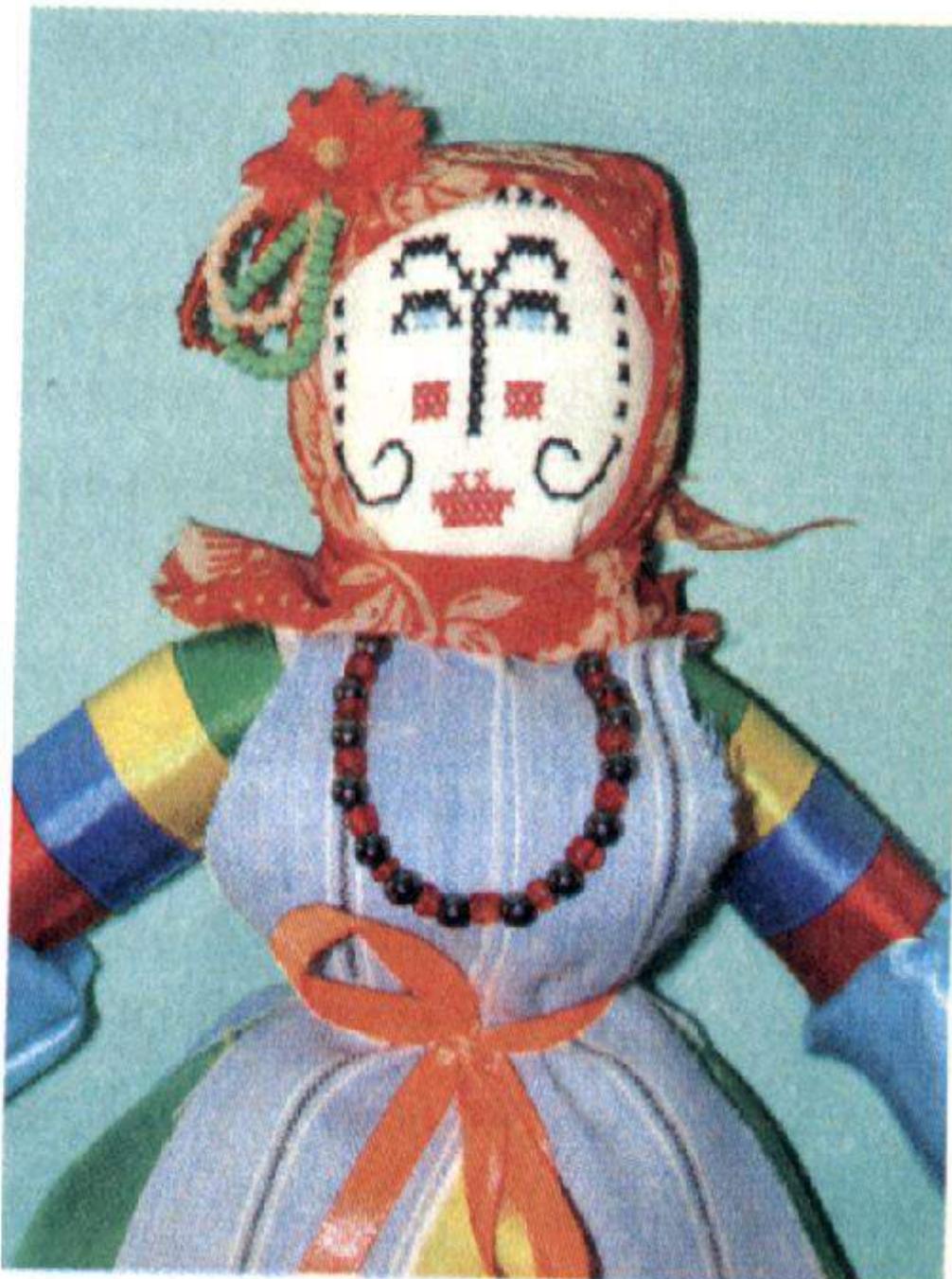

Рис. 219

Рис. 220

Та головна відмітна риса ляльки Козачка-некрасовка — вишите обличчя! Це чи не єдина мотанка, в якої є очі, брови, ніс, щічки, ротик. Особливість такої вишивки — обрамування обличчя по периметру — прямокутником (рис. 220) чи квадратом. На скронях або щічках ляльок-дівчат вишивають кучерики.

Рис. 221

Парад ляльок

Хочу познайомити ще з декількома ляльками-мотанками зі своєї чималої колекції, аби дужче надихнути вас на створення власної.

Серед моого доробку й такі сувенірні ляльки (рис. 222), якими залюбки можна бавитися, а з-поміж них Подружжя (рис. 223), Циганка (рис. 224), Магістр психології (рис. 225) та навіть Дівчата з організації «Фемен» (рис. 226).

Рис. 222

Рис. 223

164

Рис. 224

165

Рис. 225

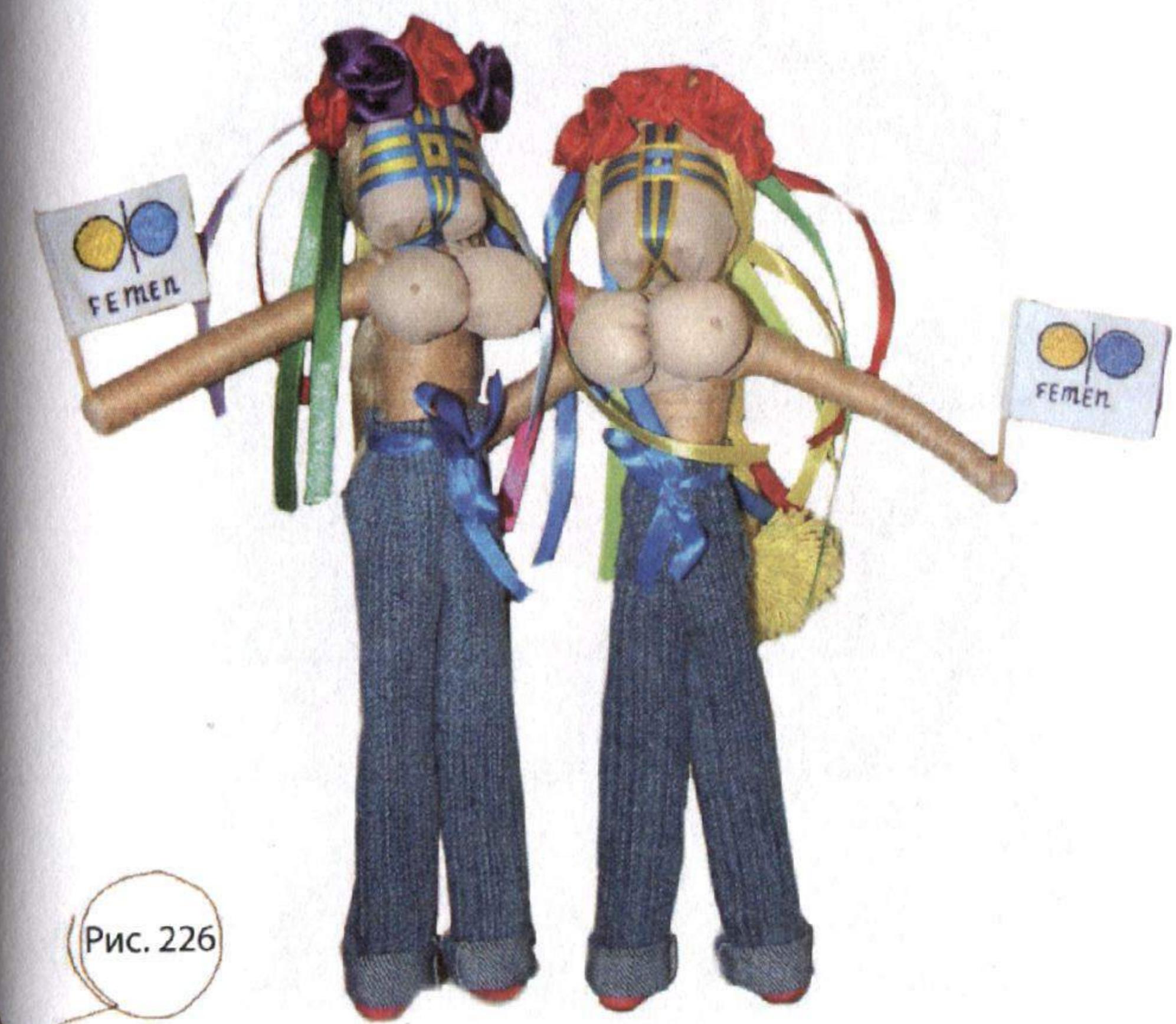

Рис. 226

Часто подоба майбутньої ляльки диктується якимось аксесуаром. Так, мініатюрні керамічні глечики підказали створити Веселу Молочницю (рис. 227) і Виноградницю (рис. 228). А магнітик у вигляді коробки київського торта (рис. 229) навів на образ Киянки (рис. 230).

Рис. 227

Рис. 228

Рис. 230

Рис. 229

Рис. 231

Наймініатюрніші в моїй колекції — ляльки-сережки (рис. 231).

Утілюйте в ляльках власні творчі фантазії й даруйте радість собі та своїм рідним і друзям.

Ляльки-мотанки

Ляльки-мотанки роблять і з ниток.

Насамперед потрібно правильно вибрати нитки. Нитки з хімічних (штучних і синтетичних) волокон, хоча й вельми декоративні, проте годяться лише для ігрових або ж сувенірних ляльок. Якщо ж ви збираєтесь робити оберіг, то нитки мають бути натуральні. Ось деякі їхні оберегові властивості:

- ✓ льон дає заспокійливий ефект;
- ✓ шовк сприяє ясності розуму;
- ✓ бавовна є універсальним засобом від псування й пристріту;
- ✓ вовна допомагає поповнити енерговитрати.

Майстер-клас із Виготовлення ляльки-мотанки

Розпочинаємо з тулуба: на якийсь плоский предмет (наприклад, книжку) намотуємо пряжу (рис. 232), потім розрізаємо з одного боку, знімаємо з предмета, розрізаємо з другого боку й розкладаємо рівним шаром на столі (рис. 233).

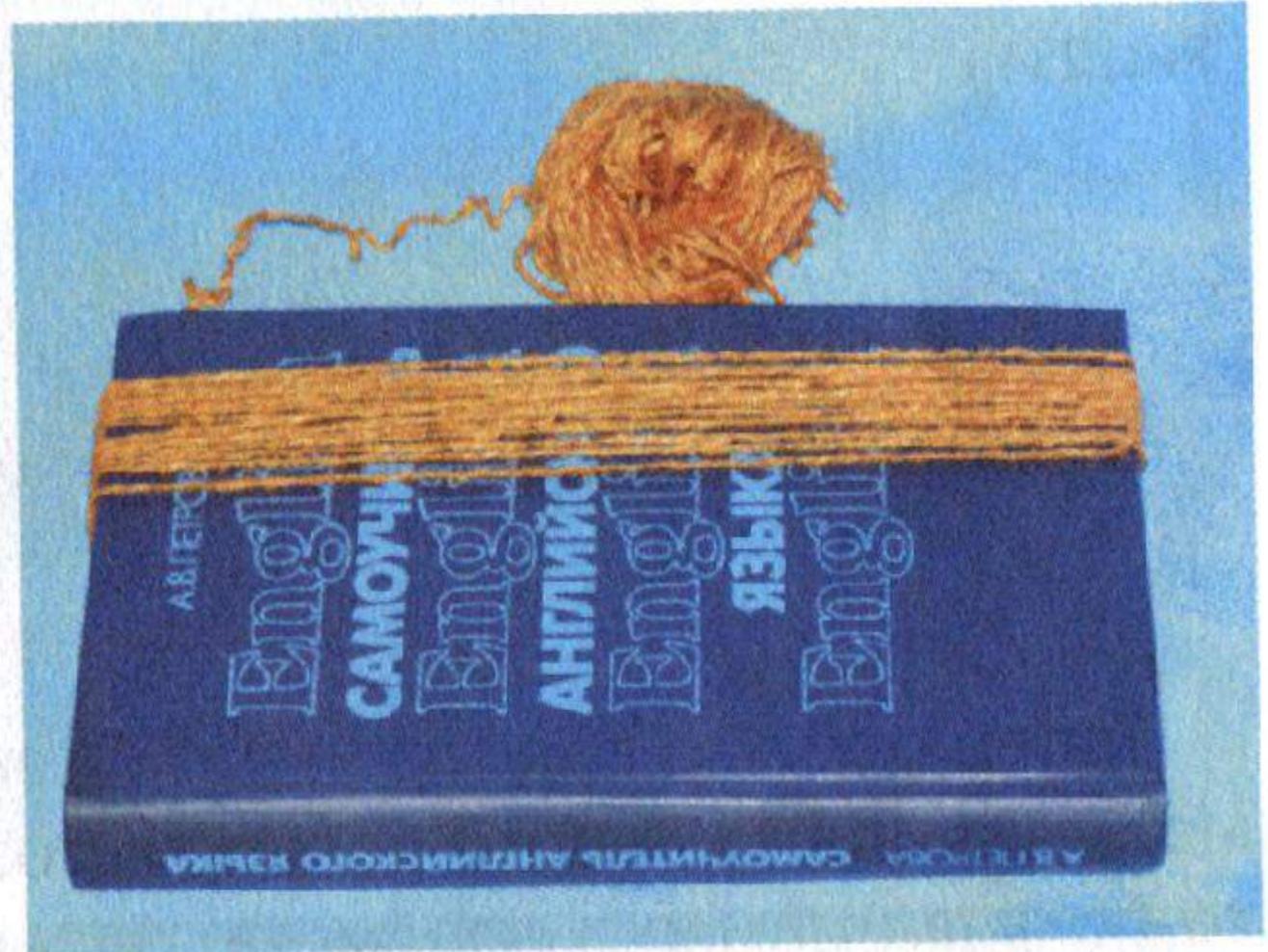

Рис. 232

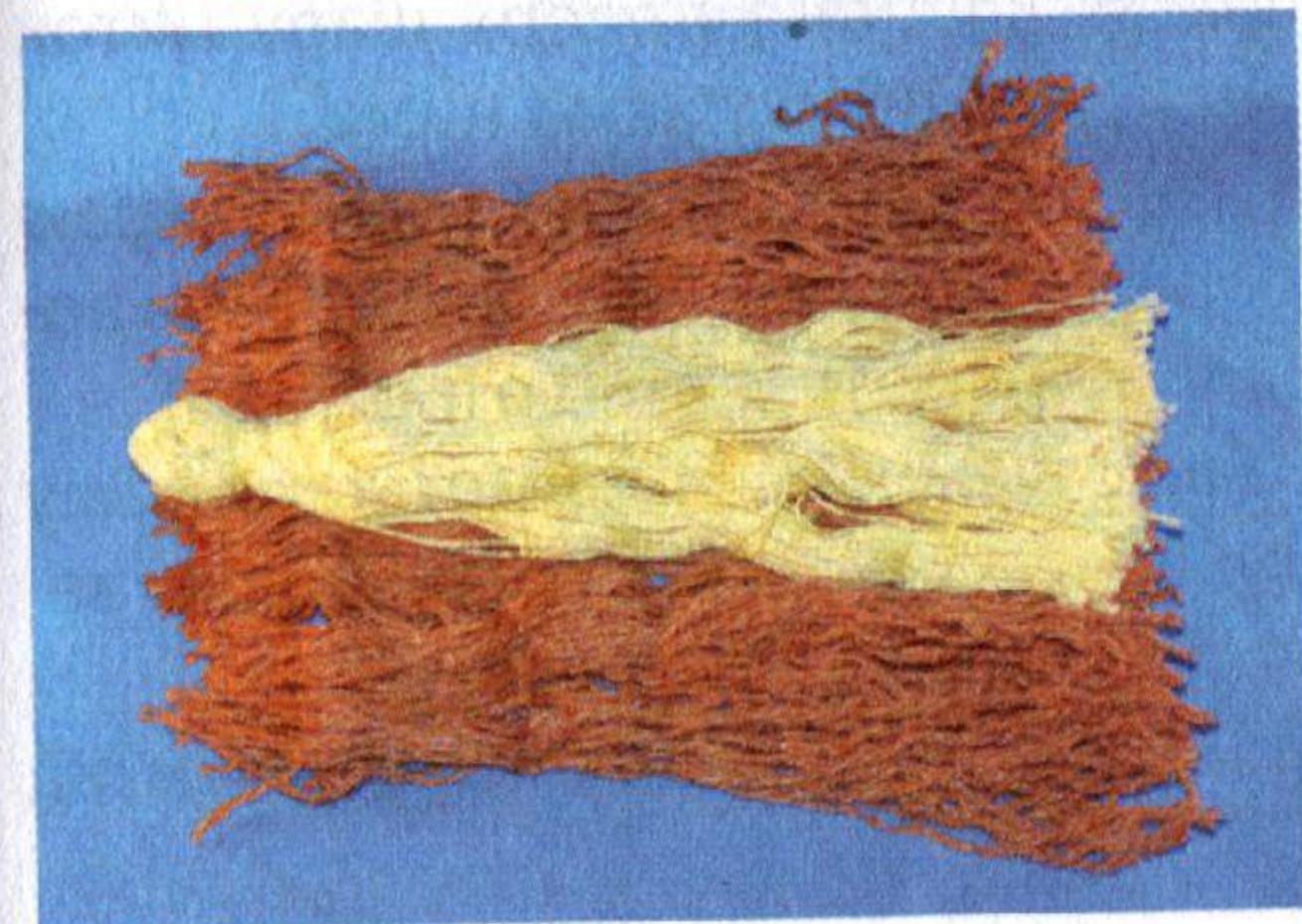

Рис. 233

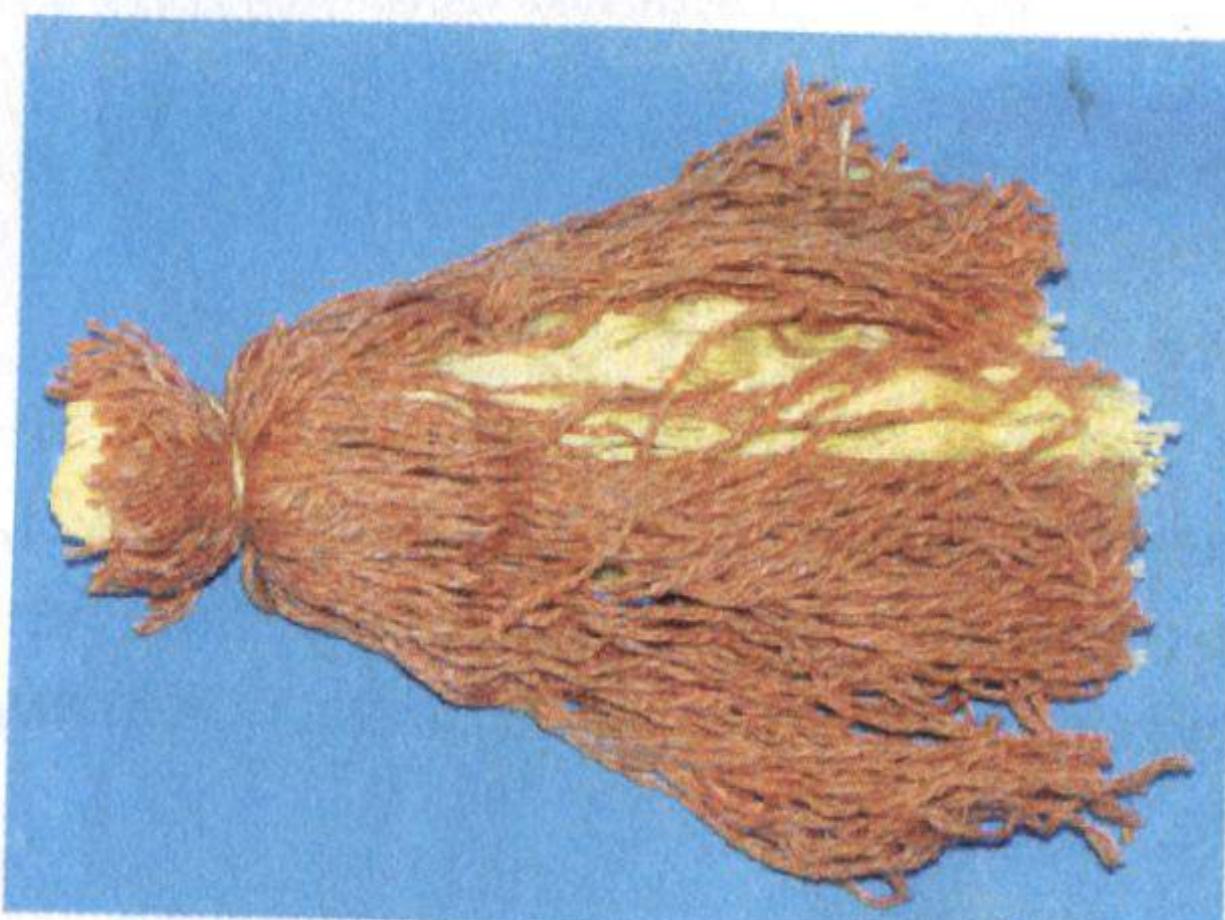

Рис. 234

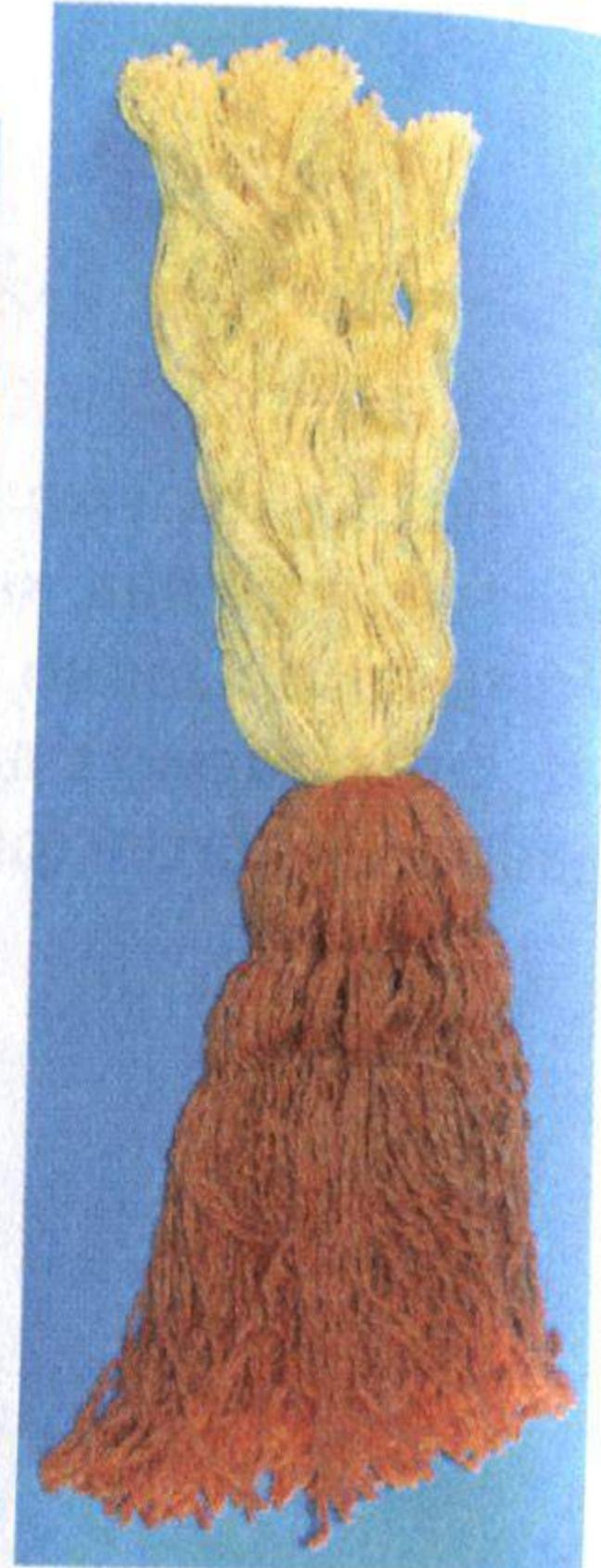

Рис. 235

Тепер робимо волосся: на той самий предмет намотуємо пряжу іншого кольору, розрізаємо з одного боку, знімаємо з предмета, перев'язуємо ниткою з нерозрізаного кінця, кладемо поверх шару ниток для тулуба (див. рис. 233) і обгортаємо ними.

Перехоплюємо наш «снопик» ниткою з одного краю (рис. 234), потім обережно вивертаемо, розділяючи волосся і тулуб, і ниткою перемотуємо шию (рис. 235).

Робимо руки: намотуємо на предмет таку саму пряжу, що й для тулуба, розрізаємо з обох боків і заплітаємо косичку (рис. 236).

Розділяємо нитки тулуба й підставляємо ручки під само шийку (рис. 237).

Рис. 236

Рис. 237

Рис. 238

Рис. 239

Перев'язуємо ляльці талію, розпрустуємо волосся й робимо зачіску: заплітаємо коси (рис. 238). Щоб зафіксувати волосся, голову обв'язуємо стрічкою.

Лялькою вже можна бавитися. Та якщо лялька виготовляється як сувенірна чи для оздоблення інтер'єру, треба, аби вона могла стояти. Для цього з картону робимо конус (див. рис. 238) і з допомогою суперклею закріплюємо на ньому нашу красуню. Обпинаємо фартушок, і тепер вона в нас Господарочка (рис. 239).

Так само можна втілити будь-який образ. Я ж до пари Господарочці зробила Кралю (рис. 240).

Рис. 240

Мартинички

Мартинички — це слов'янський оберіг і воднораз обрядові ляльки. З ними закликали й зустрічали весну, розвішуючи їх на гілках дерев, зичили одне одному здоров'я, любові та удачі.

Такі ляльки є й у Молдові (там їх звуть мерцишорами), і в Росії, і в Білорусі, і в нас, в Україні. Та найбільшого поширення вони набули в Болгарії як символ здоров'я і довголіття. Там побутував такий обряд: 1 березня найстарша жінка в роду зав'язувала на руку кожному членові сім'ї мартиничку. Зняти її можна було тоді, коли побачиш перших перелітних птахів. Тоді мартиничок легенько прив'язували на деревця, щоб птахи змогли брати ниточки для улаштування своїх гнізд.

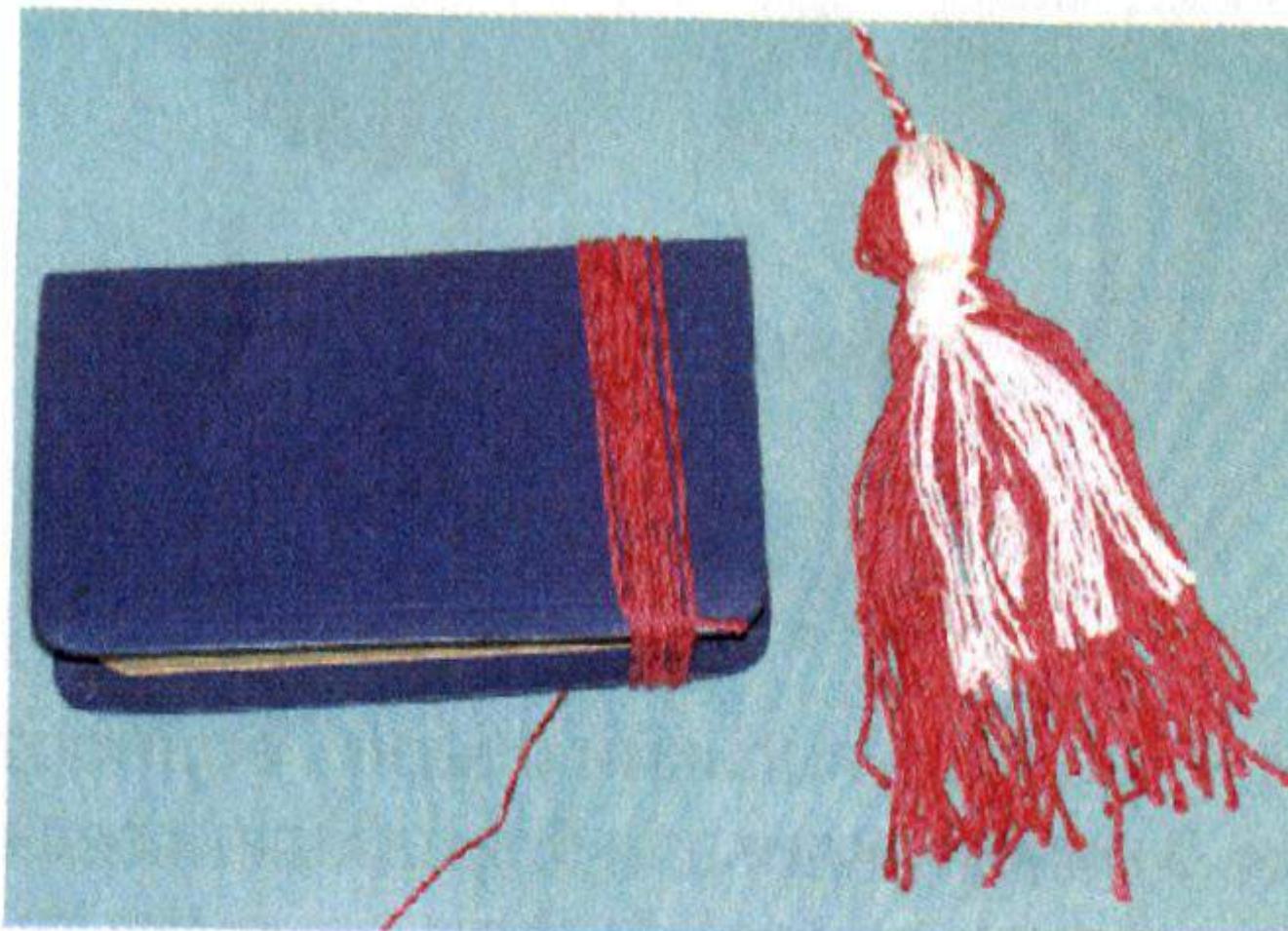

Рис. 242

Виготовити ці лялечки нескладно. На невеличкий прямокутний предмет, наприклад блокнотик, уздовж намотуємо червону нитку (муліне або ірис), а зверху — білу й розрізаємо з одного боку (рис. 241). З нерозрізаного кінця перев'язуємо, щоб утворилася китиця (рис. 242). Це голова і тулуб.

Тепер намотуємо нитку поперек предмета, розрізаємо з обох боків і перев'язуємо на кінцях. То будуть руки.

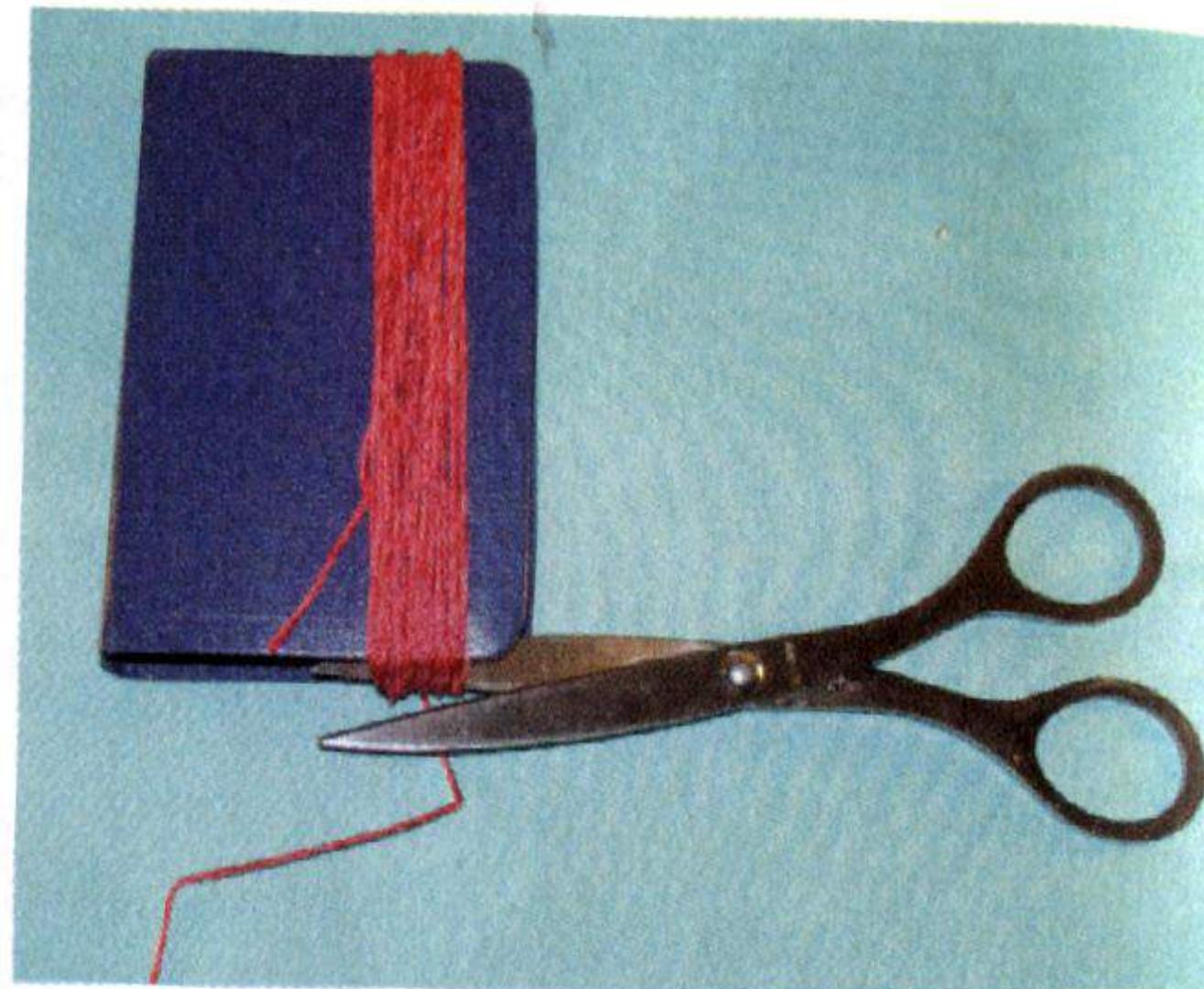

Рис. 241

Розділяємо нитки тулуба, підставляємо руки й фіксуємо ниткою хрест-навхрест і навколо талії.

Вийшла мартиничка-дівчинка (рис. 243).

Мартиничку-хлопчика робимо так само, тільки нитки намотуємо на перевертку: спочатку білу, а зверху червону. І замість спіднички робимо штанці (див. рис. 243).

Насамкінець злучаємо мартиничків плетеним шнурочком із кутасиком посередині.

Рис. 243

День-Ніч

Це лялька-перевертиш: з одного боку вона світла, з іншого — темна, що символізує день і ніч (рис. 244).

Такий оберіг упорядковує життя родини. Вранці член сім'ї, який прокидався першим, виставляв перед світлого охоронця. Коли ж наставав вечір, господар дому повертає ляльку темною стороною. То був знак і для дітей: мовляв, час закінчувати ігри й лягати спати. Так зберігалася родинна гармонія.

Рис. 244

Нерозлучники

Це весільна лялька (а точніше пара). Нерозлучників можна зробити з ниток (рис. 245), із соломи, з клаптиків тканини. Та хоч би з яких матеріалів вони виготовлялись, у них обов'язково має бути одна на двох рука. Таку ляльку робила мати або сестра нареченої, тобто людина, яка не могла побажати лиха дівчині, а навпаки — на кожен вузлик називала щастя в подружньому житті. Нерозлучників дарували, аби міцною була сім'я, в радості й любові народжувалися діти, був достаток у домі, щоб так упоруч, у злагоді, мирі й коханні, подружжя пройшло крізь усе своє життя, щоб підтримували одне одного в усіх ситуаціях і творили свою родину з мудростю і Божим благословенням.

Рис. 245

Жіноча Доля

Особливість виготовлення цієї лялечки полягає в тому, що моточки, з яких вона робиться, не розриваються (рис. 246). Така лялька — потужний жіночий оберіг на щасливу долю. Тому, щоб не урізати свою долю, нитку не можна різати.

Рис. 246

Рис. 247

Рис. 248

Голова й тулуб ляльки мають робитися лише з білих ниток. Обов'язковим є обереговий хрест із червоних ниток на грудях (рис. 247).

Зауважте, не розриваються ні ручки, ні тулубець, ні спідничка.

Не відрізається також і коса, хоч би якою довгою вона вийшла (рис. 248). Коса — то дорога життя, і вона має бути довгою і прямою.

Пастка для снів

Такий оберіг робили, аби устерегтися від жахливих снів. Його вішали над ліжком — дитячим також.

Пастка вловлює, принаджує добре сні, а погані до-гають до перших сонячних променів, в яких вони розчиняються.

Щоб зробити цей оберіг, нам знадобляться гілочка-рогатина й невеличка паличка — для ручок. Зв'язуємо їх хрест-навхрест (рис. 249). На верхній крайчик рогатини намотуємо вату й починаємо щільно умотувати ниткою (бажано білою або якоюсь світлою). Умотавши голову, переходимо до ручок: мотаємо від середини до долоньок і повертаємося назад (рис. 250). Так само умотуємо другу руку.

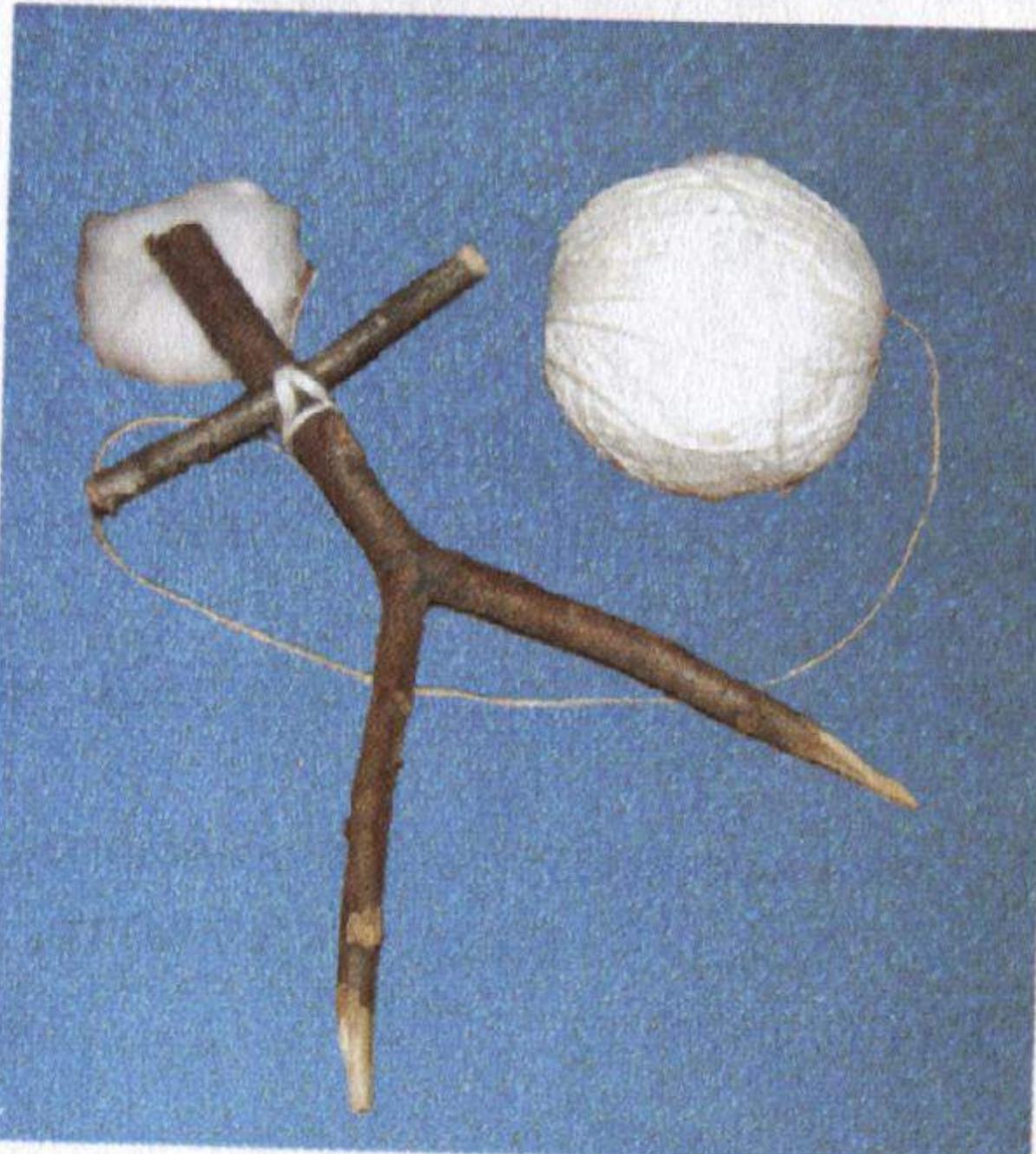

Рис. 249

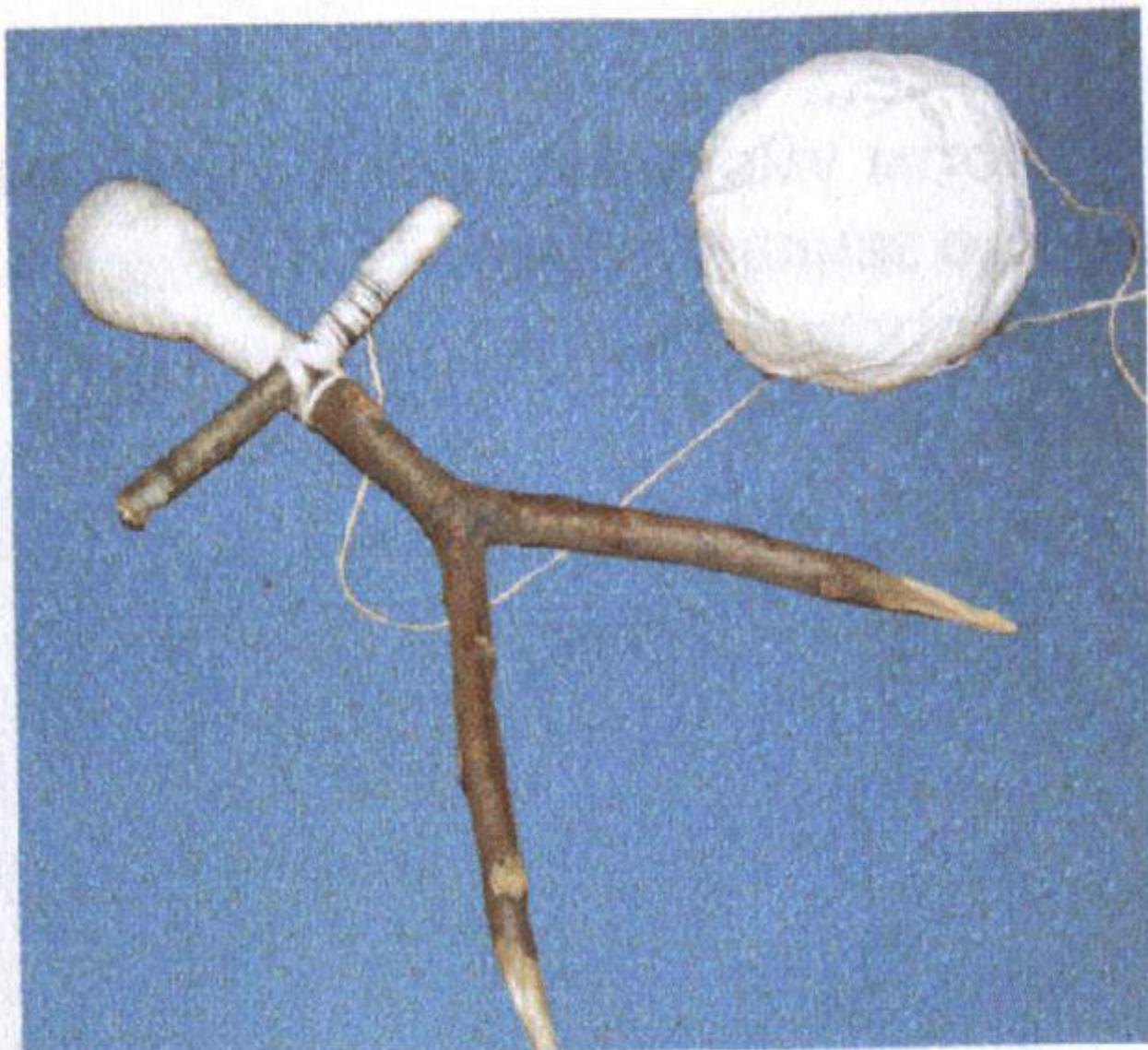

Рис. 250

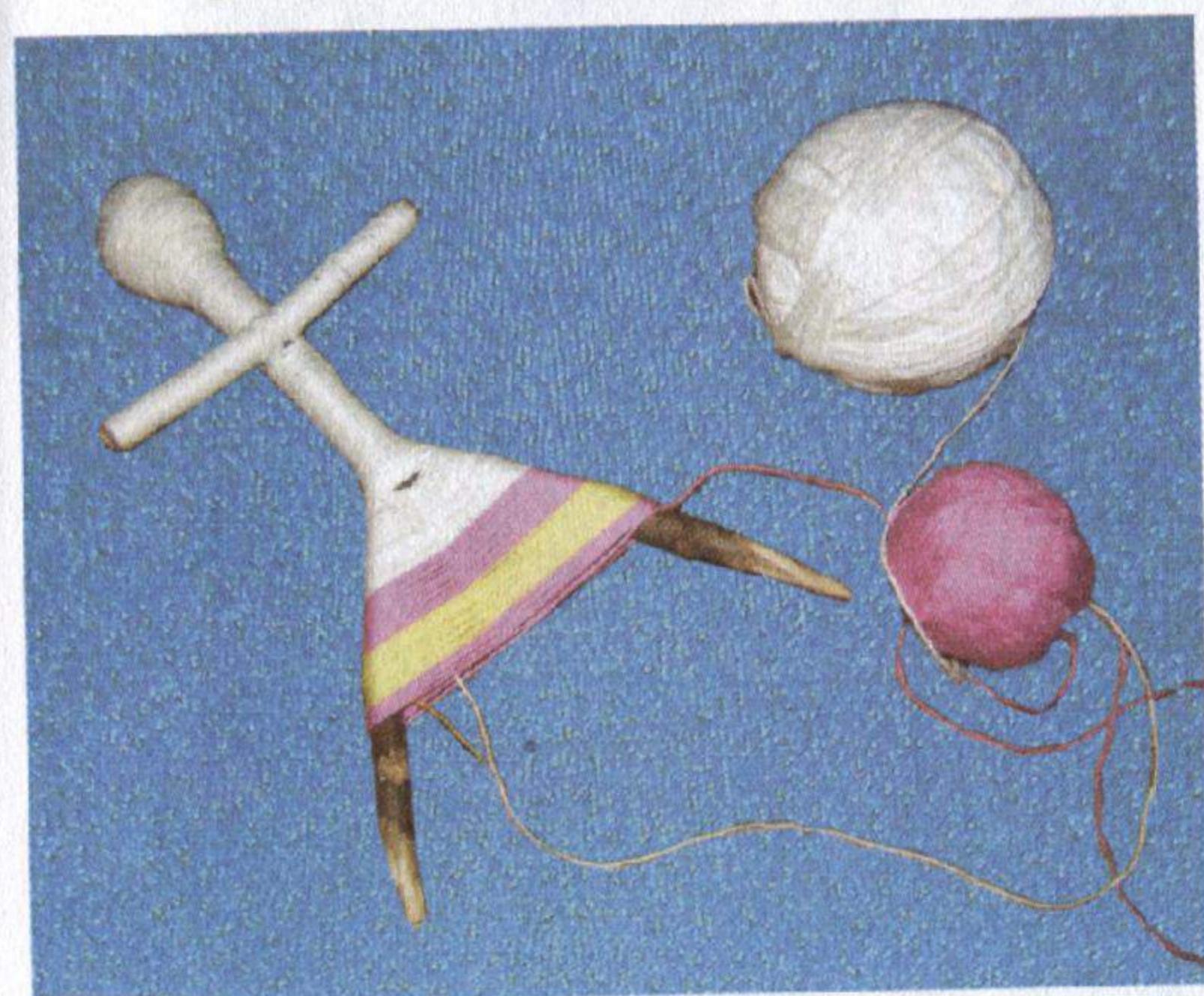

Рис. 251

Далі мотаємо вниз до спіднички. На спідничку до-даємо кольорових ниток: бажано теплих сонячних тонів — жовтих, жовтогарячих, червоних (рис. 251).

Потім умотуємо ніжки. На ручках зав'язуємо нитки, що звисають (рис. 252).
Солодких снів!

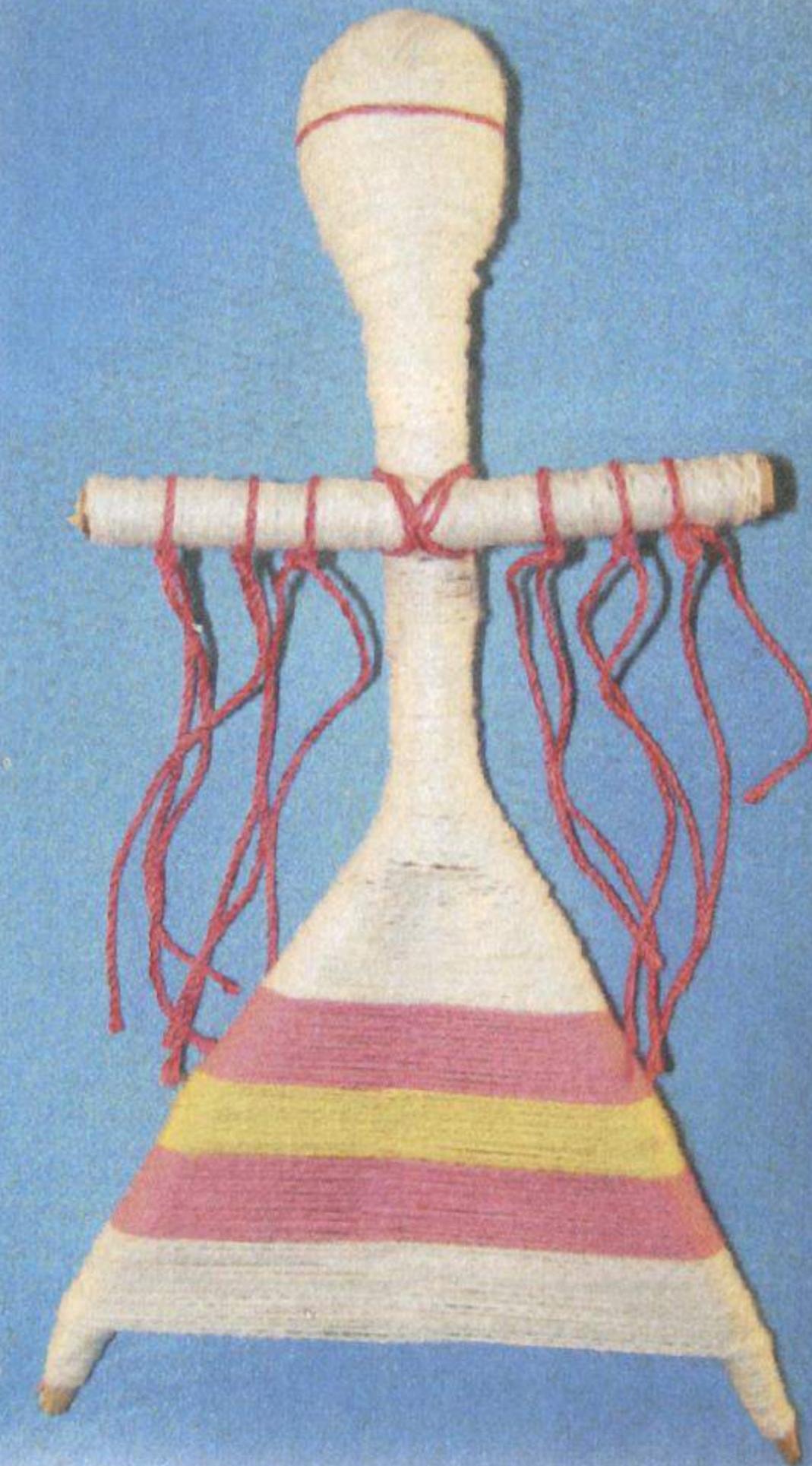

Рис. 252

Мотузяна лялька

Ляльки-нитянки можна робити не тільки з пряжі, а й із муліне чи з прядив'яної мотузки (рис. 253, 254).

Рис. 253

Рис. 254

Сонячний Кінь

Із прядив'яної мотузки можна зробити й цей оберіг.

У слов'ян кінь вважався священою твариною, посередником між смертними та богами. Сонячний Кінь — помічник у подоланні труднощів і перешкод. Це чоловічий оберіг. Він допомагає представникам сильної статі домагатись успіхів у справах, здобувати перемоги, досягти своєї мети.

Отже, заготовляємо чотири моточки мотузки — два одинакових довших і два коротших (рис. 255).

Рис. 255

Рис. 256

Рис. 257

Беремо один коротший моточок, перев'язуємо ниткою посередині, складаємо удвоє і перемотуємо ниткою мордочку (див. рис. 255). Обпинаємо ближче до середини довшим моточком, також перегнутим навпіл (у нас вийшла голова з гривою), і обмотуємо шию (рис. 256).

Рис. 258

Другим довшим моточком обпинаємо нашу заготовку в місці грудей і фіксуємо ниткою. Розділивши знизу пасмо, утворюємо передні ноги. Обмотуємо колінка й копитця.

Моточок, який залишився, примотуємо так, щоб вийшли задні ноги й пишний довгий хвіст (рис. 257).

Покриваємо нашого коня попоню, а на голову надіваємо вузечку (рис. 258).

Тож нехай чоловіки завжди почують себе на коні!

На завершення

Традиції виготовлення ганчіркових ляльок існували із сивої давнини, а від початку ХХ століття, у зв'язку з появою гумових, пластмасових і механічних іграшок, на жаль, стали призабуватися.

Давні іграшки, зокрема ляльки, відображали світовідчуття народу, який їх створював.

Ви, напевне, помітили, що ляльки відрізняються своїм призначенням (вони бувають оберегові, обрядові, ігрові, сувенірні), способом виготовлення (методи куватки, стовпчика, вепської ляльки), способом зберігання (одні, як-от Берегиня, Господарка, виставляються напоказ,

інші — Званка-Бажанка, Північна Берегиня — ховаються від сторонніх очей), терміном зберігання (одних роблять на день, інших — на певний час, наприклад Птаху-Радість, Лихоманок весняних, Багача, а деяких — Нерозлучників, Жіночу Долю — бережуть усе життя), розмірами (ті, що вміщаються на долоні, як Благодать, Попутниця, ліктюві — заввишки 25—35 см і ростові — в зріст людини, наприклад опудало Масляної, Купайло, Параскева П'ятниця, Спиридон Сонцеворот). А є ростові ляльки, що їх не використовували в обрядах. Здогадалися, про що йдеться? Так, це звичайні городні опудала. Навіть їх можна вважати оберегами. Ось що значила Олена Боряк у книжці «Україна: етнокультурна мозаїка»: «Різноманітні опудала, що традиційно прикрашають сільську місцевість у літньо-осінню пору, виконують досить конкретну господарську функцію — відлякують птахів від садів і городів. Разом із тим це певний культурний символ, який органічно вписався в систему оберегових засобів від усілякої нечистої сили».

Лялька-мотанка здавен була хатньо-побутовим оберегом в українській родині. Зроблена вправними й дбайливими жіночими руками, вона випромінює світло й тепло. Її створюють безликою, а це означає, що ніякий злий дух не зможе вселитися в ляльку через очі й завдати шкоди її господарю. Така особливість робить ляльку-мотанку чудовим подарунком.

Під час моїх майстер-класів для дорослих і дітей

На відкритті персональної виставки ляльок
у Лозівському краєзнавчому музеї

Нині в Україні багато майстринь, котрі популяризують традиційні українські ляльки. Серед найвідоміших — етнограф, історик і культуролог Олена Щербань, Тетяна Білокрилець, яка робить чудові авторські сувенірні ляльки, Людмила Павлова, яка створила колекцію ляльок у костюмах різних регіонів нашої країни, вишивальниці-лялькарки Тетяна й Наталя Катриченки...

Тож і ви залучайте уяву, інтуїцію, творчу фантазію, життєвий досвід і втілюйте у своїх ляльках оригінальні, неповторні образи, даруючи радість собі, вашим рідним і друзьям.

Натхнення й успіхів вам!

Використана література

Боряк О. О. Україна : етнокультурна мозаїка / О. О. Боряк. — К. : Либідь, 2006. — 325 с.

Грушевський Марко. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. — 2-ге вид., стер. — К. : Либідь, 2011. — 256 с.

Найден О. С. Народна іграшка : традиції, образні особливості / О. С. Найден // Позакласний час. — 2009. — № 3—4. — С. 103—106.

Скуратівський В. Т. Дідух : Свята українського народу / В. Т. Скуратівський. — К. : Освіта, 1995. — 272 с.

Зміст

Вступне слово 3

Майстер-клас із виготовлення ляльки-мотанки 12

Обрядові ляльки-мотанки 21

Трипільська лялька 21

Коляда 28

Коза 29

Птаха-Радість 33

Мавка 38

Маківка 43

Багач 45

Параскева П'ятниця 49

Кузьма і Дем'ян 51

Катерина-Санниця 55

Спиридон Сонцеворот 61

Оберегові ляльки-мотанки 65

Немовля 65

Званка-Бажанка 68

Манилка 70

«На зачаття» 74

Жінка-берегиня 77

«Сім'я» (Московка) 78

Ведучка 79

Обереги рукодільниць, помічниці в господарстві 83

Шестиручка Пилипівка 83

Берегиня 87

Грошова Кубушка 89

Порадниця 90

Дзвіночок (Капустинка) 92

Зоря 95

Обереги на здоров'я 96

Лихоманки весняні 96

Кубушка-Травниця 98

Обереги-крихітки 102

Попутниця 102

Господарочка-Благополучниця 106

Благодать 110

Хлопчик-Мізинчик 112

Ігрові, сувенірні, інтер'єрні ляльки-мотанки 115

Віддарунок 115

Різдвяний Янгол 117

Ошатна ложка 118

Лялька на трісочці 121

Лялька з паперової серветки 122

Розрадниця 126

Каша 129

Ведмедик 130

Пташка 133

Ворона 135

Ляльки з трави 138

Корівка 142

Бабуся з характером 149

Козак 150

Княгиня Ольга 151

Лялька-грілка на чайник 154

Козачка-некрасовка 159

Парад ляльок 162

Ляльки-нитянки 170

Мартинички 175

День-Ніч 178

Нерозлучники 179

Жіноча Доля 180

Пастка для снів 182

Мотузяна лялька 185

Сонячний Кінь 187

На завершення 190

Використана література 194

Тарасова, О. О.

T19 Таємничий світ ляльки-мотанки / Ольга Тарасова. — К.: Либідь, 2015. — 200 с. : іл.
ISBN 978-966-06-0694-4.

Зaproшуємо всіх охочих до манливого світу ляльки-мотанки, яка є віддзеркаленням прадавньої культури, традицій і світовідчуття наших пращурів. Лялька-мотанка — не лише певний культурний символ. Це й потужний хатньо-побутовий оберіг, і обрядовий атрибути, і забавка для дітей і дорослих, і оригінальний сувенір, і прикраса інтер'єру оселі.

Дізнатися про різновиди й призначення ляльок-мотанок, традиції, обряди й звичаї, з якими вони пов'язані, опанувати зовсім не складні способи їх виготовлення й зрештою мати напрочуд цікаве й корисне улюблене заняття на дозвіллі вам допоможе пропонована книжечка.

Для широкого кола читачів, усіх, хто захоплюється українською народною творчістю. Стане в пригоді викладачам шкіл, центрів, гуртків дитячої та юнацької творчості, майстер-класів для дорослих і дітей.

УДК 39:688.721.25-037](=161.2)
ББК 63.5(4Укр)